

Het carnaval der burgers

Menno ter Braak

bron

Menno ter Braak, *Het carnaval der burgers*. N.V. Van Lochem Slaterus' Uitgeversmaatschappij, Arnhem 1930

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/braa002carn01_01/colofon.php

© 2010 dbnl / Stichting Menno ter Braak

 STICHTING
i.s.m. **MENNO TER BRAAK**

Wij carnavalsgangers

PA UBU: - Wel, brave vrienden, het is nu hoog tijd het plan van de samenzwering te smeden. Laat ieder nu eens zijn meening zeggen. Ik zal eerst mijn eigen meening zeggen, als jullie 't goedvindt.

KAPITEIN BORDUUR: - Spreek op, Papa.

PA UBU: - Welnu, vrienden, ik zou raden den koning doodgewoon te vergiftigen, door hem arsenicum in zijn ontbijt te strooien. Als hij er zijn bek aan zet, valt hij dood neer en dan ben ik meteen koning.

ALLEN: - Bah, wat smerig!

PA UBU: - Wat dan? Bevalt 't jullie niet? Nou, laat Borduur dan maar eens zijn mond open doen.

KAPITEIN BORDUUR: - Nou, ik raad aan hem een flinke por met 'n sabel te verkoopen en hem zoo van top tot teen door midden te spalken.

ALLEN: - Ja, dat is edel en dapper.

Alfred Jarry, Ubu Koning

Ach, waren dat wij niet, ach ik niet, ach jij niet?

M. Nijhoff

I**Wij carnavalsgangers**

‘Wij’ zijn het slachtoffer van het hulpeloze ‘Ik’; ‘wij’ zijn de koude versteening en de warme illusie van ‘ik’. Daarom is het credo van deze regels geboren tusschen de versteening en de illusie, geboren als afkeer van ‘wij’ en als liefde tot ‘wij’.

‘Wij’ is de allerleegste titel van deze eeuw: de pluralis majestatis van den journalist, dien niemand kent, en wiens meening niet gevraagd wordt. Maar ‘wij’ is ook de vloot van snelle, gehoorzame zeiljachten, die samen buigen onder dezelfde windvlagen. ‘Wij’ is de angst van een kind, dat des nachts in een ongewoon uur ontwaakt en door de eerste gedachte aan den dood wordt bevangen; dan is de eenige troost de aanwezigheid van de velen, de anderen. ‘Wij’ ook verwaarloosden na den vrede van Utrecht onze barrièresteden.

‘Wij’ dansen, allen, op het carnaval, en ‘wij’ hebben, allen, daarna den kater; dan denken

‘wij’, dat met ons ‘de nieuwe mensch’ is gekomen of komen zàl. ‘Wij’ is ons eerste en laatste gebaar van teederheid, en ‘wij’ betalen belasting.

‘Wij’ is onze kerker, ‘wij’ bestendigen ons in onze kinderen; ‘wij’ is onze vrijheid en onze vaart naar den horizon. ‘Wij’: duldelooze verenging. ‘Wij’: magische verruiming. ‘Wij’: ieder heeft twee armen, twee oogen, één neus, o eindelooze herhaling. ‘Wij’: géén is verstoken van een verlangen naar de gemeenschap der heiligen.

Wij zijn burgers. Wij zouden dichters willen zijn. ‘Wij’ is de algemeenste formule voor het bijeenwonen der kudden. ‘Wij’ is het diepst en weemoedigst uitzien naar opgaan en versmelten. ‘Wij’ zijn de onverbiddelijke grenzen en het verzet tegen alle grenzen.

Zonder ‘wij’ geen phrasen en geen sonnetten. Zonder ‘wij’ geen oorlogen en geen apostelen.

Bij ‘wij’ bestaat de wereld en door ‘wij’ wil zij voortdurend vergaan.

Er zijn vroege zomernachten, waarin de versteening van ‘wij’ en de illusie van ‘wij’ elkaar schijnen te doordringen en op te heffen. Men wandelt eenzaam door de parken der groote steden en langs de verre huizenoevers golft een verward gezang van honderden radio's, dat

achter de slappe takken der bedwelmden boomen blijft hangen als een woekerende vegetatie van geluid. Maar de eilanden van groen en de frissche kommen der vijvers weren iedere storing; de warme duisternis slurpt de krakeelende noten der zendstations op.

De parken leven. Zij vormen de balzaal voor het carnaval der burgers, dat hier vrijmoedig en joyeus wordt gevierd. De duisternis is hier masker en zotskap tegelijk. De groote redoute beweegt en ademt. Eén niet te ontwijken wet regeert. Men begeert de mathematiek van het kantoor: één plus één is twee, te ontduiken door een niet te becijferen optelsom: één plus één is één. In paren trekken de burgers naar het reeds schemerende feestterrein om in den nacht onder te duiken, om een zekeren graad van waanzinnigheid deelachtig te worden. Handen en armen schijnen niet langer schrijfbehoeften, maar slechts verlengstukken van een blinde kracht, die in het daglicht onbeholpen maakt en verlegen, maar na zonsondergang helden kweekt. In de blinde optocht naar het Paar is plotseling een wereld bevangen, die eenige uren geleden nog verdiept was in het opmaken van de jaarlijksche balans.

De onnoozele waant, dat de wijldroom eensklaps welbegrepen doel, weloverwogen mystiek eener gansche massa is geworden, zoo zeker richten zich allen naar de laantjes,

waar de banken wachten. Met den regelmaat van het bedrijfsleven roeien de enkelingen naar het 'wij' toe, maar zij verteederen zich en zien niet meer, hoe naast hen en achter hen eenzelfde ritus bezig is zich te voltrekken. De gazons trillen onder de eenstemmigheid van den beschaafden paringskreet; maar de individuen gelooven zich opgeheven en vernietigd in den ander. Doelmatig, in kudden, gaan zij de zelfvernietiging juichend tegemoet; maar het deert hen niet, dat zij gezamenlijk een wet documenteeren. Ieder ambtenaar voelt zich een triomfeerend god, elke typiste een lokkende nymph.

In de lichte, geurende zomernachten is de vruchtbaarheid der aarde poëtisch. Men verlangt niet anders dan te leven, dan zich oneindig te herhalen. De gedachte aan den dood is hier een onwezenlijke schaduw, ja meer: een zonde. Voor het panische leven is de dood onwerkelijk; hij zou kunnen nemen, onverwacht - een minnaar schiet in jalouzie, overvloed van leefdrijf, zijn geliefde neer -, maar hij wordt niet gevreesd. De burgers denken niet aan hem en aan het Laatste Oordeel, want zij zijn thans waarachtig in dood en oordeel bevangen. Zij zoeken met oprechten hartstocht de eenige 'wij', waarin versteening en illusie voor hen samenvloeien. Zij zoeken den Ander. Die ander behoort tot hun ras, waartoe millioenen be-

hooren; hij is gekleed, zooals miljoenen gekleed gaan; taal en gebaren zijn aangepast aan de niet verontrustende conventies van duizenden gelijkgezinden; er zijn geen bergen te verzetten, om 'wij' te worden met dien anderen tweevoeter. De ander is evenzeer een versteende; hij is opgevoed in zekere gemeenplaatsen, waardoor men elkaar kan verstaan, waaròver men zich kan verstaan: er is een basis van elementaire saamhoorigheid... Maar thans danst men met dien ander op het carnaval; verdwenen is de burger, de ander, die ook... een ander zou kunnen zijn. Nog nooit zag men zulke diepe oogen, en zulke slanke handen; men legt zijn lot in deze onherhaalbare handen, men gelooft, op duizend plaatsen tegelijk in den zomernacht, aan een voorbeschikte ontmoeting; niemand kleedt zich zoo, niemand spreekt zoo als de ander, de één uit duizenden, het lot uit de loterij! De illusie is gekomen en heeft uit e e n ander d e ander getooverd.

Noem het een wonder, noem het de vicieuze cirkel. Noem het de poëzie der vruchtbaarheid of de vruchtbaarheid der poëzie... Want nauwelijks is uit de duizenden anderen de ééne en onherhaalbare Andere geïllusioneerd, of de illusie moet bezit worden. En in den zomernacht bespringen duizenden hun prooi, om illusie te bezitten. 'Wij' worden, zich ontgrenzen, één plus één is één: dat is het carnaval der burgers,

met den roes en met den kater. Eens, misschien na één carnavalsnacht, misschien na jaren, komt de ontdekking, dat men illusie niet bezitten kan, zonder den bitteren bijmaak van het bezit. Bezit is steen...

Opnieuw ontwijken elkaar 'wij' als versteening, 'wij' als illusie. Het carnaval is uit, op Aschwoensdag worden de maskers afgerukt. Er is een andere wereld dan die der zomersche parken, waarin de vergankelijkheid eeuwig schijnt, waarin de mystiek der burgers een zekeren tred heeft. Het Paar is geboren, het is onweerlegbaar aanwezig, het heeft het moment der illusie achter zich gelaten. De vicieuze cirkel is gesloten: in de versteening ontstond de illusie, uit de illusie ontstond de versteening... In de café's treft men deze versteende paren, een zure, giftige vrouw, een zelfgenoegzame, vette kerel, die uren achter elkaar zwijgend en zinneloos aan een tafeltje broeden op zonden, waartoe zij geen moed hebben. De straten zijn vol van hen, maar in de parken mijden zij de laantjes en de banken. Uit de zoo juichend aanvaarde zelfvernietiging in den ander werd een al dan niet uitgesproken haat, om de vooze bedriegerij van de illusie. 'Wij' werd realiteit, 'wij' werd verveling; de ander sleet reeds lang af tot e e n ander, tot een exemplaar van de duizend anderen, die ook gekozen hadden kunnen worden. Waarom die duizend anderen niet,

waarom wèl het creatuur, waaraan men is blijven hangen...? En de oogen van den man zwerven naar de stiekeme illusie der nadagen, terwijl de vrouw jaagt op den gunst van haar kinderen. Illusie het koste, wat het koste... Maar de vicieuze cirkel is lang gesloten en de vreugden worden leeger. Ieder carnaval heeft een zwarter Aschwoensdag.

Op het carnaval, den tijd van élan en blindheid voor herhaling, volgen de monotone vasten; carnaval en vasten verhouden zich als illusie en versteening.

Carnaval: moment, roes, droom, verbeelding... 'wij'.

Vasten: herhaling, voorschrift, ontwaken, conventie... 'wij'.

Burgers, die dichters willen worden. Dichters, die zich nooit bevrijden van hun burgerschap.

Waarom het leven samen te vatten in zijn uitersten? Waarom het leven te karakteriseeren in den panischen wij-droom der zomersche parken en in de doode wij-conventie van het verzuurde burgerdom? Liggen tusschen deze polen niet alle schakeeringen, en ligt in de schakeeringen niet de gansche rijkdom der verhoudingen?

Er zou geen aanleiding bestaan, het leven te onderscheiden door de doode abstracties: illusie-versteening, wij-droom - wij-conventie,

dichter-burger, carnaval-vasten, wanneer wij daarmee niet een voortdurende mogelijkheid en een voortdurend gevaar wilden vastleggen. Onze beelden en onze begrippen hebben geen anderen zin, dan dezen, dat zij mogelijkheden verheerlijken en gevaren vertolken. Ieder burger is een mogelijk dichter, ieder dichter loopt gevaar burger te worden; ieder beeld, ieder begrip bergt de mogelijkheid in zich, door anderen te worden begrepen of te worden genoten, maar het is tegelijk gevaarlijk, omdat het alle misverstand en alle traditie herbergt. Poëzie, heilwoorden, gelijkenissen, men vindt ze later terug als stichtelijk rijm, als preek, als catechismus; hoevelen leven nog de emotie van den schepper na?

Daarom, en daarom alleen, onderscheide men de twee polen: dichter en burger, zoo scherp mogelijk. Daarom, tevens, onderscheide men dezen dichter en dezen burger van den beroepsdichter en den beroepsburger; want de beroepsdichter kan in dezen zin volledig burger en de beroepsburger niet minder volledig dichter zijn. Weg met deze woorden, wanneer men ze niet noodig heeft voor classificatie en paedagogie! Onze poëzie is illusie, ons burgerschap is versteening! Wie zal oordeelen over de timmerlieden, die simpele gebruiksvoorwerpen boordevol illusie hebben gecreëerd, of over de verzensmeden, die de steenen gevoelens van ande-

ren exploiteeren? Is de waarschijnlijkheid, dat de meeste timmerlieden overwegend burgers, en de meeste poëten overwegend dichters zijn, een argument? Dan nog zou de ééne begenadigde timmerman en de ééne broodschrijver-in-verzen dit argument krachteloos maken!

Men karakteriseert het leven alleen in uitersten, omdat men niet anders kan, en wil. Om te onderscheiden heeft men een punt of een puntenreeks, een grens, noodig (k u n n e n onderscheiden); maar dit punt is tevens gezichtspunt, of een reeks van gezichtspunten, een standpunt (w i l l e n onderscheiden). Iedere grens is een beperking, die men zichzelf oplegt; iedere onderscheiding is een handhaving en een aanval... Wanneer wij de onoverzienbaarheid Leven toch, rebelsch, kunnen en willen overzien, onderscheiden, en ditmaal onder het aspect van Burgerschap en Dichterschap, dan beteekent dit een grens, een deeling, die tegelijk ons standpunt is; dan beteekent dit, dat wij slechts daarom de uitersten van illusie en versteening zoeken, om er de tusschenvormen aan te spiegelen. Dit is geen gewelddadige aanranding van den rijkdom van het leven; immers men deelt het slechts, men beoordeelt het slechts, opdat het onverbiddelijk ondeelbaar zal zijn, opdat het zich onophoudelijk aan ieder oordeel zal onttrekken. Men scheidt de wereld in burgers en dichters, opdat zij onverbiddelijk in het carna-

val der burgers weer ondeelbaar zal zijn en iedere ‘scheiding’ zal bespotten. Op het carnaval wil de burger zich vernietigen, ‘wij’ worden, paren, zich wegdenken; op het carnaval kan zelfs de dichter zich niet aan het burgerschap onttrekken, omdat hij mensch blijft en zich niet vernietigen kàn.

Het carnaval der burgers is overal, waar het leven aan de onderscheidingen gekend wordt en over de onderscheidingen heenspoelt. Of: het leven is het carnaval der burgers. Waar dichter en burger opgaan in de p e r s o o n l i j k h e i d , daar blijken onze uitersten, met al hun waarheid, betrekkelijk.

Het is ons noch om den tastbaren dichter, noch om den tastbaren burger te doen. Niettemin willen wij geen tastbaren mensch uitzonderen van de beoordeeling naar dichterschap en burgerschap, naar de illusie van het carnaval en de versteening van Aschwoensdag. Ligt hierin niet een tegenspraak, berooft men althans op deze wijze niet de woorden ‘dichter’ en ‘burger’, ‘carnaval’ en ‘vasten’, van hun beteekenis? Is het niet ontoelaatbaar paradoxaal, in hetzelfde oogenblik het ‘bestaan’ van dichters en burgers te loochenen en niettemin met de klankverbindingen ‘dichter’ en ‘burger’ een symbool te willen geven van het contrast, waardoor wij ‘leven’ onderscheiden...?

Inderdaad, de onderscheiding dichter-bur-

ger, carnaval-vasen is misleidend; zij is zoozeer misleidend, dat zij tallozen ten eeuwigen dage zal misleiden. Zij misleidt, en zàl misleiden, beroepsdichters en beroepsburgers, carnavalsvierders en vastenhouders, die in de eenzijdigheid van hun wereld zijn vastgeroest. Maar; hèn zou elke benaming misleiden! De benaming vertegenwoordigt voor hen niet de wilsrichting van den oordeelende, die al het levende tendentieus omvat, maar de afpaling van een groep, een quantum. Voor hen zijn er dichters, zijn er burgers, voor hen is carnaval vòòr de vasten en vallen de vasten nà het carnaval. Kortom; hen misleidt ieder beeld. Het zou overbodig zijn, voor hen andere benamingen te zoeken, omdat benaming voor hen niet te scheiden is van quantum.

Iedere benaming is misleidend voor degenen, die misleid willen worden. Geen woord is in staat, de spanning vast te houden, die men Leven noemt; immers ieder woord, opgestegen uit de burgerlijkheid der taal, drukt slechts een beperktheid uit, vertegenwoordigt in zijn burgerlijkheid een grens. Onze leegste abstracta worden gevoed uit de taal, die zich nooit van burgerlijkheid kan bevrijden, omdat zij voor burgers verstaanbaar moet zijn. De benaming heeft dus een t a k . De benaming is een symbool van den w i l , van den wil, om het 'leven', x, te kennen als de spanning van twee 'facto-

ren', die men met name moet noemen. Het gaat hier niet om een wiskundig probleem, waartegenover men zich willoos verhoudt; ware het leven wiskunde, dan zou men het nooit volledig noembaar contrast door teekens kunnen uitdrukken, waaraan alle hartstocht vreemd is. Aan a en b kleeft geen passie; maar a en b behelzen dan ook niets van het leven. Wie echter het leven 'in factoren ontbindt', is zich bewust, een zonde tegen het leven te begaan. Hij is zich er van bewust, dat hij de 'factoren' niet aanwijst, maar s c h e p t . De onderscheiding is een schepping, die de schepping Gods geweld aandoet. Dit beseft men, wanneer men be-noemt, etiquetteert, fixeert. Dit beseft men in zijn vollen omvang, wanneer men nadert tot de benoeming van het 'leven' en zijn 'polariteit'. De ruimtelijke onvolledigheid, de tijdelijke toevalligheid zélf van deze uitgeloopte termen is zoo openbaar, dat men ze moet w i l l e n , om ze te kùnnen gebruiken!

Door de levenspolen te be-noemen als 'dichterschap' en 'burgerschap' tast men derhalve de volheid en onzegbaarheid van het leven aan; door de spanning als 'product' van twee 'factoren' voor te stellen en deze 'factoren' door benamingen onwillekeurig te isoleeren, begaat men de groote zonde tegenover het leven. De zonde echter is vergeeflijk: want iedere benaming, ook de schijnbaar meest abstracte,

zondigt. De ‘deeling’ als z o o d a n i g, de noodzakelijkheid om het Geheel als product van deelen te zien, sluit de poort van het leven voor ons af. De ‘deeling’ is de eenige mogelijkheid, om het leven te kennen, en belet ons tevens te weten, wat ‘leven’ is.

Wij moeten het leven ‘deelen’, om het als ‘product’ te kunnen voorstellen, kortweg: om het te kennen. Wij moeten namen geven, om het Eene aan het Andere te onderscheiden. Daarom is de tweeheid oud als de onderscheidende menschheid, die water vuur zag blusschen en vuur water in damp doen opgaan. Men laat ‘God’ de ‘wereld’ scheppen, men laat ook een ‘cel’ zich ‘deelen’. De tweeheid is noodzaak,... maar het noemen is wilszaak! Want men bezie nu den tegenkant: men kan zich geen verbitterder strijd denken, dan dien tusschen theologen en Darwinisten! Niet als in de wiskunde, is het noemen (a, x) hartstochtlooze functie; onze wil bepaalt, door het noemen, in welke richting onze ‘deeling’ zich beweegt. Het punt is tegelijk gezichtspunt, de grens is tegelijk standpunt. Het is (betrekkelijk) onbelangrijk, dat men overal het getal twee als grensbepaling terugvindt, want het leven is geen mathematica; maar het is hoogst belangrijk, dat men overal, door aan deze twee een naam te geven, een standpunt inneemt. Uit de noodzakelijkheid, het Eene aan het Andere te

onderscheiden, bouwt de geloovige God en wereld en de profeet der evolutie een immanente celdeeling op. Ziehier het leven als tegenpool der zuivere wiskunde; het getal is zò onbelangrijk, dat de wetenschap van zijn constantheid en onvermijdelijkheid geen gezichtspunt zal weerhouden zich te ontvouwen en zich uit te breiden ten koste van een ander! Met het noemen ontaardt zich de stroom van het pathos, omdat de naam, het woord steeds teruggaat op concrete elementen, waarvan geen enkele z.g. abstractie zich kan bevrijden. Elke 'deeling' van het leven is een wilsdaad, elke doorsnede is een offensief. De concrete kracht van den naam jaagt de liefde en den haat op en verbant de serene sfeer van het getal. Benaming is voorkeur.

Deze voorkeur scheidt ook de namen 'dichterschap' en 'burgerschap', als denkbeeldige uitersten van wij-droom en wij-conventie. Uit deze voorkeur ontstaat de groteske benaming 'carnaval der burgers'. Woorden, die rijk zijn aan associaties, dat is rijk aan elementen van liefde en haat; woorden, die 'misleitend' zijn, zoodra men denkt aan beroepsdichters en beroepsburgers; woorden, die zich niet beroemen op den schijn van voorkeurloosheid, de zuivere abstractie; woorden, die aanduiden, dat het leven o o k als carnaval, zijn 'polariteit' o o k als dichter-burgerschap kan en wil worden gezien, geoordeeld.

Er bestaat aanleiding, om de tweeheid des ondersheids te benoemen met de termen ‘dichterschap’ en ‘burgerschap’. Er bestaat aanleiding, juist dèze namen te kiezen, om het onnoembare te noemen, omdat zij geladen zijn met affect, dat wij kunnen exploiteeren. Door dèze en geen andere namen te gebruiken, heeft men een kans, de schromelijke verwarring, die de term ‘wij’ sticht, te ontmaskeren. Door den dichter en den burger als polen van het leven te zien, te willen, geeft men aan, dat ‘wij dichters’ en ‘wij burgers’, dat de dichter, die door ‘wij’ één v e r l a n g t te worden met de wereld en de burgers, die door ‘wij’ één i s met de wereld, zich verhouden als vuur tot water, ook al doet het vuur het water verdampen en al bluscht het water het vuur. Niettemin spreken zij beide hetzelfde woord, waarop de verlangenden zich blind staren, doch waarmee men evenzeer verkiezingsproclamaties aanvangt: wij.

Wie de term ‘wij’ critiekloos gebruikt, vervalscht, bewust of onbewust, de wereld. Door ‘wij’ (wij Hollanders zijn trotsch op de organisatie der Olympische Spelen) giet men aan zeven millioen individuen, idioten, baby's, effectenmakelaars en prostituée's, een trots in, die bij enkelen ijdelheid, bij velen semi-sexueele geestdrift, bij de meesten volkomen onverschilligheid beteekent. Even trotsch zijn ‘wij’, als het zoo uitkomt, op ‘onzen’ grooten Lorentz.

In ander gezelschap beleven 'wij' tijden van opgang, tijden van overgang, tijden van ondergang; lammen en blinden worden in deze collectieve hijschkransen naar believen ingeladen, omgezwaaid of uitgestort, niemand blijft thuis. In het bijzonder deze 'wij'-zeggers brengen een vroolijke kermisstemming met zich mee; zonder aanzien des persoons glijdt het leven over de montagne russe, omhoog, omlaag, wie een kwartje betaalt, kan instappen. In militaire kringen hebben 'wij' veldslagen gewonnen en hebben 'wij' 'onze' grenzen uitgebreid; in theologische kringen zijn 'wij' vanouds een godsdienstig volk; in socialistische kringen haken 'wij' proletariërs naar een betere toekomst; in idealistenkringen zijn 'wij' de nieuwe menschheid, in gereformeerde kringen daarentegen de oude Adam.

Wat is eenvoudiger, dan van deze veelzijdige wij-suggestie te profiteren, door, kringsgewijze, een versteende wij-qualiteit over duizenden, miljoenen uit te breiden door het hartelijke, gemeenzame, beveiligende, profetische 'wij'! Dit 'wij', dat op... dichterlijke wijze uitgesproken of neergeschreven, burgers met pathetisch gelaat, met pathetische leuzen, met pathetische liederen te wapen roept, naar de stembus drijft, naar den hemel jaagt! Door 'wij' wordt zelfs de belastingbetaler poëtisch, wanneer het gaat om 'onze' belangen...!

Het woord 'burger' heeft twee beteekenistoppen, die ongeveer samenvatten, wat zich aan gevoelsnuance om deze klankcombinatie beweegt; de burger is de 'citoyen', eenerzijds, hij is ook de 'Spiessbürger', anderzijds. Hij heeft 'burgerrecht' en hij is tegelijk 'burgerlijk'. Hij maakt dus aanspraak zoowel op algemeenen eerbied, als op algemeene verachting. De 'rechten van den mensch en van den burger' verheffen hem boven zijn mede-zoogdieren, den eigenaar van den renstal, zoowel als den jockey; maar dit belet niet, dat deze eigenaar zich meer interesseert voor het zoogdier paard dan voor het burgerlijke zoogdier jockey. Beurtelings ziet men den 'burger' optreden als het gerespecteerde atoom, dat in geen enkel opzicht meer of minder belangrijk is dan het andere atoom, en als den sociaal minderwaardige, die zich aan tafel en in gezelschap niet weet te gedragen. In 'grooten tijden' is 'burger' een eeretitel, waarmee men zelfs den adel niet onwelgevallig stemt, in het dagelijksch leven is de man, die waarachtig burger is, een burgerman. Er zijn eereburgers en er zijn burgersocieteiten, er zijn burgerdeugden en er zijn burgerwachten. Er is burgerlijk fatsoen, er is een burgerlijk huwelijk; maar anderzijds zijn zekere vormen van onfatsoen burgerlijk en zou een kamerheer in buitengewonen dienst zeker niet op burgerlijke wijze in het huwelijk willen treden... De bur-

gers zijn de kroon van den staat, de voetveeg der aristocratie, het haatobject der arbeiders; citoyen, civis Romanus, bonhomme, Spiessbürger, bourgeois... zij allen zijn burgers, verheerlijkte of verguisde exemplaren van een kudde. Staatkundig ideaal, middenstander, symbool van het kapitalisme: de burger is voor alles goed.

De beteekeniswisselingen van het woord doen ons den burger derhalve zien als het geïdealiseerd a t o o m en als de getrapte p a r i a : in beide gevallen als het symbool van het groepsbesef, van het o n p e r s o n l i j k e . Het atoom (de staatsburger) laat zich oneindig verveelvoudigen; de ‘rechten’ van dit atoom, bij de wet vast te leggen, laten zich oneindig vermeederen; de burgers laten zich bij elkaar optellen tot massa; maar veelvoud, meerderheid, massa van atomen, van burgers, blijven atomen, burgers. De paria (de burgerman) laat zich oneindig verlagen, omdat hij slechts de lagere g r a a d vertegenwoordigt; de adel noemt den stadspatriciër burgerlijk, de patriciër noemt de gegoede ‘burgerij’ burgerlijk, de burgerij noemt den kruidenier burgerlijk... ad infinitum; maar al deze soorten burgerlieden verachten elkaar om klassekenmerken; zij handhaven door hun verachting hun klasse en pas in hun klasse zichzelf. Het samenzijn der burgeratomen is even weinig een verschijnsel van per-

soonlijke liefde, als de afstooting van den lageren door den hooger burger een verschijnsel van persoonlijken haat is; om lief te hebben en om te haten, moet men elkaar, zintuigelijk, kennen. In zijn veelvoudigheid en in zijn reactie wil de oprechte burger het atoom, niet de persoonlijkheid, den paria, niet den vijand, omdat hij het atoom kan dulden, zonder liefde, en den paria kan trappen, zonder haat.

Tegenover den burger, den onpersoonlijke, het exemplaar van een veelvoud, stellen wij thans den dichter, zooals het woord en zijn nuance hem willen vasthouden. Het woord 'dichter' laat zich slechts bepalen naar het affect, waarmee het wordt uitgesproken. Het oordeel: 'Hij is dichter', doorloopt alle stadia van goed- of afkeuring. De dichter is poiètès, maar hij is ook iemand, die 'op rijm' schrijft. In tegenstelling tot den man der exacte wetenschap is hij een fantast, in den familiekring is hij een curiosum. Maatschappelijke consequenties heeft het woord 'dichter' nauwelijks; van dichterwachten en dichterlijk huwelijk spreekt men niet. De waarde van den dichter varieert tusschen onschendbaarheid (Goethe en Schiller) en onschadelijkheid (de laatste 'modernen'), tenzij men hem leest, en beide criteria verwerpt. Voor de dichters zelf is de dichter menigmaal de hoogste openbaring; voor den koopman is hij de laagste trap van

nutteloosheid. Terwijl de pluralis ‘burgers’ bevredigt, omdat het veelvoud hier geen kwaliteitsverschillen meebrengt, laat de pluralis ‘dichters’ nog alles te gissen, te wensen, over; de burgers van den staat zijn door hun aanwezigheid als veelvoud voldoende gekarakteriseerd, de dichters van den staat schrijven echter, in het gunstigste geval, denzelfden grootsten gemeenen deeler ‘taal’; wat men van hen zou kunnen zeggen, afgezien van hun schrijfmateriaal en ongeregeld leven (hun ‘burgerlijkheid’), vangt echter pas aan bij hun persoonlijkheid. Een organisatie van burgers is steeds voorondersteld; een organisatie van dichters is steeds een caricatuur.

De gangbare beteekenismodulaties van het woord ‘dichter’ verraden in de eerste plaats, dat ook de burgers over den dichter spreken, hem als medeburger verlangen te behandelen,... zonder echter iets over hem te kunnen zeggen, dat zijn functie raakt! Men wil den dichter als medeatoom; men wil den dichter als langharige, als den op-rijm-schrijver, als den onsterfelijke, als den onnuttige, want in haren, rijm, classiciteit en maatschappelijke débâcle kan men duizend dichters vangen, kan men de weerbarstigen organiseeren, fatsoeneeren, ‘atomiseeren’; en deze suggestie is zelfs zoo sterk, dat vele dichters onder den drang der burgers hun dichterschap voor het beroepsdichterschap

verwisselen, dat zelfs rederijkers geboren worden, die in het rijm een nuttige atoomfunctie zien... Voor den waren burger is het dichterschap zò ver verwijderd of zò krankzinnig, dat hij zich te haasten heeft, dien afstand door vergoeding voor den gestorven en collegialiteit voor den nog levenden dichter in te perken, en die krankzinnigheid door de geruststellende, vertrouwelijke deining van het rijm op de vlucht te jagen. Er is door en ten behoeve van de burgers aldus een 'burgerlijk' begrip van den dichter geschapen, dat de belichaming, maar daardoor tevens de opheffing, van alle 'bijzonderheid', die de burger in den dichter ontdekt, beteekent. De functie der dichterlijkheid zet de burger in de eigenschap, sterker: in het ambt van het dichter-zijn om; dit ambt nu is volgens hem een zeer bijzonder ambt, dat zich niet met de stoffelijke, maar met de geestelijke productie bezig houdt. Dit geestelijke onderscheidt den dichter van andere fabrikanten, maakt zijn 'bijzonderheid' uit; maar niettemin, hij is producent! Wat produceert, is te atomiseeren, is te mechaniseeren, is te normaliseeren; zooals zijn verschillende automerken, wil de burger ook zijn merken dichters hebben, tragische, komische, klassieke, mislukte, erotische, epische, lyrische, stichtelijke. Langs dezen weg wordt het hem mogelijk, de onafzienbare bijzonderheid der litteratuurge-

schiedenis naar de resultaten der productie te groepeeren en zèlfs deze wonderlijke productie den schijn van wellevende, ‘burgerlijke’ doelmatigheid te geven.

Reeds dit dus ligt in het burgerlijk begrip van den dichter opgesloten: de dichter is een b i j z o n d e r e , omdat hij g e e s t e l i j k e producten voortbrengt. Waarin dit bijzondere bestaat, hoe dit ‘geestelijke’ van boter en kaas verschilt: het burgerlijk begrip is niet bij machte, dat uit te drukken. De burger zou dit bijzondere onder zijn atoom-normen willen opsluiten, maar de dichter ontspringt den dans. Hij zou het geestelijke als paria, als den ‘stand-lager’, willen trappen, maar het geestelijke is niet hooger of lager, het is niet ergens, het glijdt tusschen zijn vingers door: hij dient er zich voortdurend mee te verstaan. De dichter is geen predikant, al zijn er predikant-dichters, en de dichter is geen hofnar, al zijn er hof-poëten. De dichter is nooit klassiek, al zijn er klassieke dichters. De dichter is nooit uit zijn taal te verklaren, hoewel hij er in zit. De tragische dichter is komisch, zoodra zijn tragiek overwonnen is. De lyrische dichter is episch, wanneer hij zijn emotie, die altijd lyrisch is, in de vertelling onderdrukt. Zèlfs is de dichter niet, zooals de burger hem bij voorkeur ziet, de eigenaar van zijn gedicht; want door zijn gedicht neer te schrijven, heeft hij zich in het teeken begeben, dat evenzeer een grafteeken

voor hem zal worden, als de gepolijste steen voor den burger.

De burger ziet, als de geïncarneerde atomist: den producent, den man, die dicht, en het product, het (geschreven, gedrukte) gedicht. Naast elkaar, achter elkaar. Daarom ontgaat hem... de dichter. De producent, in zijn lijfelijkheid, is een burger. Het product, in zijn vergankelijkheid, is 'burgerlijk'. De dichter, in zijn werkzaamheid, is persoonlijk.

Zoo nadert men via het burgerlijk begrip, dat het bijzondere op burgerlijke wijze tracht uit te drukken, tot het inzicht, dat de dichter, de s c h e p p e n d e (niet de man, die dicht, de schepper, of het gedicht, het geschapene!), het tegendeel is van den onpersoonlijke, den burger. De dichter wendt zich af van de abstractie, van het atoom, van de groepeerings, waarbij de burger leeft; de eenige, die waarlijk 'realist' is, is de dichter, omdat hij de 'realiteit' bemint. Houdt de slager zich bezig met de 'reële' varken? Het 'reële' varken interesseert hem niet, hem interesseert een door worst en ham bepaalde doelmatige abstractie, hem interesseert het atoom varken; hij bemint niet het varken, maar hij bemint de worst. Maar Rembrandt bemintte den 'reëlen' os, toen hij zijn slachtstuk uit het Louvre schilderde, want waarom schilderde hij anders den os en slachtte hij hem niet liever...? De dichter wendt zich tot de realiteit, omdat de

realiteit, in dubbelen zin, verbeelding is. De burger wenscht geen realiteit, maar bruikbare abstracties, cliché's; een 'reëel man' is een handig man, die zoo weinig mogelijk 'realiteit', en zooveel mogelijk bruikbare gemeenplaatsen tot zijn leven toelaat...

Afkeerig van het atoom, geeft de dichter het aanzijn aan het gedicht: een pulseerende grootheid, een levende omvang, een kloppend stoffragment. Pulseeren, leven, kloppen: de woorden openbaren reeds, dat het atoombegrip aan den dichter niet toe komt. Want in deze functies is niet de begrensdheid en de afzonderlijkheid der dichtregels, der klankeenheden, gegeven, maar het besef, dat de begrensdheid en de afzonderlijkheid de mythe verhalen van een ander rijk, waarin grens en zelfstandigheid slechts de werktuigen der illusie uitmaken. Wie over 'gedichten' spreekt, spreekt, wanneer hij de poëzie bedoelt, niet over die realiteit van het gedicht, waardoor ook het varken voor den slager 'reëel' is (de worst, de woordteekens), maar over de rembrandtieke realiteit der verbeelding, die ossen en taalteekens als middel kiest. Wie over poëzie spreekt en haar verstaat, weet, dat noch de dichtende man, noch het gemaakte gedicht belangrijk zijn, maar dat slechts de realiteit der functie, waarvan zij beiden de abstracte polen vormen, voor het dichterschap geldt. In elke dichterlijke functie wordt de

schepping overgedaan, wordt geprotesteerd tegen God's volledigheid, wordt de wereld doorbroken door de persoonlijkheid, die uit de elementen der schepping coulissen bouwt voor haar eigen kosmos.

Deze coulissen bepalen het 'wij' van den dichter. De burger ziet de coulissen als een bijzonder fraai geïmiteerde natuur, het tooneel als een fragment geïmiteerd bestaan; de dichter ziet de natuur als het noodzakelijk element voor zijn coulissen, het bestaan als de bron van zijn tooneel.

Beiden spelen hun rol tusschen coulissen en hebben 'wij' te zeggen tegen de medespelenden. Maar slechts het 'wij' van den dichter verraadt door zijn toon, dat hij zich bewust is in de wereld der verbeelding op te treden...

'Burger' en 'dichter' werden onderscheiden. Omdat de onderscheiding eischt dat de tweeheid benoemd wordt: de noodzakelijkheid der onderscheiding. Omdat de wij-vervalsching der wereld vraagt, dat zij ook eenmaal zò en niet anders worde onderscheiden: de richting der onderscheiding. Thans moet de terugkeer volgen, de terugkeer tot het 'wij', dat zoo valsch is, dat men het niet dulden, en zoo werkelijk, dat men het niet ontloopen kan. Want in 'burgers' en 'dichters' ligt het leven in factoren ontbonden, in abstracta geledigd, in twee-

heid overweldigd. Van ‘burgers’ en ‘dichters’ hebben wij wreede uitersten gemaakt: in versteening bevangen poppen, en aan de illusie verslaafde eenzamen. De levenspolen traden een oogenblik als plastische figuren naar voren, leidden gedurende eenige momenten een ruimtelijk schijnleven, alsof een zwarte en een blanke phalanx elkaar in den vorm van burgers en dichters te lijf gingen. Thans komt het er op aan de door noodzakelijkheid en richting geschapen phalanxen te vernietigen met dezelfde woorden, die hen schiepen, te zeggen, dat geen burger van den staat de ware atomist en geen dichter van het vers de ware realist is; thans dienen de polen van het leven uit hun schijnisolement te worden opgeheven, te worden bevrijd van de ruimtelijke beelden, waardoor men hen gedwongen moet voorstellen. Thans hebben wij de ondeelbaarheid te ontdoen van den schijn der deelbaarheid, van de beeldende tegenstelling der ‘twee partijen’, van de strijdbare voorstelling der ‘twee uitersten’, de burgers te zien als de onvolkomen dichters, de dichters als de nooit uit conventies verlost burgers..., het leven als het carnaval der burgers. Kort en goed: in het levende individu zijn burger en dichter één, omdat zij aan het levende individu te onderscheiden zijn. ‘Wij’ zijn, allen, burger-dichters of dichter-burgers.

De onderscheiding van burgers en dichters

was een gelijkenis, ontleend aan de groepeerings der maatschappij, aan de woorden, die dagelijks ondoorzocht over ons gaan. Zij was een be-noeming van de levenspolen, en als zoodanig een wilsdaad; want niet de tweeheid, het getal, bepaalt de richting der gelijkenis, maar de naam, dien men aan de tweeheid geeft. De tweeheid, het middel der onderscheiding, heeft duizend andere namen, en zij ontvangt elken dag nieuwe en bedwelmender namen. Door haar splijten wij de wereld, in al haar geledingen; door haar vormen wij de eerste gelijkenissen: leven en materie, licht en donker, goed en kwaad, omdat wij willen, dat het onvoorstelbare zich onder die namen aan ons zal openbaren. Is het leven een ziekte der materie? Strijden licht en donker om den voorrang? Zijn wij onder de erfzonde, omdat wij uit het paradijs werden verdreven...? Beelden, gelijkenissen, waarin een keuze, een standpunt ligt opgesloten; wij zijn niet in staat zonder beeld, zonder wil, tot de onderscheiding te naderen. Noemen wij de levenspolen ‘burger’ en ‘dichter’, dan ontleenen wij de stof der gelijkenis ditmaal aan een groepeerings der moderne menschen; wij geven de mythe der tweeheid alle-daagsche namen, om haar te intenser op het leven te kunnen betrekken. Door den burger als de pool der onpersoonlijkheid, als de atoom-richting, te stellen tegenover den dichter als de pool der per-

soonlijkheid, als de verbeeldings-richting, geven wij te kennen, dat de tweeheid in deze namen voor ons het vruchtbaarst wordt. Door, tenslotte, de synthese van burgers en dichters hier het carnaval der burgers te doopen, nemen wij de oude mythe van den z o n d e n v a l in nieuwe woorden weer op, om haar aan het doode verleden te onttrekken.

Het carnaval der burgers is het laatste beeld van dezen gedachtengang. In dit laatste beeld worden onze diepste waardeeringen neergelegd. Gezegd wordt daarmee, dat wij den dichter beschouwen willen als den carnivalspool van den burger. Gedurende een kort fragment van het jaar, het carnaval, ziet men den burger en zijn ‘burgerlijke’ orde, zijn ‘burgerlijke’ begrippen, zijn ‘burgerlijke’ verhoudingen, losbreken en omslaan; de orde wordt wanorde, de begrippen worden alleen gebruikt, om er den spot mee te drijven, alle verhoudingen worden geoorloofd. De burgers zijn gemaskerd en gecostumeerd; zij fantaseeren onder de beveiliging der anonymiteit en steken den draak met hun gewone waardigheid; het standsbesef wordt door het masker krachteloos; men draagt het gewaad van een ander, van hem, die ver weg woont, den toreador, en van hem, die lang dood is, den ridder; men maakt zich vroolijk over den ander en kust zijn vrouw, terwijl die ander tegenwoordig is. Een golf van ontgrenzing der

dagelijksche waarden, een stroom van burgernarren schijnt alle gelijkmatigheid te zullen meevoeren; de autoriteiten verontrusten zich en grijpen naar beperkende voorschriften en verordeningen, de geestelijkheid spreekt waarschuwend over den zondenva, zonder dat iets den aandrang dezer fantaseerende menigte kan stuiten. Men ziet, éénmaal in het jaar en op gezette tijden, den burger in zijn escapades naar de fantasie lachen om zichzelf, lachen om zijn normen, lachen om zijn voorbeeldigen ernst. Het carnaval is de tijd, waarin een vlaag van collectief dichterschap de barrières schijnt te willen verbreken; het carnaval is het bewijs, dat in iederen burger de fantast schuilt, die spot met de massieve muren, die hij zelf optrekt. Al is het in het voorbijgaan, als stuip, als gril: even richt zich de vitaliteit der burgers op het spel, het doellooze, het grenslooze. Terecht ziet het gezag hier een gevaar; want de geest van Prins Carnaval kondigt, hoe onvolledig ook, de geest der dichters aan! Ontwikkel het instinct van carnaval, drijf dit grapjassen van enkele dagen, deze spot met grenzen, op tot het leidend levensbeginsel van allen, breid het carnaval uit over het gansche jaar.... en de wereld zal niet meer regeeren, carrière maken, werken, maar fantaseeren! Zij zal zichzelf onmogelijk maken en vernietigen! Maar de wereld redt zich. Onverbiddelijk stelt zij aan het carnaval den grens

van den Aschwoensdag. Meer dan één maand poging tot verbeelding laat zij in den burger niet toe; elf maanden zult gij werken en ordentelijk zijn! De narren en fantasten keeren terug in het gareel, waarin zij met toegewijden ernst plegen te loopen; hun naam gebiedt hen weer atoom te zijn, toreadoren en ridders te versmaden als onproductieve dwazen. Het gezag herademt, de muren zijn massiever dan ooit. De enkele zonderlingen, die voortgaan Pierrot te spelen, worden uitgestooten. Carnaval blijkt een stuip, geen belijdenis te zijn geweest...

In den parabel van het carnaval der burgers zien wij den parabel van den zondenval vernieuwd. Het nieuwe beeld is niet beter, maar het is jeugdiger; het is niet bezwaard met een gansche traditie van commentaren, die aan den simplen woordklank reeds een geur van volstrekte eerbiedwaardigheid verleenen. Om over den zondenval te spreken, moet men zich, om ernstig te kunnen zijn, terugtrekken in een atmosfeer van historie, die den waren ernst niet ter stade komt; de gelijkenis van den zondenval is dubbelzinnig van klank, omdat zij ook leerstelling is en zich met dien leerstelligen mantel van burgerlijken ernst als gemeenplaats heeft voortgeplant. Hij, die het beeld vernieuwt, verbetert niet, maar wijst slechts met nadruk aan, dat niet de beteekenis der woorden belangrijk is, maar hun gelijkeniswaarde; niet om de beel-

den van carnaval of zondenval gaat het, maar om de wijze, waarop zij hun symbolischen taak zullen vervullen, de taak, die de richting der benaming hun oplegt. De gelijkenis van het carnaval der burgers is de gelijkenis van het verloren paradijs, die op duizend wijzen, met duizend beelden is gezegd; en nooit besliste de keuze van het beeld over de waarde der gelijkenis, nooit was een gebied te vulgair, om zijn beelden aan gelijkenissen te leenen.

Maar thans: waarom deze naam der burgerlijke zotternij, die de burgers dezer wereld op Aschwoensdag gelijkstellen met de wilde haren hunner jeugd? Waarom een naam te kiezen, die de dwaasheid verheerlijkt boven den ernst? Waarom is deze epidemische vorm van dwaasheid het uitverkoren thema voor een parabel?

Inderdaad, om de dwaasheid is het in de gelijkenis niet te doen. Wie de carnavalszotternij als de openbaring van den dichter mocht beschouwen, die heeft nooit de burgerlijke etiquette waargenomen, waarmee de carnavalsritus wordt uitgeoefend, die heeft nooit de gehuurde romantiek der Pierrots en Pierrettes als doodelijke ernst van verkleede eendagsgekken geproefd, die heeft nooit de zielige resten van vele ordeloos saamgeraapte burgerlijke verledens en even burgerlijke verre landen dooreen zien dansen op de muziek van den zorgvuldig aangeleerden laatsten pas van het laatste

dansmeesterscongres. Wie zich nog laat verblinden door de schijnbare ongebondenheid onder verguldsel en serpentines, wordt nog door het uiterlijk van Prins Carnaval geïmponeerd; indien hij meent in zijn kleed den geest der dichters weerspiegeld te zien, dan ziet hij achter de carnavalsdwaasheid nog het burgerlijk atoom-begrip van den dichter, dat culmineert in de schijnbare ongebondenheid der bohème.

De zotheid van carnaval is reeds de burgerlijkheid van carnaval; eeuwig blijft het carnaval het carnaval der burgers, eeuwig slepen de kleurige lappen van voorbije of verre Aschwoensdagen achter de feestgangers aan. Maar de parabel van carnaval zoekt geen dichter aan de schelle oppervlakte, waar de burger almachtig heerscht zo goed als in den vastentijd. Deze goedkoope schijndichterlijkheid van het narrendom verslijt in één nacht met de goedkoope vodden, waarin de narren zich hullen. Reeds in het carnaval is Aschwoensdag, want burgers blijven burgers; reeds in het fantastisch costuum grijnst Aschwoensdag, want burgers van alle tijden en alle landen vierten hun kortstondige wederopstanding in het gehoord gewaad van den dollen medeburger. Dieper gaat de gelijkenis van carnaval, aan de zotheid voorbij, aan het costuum voorbij, ofschoon door de zotheid en het costuum heen; zij blijft niet staan bij

het voorloopige één-na-het-ander, Aschwoensdag nà carnaval, maar begint met te erkennen, dat het één van het ander niet gescheiden kan worden, ook al is hun o n d e r scheiding noodzakelijk. Het carnaval het carnaval der burgers: dat is de kern der gelijkenis, want zij ontduikt den burger niet...

En nacht aan nacht zwerft men van carnaval tot carnaval, van redoute tot redoute, om den dichter te vinden, steeds moedelooser, steeds wanhopiger. Alom dwaze burgers, burgers, burgers, verkleede ambtenaren en vermomde typistes, eenvormig in hun zotheidsritus van krankzinnige burgers, gestoken in de verlepte pakken van doode of verre burgers. Burgers, burgers, burgers, er is geen einde aan de stoeten der gemaskerden; maar de dronkenschap bevrijdt hen niet van hun burgerdom, Aschwoensdag grijnst door de kartonnen maskeroogen over een omgevallen champagneflesch. Een boschnymph kust Franz Schubert, maar wij kennen die gebaren van a tot z; een inquisiteur stoeit met een marketentster en het is geen nieuws. Den burger ontduikt men niet, den burger ontduikt men niet! De voorloopige poëzie van carnaval vergaat, en Aschwoensdag schijnt de eenige werkelijkheid in den zotten chaos van dwaze burgers. Geen barrière is verbroken, geen muur omvergefantaseerd, geen grens aangetast. En mechanisch, als gold het de oplos-

sing van een puzzle, herhaalt men de vraag: ‘Waar is de dichter, waar is de dichter?...’

En plotseling antwoordt Prins Carnaval. Hij antwoordt, door de ambtenaren en de typistes, door de maskers en de omgevallen champagne-flesch, door de boschnymph en Franz Schubert, door den inquisiteur en de marketentster; hij antwoordt, met het antwoord van den dichter in de taal der burgers:

‘Den lof der zotheid, den lof van carnaval zingt hij, die in de zotheid der burgers en op het carnaval der burgers den dichter heeft ontdekt. Want de zotheid en het carnaval werpen de starre gemeenplaatsen zorgeloos om, terwijl zij onmiddellijk nieuwe gemeenplaatsen van noode hebben; zij spreken de gelijkenis van de betrekkelijkheid, maar tevens van de noodzakelijkheid der burgerlijke vormen. Dààrom is de geest van carnaval de geest der dichters, zooals hij slechts nadert in het gewaad der burgers. Carnaval houdt ons voor, dat de veranderlijkheid der vormen onuitputtelijk is en dat het leven met de vormen speelt; carnaval houdt ons voor, dat de vormen onvermijdelijk zijn en dat het leven niet dan in vormen tot ons komt. Carnaval is het verloren paradijs, waarvan de herinnering in ons leeft, zonder dat wij het kunnen herwinnen; onophoudelijk onze vormen verwerpend, nooit van de beperktheid der vormen verlost, moeten de burgers om-

zwerven met de gelijkenis van den verloren dichter in zich, uiterst ver en uiterst nabij. Dit is onze zonderval: zuivere dichters mogen wij niet meer zijn, het paradijs is ons ontzegd; wij viëren slechts het carnaval der burgers, dat reeds vergiftigd is van Aschwoensdag; en de dichters, die onze verzen schrijven, blijven eeuwig de burgers, die zich vergeefs van hun burgerlijke grammair trachten te ontslaan.

Dezen lof der zotheid zingt hij, die op het carnaval der burgers den dichter achter alle maskers heeft ontdekt, die den dichter heeft ontdekt in de duizenden, die hem in burgerlijkheid verloochenen. Dezen lof van carnaval zingt hij, die zich door de veranderlijkheid en de noodzakelijkheid der vormen niet meer laat ontmoedigen, omdat hij in hun burgerlijkheid den dichter heeft hervonden.'

Zoo keert men terug tot dit 'wij', waarin thans het 'wij' der burgers en het 'wij' der dichters is opgeheven. 'Wij' vervalscht de wereld, omdat burgers burgers willen annexeren; de leuzen, waarmee de massa's worden bedwelmd zijn 'valsch', want woorden hebben de kracht van vuurwapenen en de botheid van vuistslagen. Maar geen 'wij' zoo valsch en verhard, of het verburgerlijkt een dichter, geen 'wij' zoo dwaas en kortzichtig, of het krijgt op het carnaval een nieuwen klank. Wat zijn de

scherpstgetrokken grenzen, wanneer het pathos ze niet als ideaal poëtiseert? Wat zijn de grenzen, die de massa boeien, wanneer de massa haar eigen grenzen niet liefheeft? Wat is de versteening, wanneer zij niet tevens vorm der illusie is?

‘Wij’... Thans is zelfs de kleinste burger dichter, ook al dicht hij geen gemeenplaatsen weg. Hoor hem zeggen: ‘Ik heb je lief’, zie hem bloemen op de bajonet steken, en vergeet de in groote oplagen gedrukte romans, waaraan hij deze formules ontleende. Vergeet den burger, vergeet den dichter en hervind beide op het carnaval!

Het carnaval der kinderen

II

Het carnaval der kinderen

Aan de poort van het bewustzijn staat ook het carnaval der burgers, rest van het verloren paradijs.

Er is een kind geboren. Vragen wij: ‘Een burger?’ ‘Een dichter...?’ Niemand vraagt. Een moeder droomt een toekomstdroom, als zij nog de energie heeft tot dromen. Niet het kind beslist over het gehalte van dien droom der ouders. Misschien zien zij den nieuwen Napoleon, misschien een geridderd ambtenaar, een pastoor, een beroemd auteur; misschien triomfeeren zij reeds nu met den toekomstigen superbürger, of lijden zij onder het onafwendbaar noodlot van den gesmaden dichter. Naar het kind vraagt niemand; men vraagt slechts naar zichzelf en naar eigen superlatief. Dit nieuwe, nog ongedifferentieerde leven heeft nog geen standpunt gekozen; het is geen tegenpartij, die men met strategie moet naderen. De burger begroet den burger, de dichter den dichter; het

kind is nog niet anders dan element in het carnaval der ouders. Geëerbiedigde autoriteiten, magistraten zonder een vleug van fantasie, zien plotseling duizelend het leven verlengd in een ander, anderen; de zaak zal bloeien ook na den dood van den bezitter, de dynastie zal ten eeuwigen dage regeeren. Van de wereld vervreemde zielen voelen zich vader, eigenaar, verantwoordelijke; de toekomst, waaraan zij zelden gedacht hadden, legt beslag op hen, verwacht hen, doet hen gelukkig zijn. Zoo brengt de geboorte vaak den carnavalsroes over de ouders, waarbij de burger zijn verbeelding uitzet, de dichter tot de vreugde over het bezit terugkeert; alle ouders hanteeren den rammelaar.

Maar aan dezen roes heeft het kind part noch deel. Van den bloei van handelondernemingen en van het lijden der uitgeworpenen weet het niet. Het kind schreeuwt, en slaapt, en zuigt. Het is het instrument der toekomstmuziek voor anderen, voor wie ook. De oude huishoudster buigt zich met vochtige oogen over de wieg en denkt het hare; de jonge vriend des huizes bezielt nieuwsgierig den donzigen kokosnoot en denkt het zijne. Het kind slaapt, en zuigt, en schreeuwt. Hoe gewillig is dit leven, om zich aan alle wenschen, illusies, plannen, te geven; het leeft zonder richting! Het spreekt niemand tegen; en toch is het iets-meer-dan-dier... Deze in een klein lichaampje gebannen stroom vita-

liteit, blank, losgelaten uit een verborgen gebied, lokt den burger en den dichter beide; dit vacuum aan richting magnetiseert, daagt uit tot fantasie.

Het kind bekommert zich niet om dit carnaval der ouders. Het stelt tegenover dien overvloed van verlangens en dromen slechts zijn brute leefdrift. Rustig is het object tegelijk voor den eezuchtigen vader, die een atoom begeert, dat hem zal kunnen vervangen, en voor de zachte moeder, die haar levend eigendom voortdurend zou willen streelen; maar ook voor het heimwee der ouderen naar een ongebroken jeugd laat het zich rustig als medium gebruiken. De baby reageert op den burger en den dichter op dezelfde wijze: niet, of met gehuil.

In het pasgeboren kind is het animale, het pure, richtinglooze leven, volmaakt. Verlangen heeft nog geen andere beteekenis dan 'willen bereiken'; maar bereiken sluit geen verdere toekomst in zich. De nieuwe 'wereldburger' is ook de 'werelddichter'. Wij kennen geen burgerplichten en dichtersmarten in het eerste levensjaar. Het teeken der onderscheiding, de taal, ontbreekt. De termen 'burgerlijk' en 'dichterlijk' verliezen hun waarde, waar niet gesproken wordt; wij hebben ze geschapen, om de tweeheid te benoemen in de samenleving der sprekenden, waar de werkelijkheid van den dichter niet leven kan zonder de werkelijkheid

van den burger. In den dierlijken paradijsstaat van het pasgeboren kind is het burgerlijke nog volledig dichterlijk (iedere 'conventioneele' handeling wordt steeds weer door een uiting van passie verwekt) en het dichterlijke volledig burgerlijk (ieder verlangen is onmiddellijk op het verkrijgen van een object gericht). Juist daarom zoeken de ouderen, de beroepsburgers en de beroepsdichters, op deze plaats de conventie der poëzie, de poëzie der conventie; elk vindt, wat hij wenscht.

Zoo zweept de verschijning alleen van het kind, van het richtinglooze leven, het carnaval der burgers op...over het hoofd van het kind heen.

Het carnaval der kinderen begint, waar het paradijs eindigt.

Het carnaval der burgers, de manifestatie van het dichterlijke in de wereld onder den mantel der burgerlijkheid, is een teeken van onzen 'val' uit het paradijs. Zoo diep zijn wij 'gevallen', dat het eenige paradijs, waarvan wij ons een beeld kunnen vormen, het dierlijk paradijs der baby's is, waar 'burger' en 'dichter' nog niet onderscheiden kunnen worden, omdat het kind zijn gemeenschapswerktuigen nog moet ontwikkelen; het kent nog niet het 'wij' der menschen, dat de groote verwarringen sticht. Want tevens is ieder zoo overtuigd van de onhoudbaarheid van dit kinderparadijs, dat men

krachtdadig, bijna instinctief, de consequente vernietiging ter hand neemt. De ‘opvoeding’ begint. Ook zij, die alle zekerheid, alle richting, hebben opgegeven, aarzelen geen oogenblik om het kind uit zijn onnoozelen paradijsstaat te gaan opheffen. Het geldt als axioma, dat men het kind moet inleiden tot ‘het leven’, zoozeer is men overtuigd van de onverzoenbaarheid van leven en paradijs. Het dierlijke en het conflictlooze wordt a priori en onvoorwaardelijk afgewezen. Er is geen scepticus, die twijfelt, of hij zijn kind wel het abc zal laten leeren.

Deze merkwaardige gewetenloosheid der opvoeding onthult ons aller ingeschapen ‘burgerlijkheid’. De vader moge zelf een ontgoochelde zijn, hij moge overtuigd zijn, dat deze ontgoocheling geen toevallige tegenspoed, maar een fataal en niet te ontvluchten symptoom is: zonder nadenken, zonder schaamte, levert hij zijn kind uit aan de eerste en ongeneeslijkste gemeenplaatsen. Het is de hoop op een betere ‘carrière’ voor het kind, die ook hen, die zelf nooit een carrière verlangden, van nature tot opvoeders maakt. Ook de ontgoochelde wil voor alles zijn kind als gelukkig burger.

Zoo begint het carnaval. Zoo, door de meest argelooze burgerlijkheid der ouders, wordt het kind geïntroduceerd in het ‘leven’. Tegen een mogelijken twijfel vindt men de met ‘dichterlijk’ pathos uitgesproken leuze: ‘Het kind heeft

recht op leven'. Wie denkt daarna nog aan het Taigetus-gebergte...?

Thans wordt de nieuweling ondergedompeld in de eindeloze reeksen resultaten van vorige geslachten. Hem wordt een regeling der levensfuncties ingeprent; hij leert, dat het onnoodig en onbehoorlijk is, zijn pathos te ontladen, om voedsel te verkrijgen. Hij leert 'manieren'. Hij leert de taal. Na zuivere passieklanken, die alleen de ingewijde, de toegewijde, ontcijfert, na het stamelend lallen, gaat het kind in tot het gevaarlijke rijk der algemeen-verstaanbare beteekenissen, der gangbare syntaxis. Een stortvloed van conventies en cliché's, van vaste verhoudingen aan tafel, tegenover tante, tegenover God, onder het spelen, overstelpt het wezen, dat gaat leven. Het wordt genoodzaakt op dit alles te reageeren, het wordt onderwezen in de kunst, aan de objecten vaste, regelmatige waarden toe te kennen. Er ontstaat een zekere hiërarchie in het kinderleven; het kind leert op gezag gelooven; het aanvaardt talloze dingen als geheiligd, op commando.

Op deze wijze wordt de burger in het kind gedrild. Het wordt geschikt gemaakt voor de atomistische levensbeschouwing, die niet met realia rekt, maar met abstracties, al denkt zij zelf uiterst 'reëel' te zijn. De vormen, waarin het kind wordt opgevoed, zijn niet de persoonlijke creaties der verbeelding, maar de 'be-

schaafde omgangsvormen'. De taal, waarin het wordt onderwezen, is niet de klankenreeks, die zijn stemmingen moet uitdrukken, maar de conventie der verstaanbaarheid. Het doen van vaste dingen, het geven van vaste namen, het vergelijken van kenmerken en eigenschappen, om tot algemeener namen te geraken: daarin vindt de burger zijn eigenlijke bestemming, daardoor wordt het bestaan der velen naast elkaar mogelijk. Het kind, dat zich later zal hebben te handhaven, moet zich inleven in cliché's, moet steeds meer doelmatige abstracties over reeds verworven abstracties schuiven.

Door de opvoeding wordt dus de paradijsstaat van den pasgeborene verstoord. Een toevoer van doelmatige abstracties bevordert de levenshandhaving, maar beëindigt voorgoed de zuiver persoonlijke verhouding van het babydiertje tot zijn omgeving. In het kind is - wie zegt, hoe vroeg reeds - de polariteit van burger en dichter geboren mèt de abstractie, die zich steeds driester gaat keeren van het bijzondere. Door zijn manieren, door zijn taal, ontwent het kind zich, zijn gebaren als uitingen van lust of onlust, zijn klanken als dragers van emotie te gebruiken; met de groeiende beheersching der 'levensvormen' slijt de waarachtig vormende kracht van gebaar en klank uit. Het eerste verrukte passiewoord voor de moeder verburgerlijkt via het half-plastische leesplankje tot de

abstracte leer van onderwerp en gezegde.

Er is in het 'burgerlijke' iets, dat ons beweegt, het als 'natuurlijk' te bestempelen. De atomistische tendenz ontwikkelt zich snel en geleidelijk, de doelmatigheid der abstractie komt over het kind, evenals het lopen leert. In korten tijd wordt de taal een even betrouwbaar vervoermiddel als de twee beenen; het komt ook in het 'dichterlijkste' kind niet op, dat die betrouwbaarheid zou kunnen verschillen. Mèt het lichaam, aldus de burgerlijke opvatting, groeit ook de geest naar een zekere volledigheid, die den mensch geschikt maakt, den strijd met het leven aan te binden. Deze ontwikkelingsgang is 'natuurlijk'; hij is bij ieder individu schematisch dezelfde, hij is in vaste perioden te verdeelen en gehoorzaamt aan een zekere wetmatigheid. Voor den burger is er dus geen enkele reden, aan de compleetheit van het ontwikkelingsproces te twijfelen; het 'verloopt' in 'stadia', het kind past zich snel aan, het vereenvoudigen door abstractie is een eisch voor de levenshandhaving; de 'natuurlijke' weg is de eenige en ware weg.

Aldus verwerft het kind, langs 'natuurlijken' weg, zich zijn burgerdom. Er ontstaat een kindermaatschappij, met een kindermoraal, met autoriteiten en een publieke opinie; er ontstaan stellige en niet straffeloos te overtreden opvattingen aangaande het geoorloofde 'wij', eerbe-

grippen, coterie- en klassevormingen. Er ontstaat een met de leeftijden wisselend ritueel van overgangs-burgerlijkheid naar de 'grootte' maatschappij; en deze burgerlijkheid onderscheidt zich in niets van die der volwassenen dan door haar... kinderlijkheid. Kinderlijkheid: dat wil zeggen, dat het carnaval der burgers ook den jongen naam draagt van het carnaval der kinderen; dat kinderachtigheid de inleiding is tot het groote menschen-bestaan.

De maatschappij der volwassenen komt tegen het kinderlijke in den vorm van het kinderachtige in opstand, maar niet om het kinderlijke te zuiveren doch om het weg te nemen. De persoonlijke verhouding van baby tot moeder, wellicht de persoonlijkste verhouding, die op aarde tusschen menschen mogelijk is, de verhouding, die aanvankelijk aan een minimum van abstracta genoeg heeft, wordt door de maatschappij haastig bestreden en door de opvoeding vernietigd; het latere omlinjnde begrip 'moeder' bewaart nog slechts resten van de oorspronkelijke magische betrekking tusschen het kind en het onbenoemde, ongequalificeerde object, dat zijn voedingsbron was. Onze herinnering weet dit vroegste, sprakelooze verband, deze verhouding, die ook een ontmoeting is, met geen beeld vast te houden; een betrekking, waarin het object (de moeder) schepping der fantasie en 'natuurlijk' in eenen is, laat zich voor den volwas-

sen mensch, den tusschen cliché en verbeelding geslingerde, nauwelijks droomen. Want met de herhaling, met de namen, met het begrip, schuift zich tusschen dezen staat en ons het ondoordringbaar gordijn. Het is niet anders dan een zwakke afspiegeling van de vroegste gemeenschap, die door de afhankelijkheid van het opgevoede kind wordt uitgedrukt; immers een dergelijke bête en grondelooze gemeenschap sterft onder de aanraking met kille, bezige handen.

Het is de taak der opvoeding, die het kind uitrusten moet voor de zelfhandhaving, om de eigengereide verhoudingen, die het zou willen aannemen tegenover zijn objecten, zoo omzichtig en afdoend mogelijk te 'normaliseeren'. Zelfs het meest fantasielooze kind belegt in onverwachte dingen eenig 'dichterlijk' kapitaal. Waarom zou men er zich over verwonderen, dat het aantal jeugdige fantasten zooveel grooter is dan dat der veertigjarigen? Geen opvoeding is in staat, met één slag den persoonlijkken, magischen omgang met de objecten uit te roeien; het kind is begonnen, het leven vast te klemmen, in te zuigen, aan te krijschen, kortom, met afzonderlijkheden te verkeerem; het moet nog *l e e r e n*, vaste namen te geven en vaste gevolgtrekkingen te maken. Op dit uitgebreide arsenaal der kinderlijke verbeelding stuit de opvoeding, die de jeugd heeft te atomi-

seeren, om haar bruikbaar te maken: de geleidelijke onderdrukking van den anarchistischen omgang met de objecten neemt de jaren in beslag, die men de ‘ontwikkelingsperiode’ van den mensch noemt. Vaste, regelmatige namen, vaste, regelmatige waarden: daarin ligt het doel van iedere opvoeding, daarin schuilt ook haar onvermijdelijke burgerlijkheid.

De atomiseering van het geestesleven der kinderen vindt dus verzet in henzelve, omdat zij niet geboren zijn in de geclicheerde wereld der ouderen, maar in hun eigen wereld, waarin zij de cliché's nog moeten veroveren. In die eigen wereld, ook in die van het uitgesproken tot vaste verhoudingen neigende kind, wemelt het van magische elementen, van persoonlijke, fantastische waardebepalingen der objecten, die zich nog niet hebben aangepast bij de vaste, ‘burgerlijke’ waarden der samenleving. Het ‘donker’ is voor geen kind opgelost in de doelmatige definitie ‘deficit aan licht’; iedere ontmoeting met het donker is nog in den volsten zin een o n t m o e t i n g. Het eene donker is niet gelijk aan het andere; de duisternis van een besneeuwd bosch in den laten wintermiddag heeft gansch andere gevaren dan de besloten grot slaapkamer; en ook de slaapkamer is op den éenen avond dreigender dan op den anderen. Het nachtluchtje is geen hulpmiddel voor het oog, maar een veiligheidsbron; het wekt dank-

baarheid, terwijl het lamplicht door zijn schelheid vaak ontstemming veroorzaakt; bescherming, afweer van onheil leest het kind vòòr alles in de schuwe vlam, die met het duister schijnt te strijden.

De wereld is voor het kind een terra incognita; en alles, wat wij daar ontmoeten, is in de eerste plaats bondgenoot of vijand, dien men afmeet naar zijn heilbrengende of schadende kracht, pas in de tweede plaats ‘vertegenwoordiger’ van een ‘soort’. Aanvankelijk verhoudt het kind zich tot de objecten als tot Cortez de Azteken zich verhielden, die in den conquistadore goddelijke waarden dichtten, omdat zij hem en zijn ‘soort’ niet kenden, maar... ontmoetten: tegenover het onbekende waren zij... kinderen, verstoken van ervaring, plotseling genoodzaakt zich een waarde te scheppen.

De noodzaak, zich in een wereld van gangbare ‘burgerlijke’ waarden te bewegen (te leven), de onmogelijkheid, om plotseling alle gangbare, ‘burgerlijke’ waarden te kennen (zich te handhaven en productief te zijn), de noodzaak derhalve, om zich telkens waarden te scheppen (te dichtten): deze drie factoren bepalen het carnaval der kinderen.

Het carnaval der kinderen: met den val uit het paradijs openbaart zich, ook in de kinderwereld, de dichter als een onhoudbare...

Het carnaval der kinderen: niettemin is, ook in de kinderwereld, geen burgerlijke gemeenplaats denkbaar, die niet tevens den dichter vorm geeft...

Het kind is, oorspronkelijk, alleen. Het moet de mogelijkheid nog deelachtig worden, met anderen te zijn; voorloopig is het slechts in de nabijheid van anderen. Door zijn eenzelvigen, anarchistischen omgang met de objecten zou het zich een eigen wereld scheppen, een eigen reeks conventies, een eigen 'burgerlijkheid'. Maar de anderen, de opvoeders, zijn tegemoetkomend; ook zij dansen op het carnaval, ook zij hebben leuzen, leuzen vol poëzie (het kind moet worden uitgerust voor den strijd om het bestaan, het kind moet een persoonlijkheid worden); de Hottentotten hebben andere leuzen, maar ook zij voeden hun kinderen op... De opvoeding is een opmerkelijk carnavals-symptoom: zij moet 'burgerlijk' zijn, gemeenplaatsen bijbrengen, zij wil 'dichterlijk' zijn, persoonlijkheden scheppen. Vandaar, dat de opvoeding twee uiterste aspecten heeft: het drillen en het koesteren. Vandaar, dat de opvoeding twee uiterste resultaten heeft: ten top gedreven efficiency en verfijnde individualiteit. Vandaar, dat er twee uiterste categorieën van opvoeders zijn: schoolmeesters en paedagogen. Vandaar, dat voor het gemiddelde kind de schoolmeester zoo kwaad nog niet is, en de paedagoog veel te

goed; want het gemiddelde kind moet efficiënt worden en niet poëtisch. Het zal aan de gemeenplaatsen-poëzie der efficiency (Dalmeyer, God wil het!) ruimschoots genoeg hebben.

Het carnaval der kinderen, het spreekt vanzelf, danst dus naar de pijpen van het carnaval der opvoeders; slechts minder onberispelijk. Het burgerlijke kind is altijd nog tienmaal onhandiger burgerlijk dan de volwassen burger, omdat het begint te stamelen, terwijl de volwassene in vloeiende zinnen spreekt; het stamelen is een overgang tusschen de concrete klank en het met abstractie bezwaarde woord. Stamelend is de entree van het kind in het rijk van gemeenplaats, conventie, abstractie: in de taal, en overal elders. Het doet braaf zijn best, om de medeklinkers goed uit te spreken, juist als vader; het tracht manmoedig niet bang te zijn in het donker, omdat vader zegt, dat er geen spoken zijn; maar het blijft lang verleidelijk, krom te praten en het hoofd 's avonds diep onder de dekens te stoppen. Niettemin, geleidelijk, onfeilbaar, vormt zich de kindermaatschappij met haar burgerlijkheid. De opvoeding helpt bij de worsteling. Zij is, doorgaans, wijs; zij leidt in, zij doseert de abstractie. Niet onmiddellijk dompelt zij het kind in de kilheid van de volledige gemeenplaats; zij is er zich van bewust, dat de magische, persoonlijke verhouding tot de objecten niet gewelddadig is uit te roeien; ver-

standiger is het, de fixeering van overgangsgemeenplaatsen te leiden en te bevorderen. Een brug tusschen de anarchistische verbeelding van het kind en de 'normale' wereld slaat het sprookje, waarin de fantasie aan half-conventionele figuren wordt gebonden (elfen, dwergen, feeën krijgen een min of meer vaste waarde, een min of meer algemeen-aanvaardbare gestalte), zonder dat aan die figuren de ijzeren wetmatigheid van de menschenmaatschappij is opgelegd; de vrijheid tot fantasie wordt niet dadelijk genadeloos gebroken, maar behendig gelimiteerd: tusschen de 'onwaarschijnlijkheid' door wordt een strenge moraal, een scherpe antithese van goed en kwaad, belooning en straf, heldenmoed en lafheid, ingelascht. En steeds dwingender wordt de belangrijkste moraal met doses ingescherpt: 'Er Was Eens...' Zoo bemiddelt het sprookje tusschen het teveel aan verbeelding en de maatschappelijke conventies, langs de trappen 'lang geleden', 'onwaarschijnlijk', 'onwaar'.

Wanneer men verlegen was om een naam voor de gemeenplaatsen, conventies, abstracties van de kinderwereld, dan zou men van sprookjes-gemeenplaatsen, sprookjes-conventies, sprookjes-abstracties kunnen spreken. Immers tot den tijd van het volwassen-zijn wisselen de burgerlijkheden van het kind zoo snel, omdat het telkens in een bereikt cliché

nieuwe disharmonie ontdekt met de burgerlijkheid der ‘grooten menschen’; een disharmonie, die ontstaat door den slechts langzaam uit te roeien eigennamen omgang van het kind met de objecten. Terwijl de burgerlijkheid in het zuiverste type van den gearriveerden burger betrekkelijk constant is geworden, van de volwassenheid tot den dood constant kan blijven, strijdt het kind nog om zijn burgerlijkheid. Het moet burgerlijkheid na burgerlijkheid verwerpen, tot het de volkomen geijkte burgerlijkheid heeft bereikt.

Zoo geeft de opvoeding het kind het Sinterklaas-symbool, als een sprookje, als den eenigen God, dien de kinderziel kan aanvaarden, kan ‘ontmoeten’. Er is reeds een dosis abstractie in dezen Sinterklaas; hij heeft zijn vaste attributen, zijn vaste gewoonten, vooral... zijn vaste moraal. Gedurende een aantal jaren gelooven duizenden kinderen aan Sinterklaas, niet alleen de fantasten, de toekomstige poëten, maar evenzeer de toekomstige beursbaronnen. Nooit zat een godheid steviger in den zadel. Hij wordt een officieel object der kindermaatschappij; hij komt op school. Zeer materieel maakt hij zich kenbaar; hij wordt vleesch onder de menschen en strooit met knappende, smakelijke genadegaven. Kortom, Sinterklaas wordt ‘burgerlijk’. Hij wordt een belangrijk onderdeel der publieke opinie. De miniatuurpoëten droomden misschien

over hem en maken een metafysische puzzle van zijn onverklaarbaar balanceeren over de daken; maar de miniatuur-burgers achten zijn bestaan buiten twijfel, waar hun onloochenbare geloofs zekerheden (afbeeldingen in prenteboeken, gestrooide pepernoten) zijn overgeleverd; zij zien het beeld van hun god voor zich, op de aarde vinden zij zijn weldaden... Tot de fortuin van Sinterklaas keert. Scherpe oogen ontdekken onder zijn mantel de schoenen van den onderwijzer, nadat de uitlating van een ouderen broer heimelijke ketterij heeft aangesticht. Het zoo hoog gewaardeerde object onthult zich als gecostumeerde vogelverschrikker. Een enkele dichter, die de pia fraus schreiend doorzien had, laat met heimwee zijn illusie varen; een enkele burger zou zijn godheid om de onmiskenbare voordeelen nog gaarne continueeren; maar met het gezag van Sinterklaas is het gedaan. Hij wordt geruischloos afgeschapt en de artikelen, die tot zijn eeredienst behoorden: mijter, staf en mantel, verdwijnen naar den zolder. Carnavals-artikelen... Opnieuw heeft het kind een deel zijner weerbarstige waardeeringen afgelegd; opnieuw is het een stap nader gekomen tot de wereld der volwassenen. Andere goden komen. De opvoeding profiteert van de moraal.

Talrijk zijn de overgangsgemeenplaatsen der leeftijden, der groepen, der sexen. Onverwacht, als in de lente de priktollen, schieten de burger-

lijkheden der kinderen uit den grond, onverwacht zijn zij weer verdwenen; maar in den tijd hunner collectieve kracht gelden zij, onvoorwaardelijk. Men vindt de burgerlijkheid van het spel: de voetballer veracht den niet-voetballer; van de school: de eene school veracht de andere; van de klasse: de klasse-genoot, die 'niet meedoet', wordt uitgestooten, als een paria; van de club: padvinderij, Indianenmysteriën; van de sexe: de jongens zien neer op de meisjes. Het is alleen de onverzadiglijke begeerte naar steeds nieuwe, beter aangepaste burgerlijkheden, die het kind onderscheidt van den gearriveerden burger; maar binnen de grenzen van een éénmaal verworven en vastgelegde burgerlijkheid is het fanatieker atomist, wreeder vertrapper der paria's dan welke volwassen burger ook. De beoordeeling der mede-individuen geschiedt volgens de grofste en onpersoonlijkste normen; de collectieve voorliefde en afkeer is willekeurig en barbaarsch. Juist door de hevige keuze, den korten duur der gemeenplaatsen, is het carnaval der kinderen buitengewoon geanimeerd; het kind verspilt een pathos (men zou het bijna liefde en haat noemen) aan zijn gemeenplaatsen, die men in het bestaan der volwassen burgers gewoonlijk slechts aantreft bij oorlogsverklaringen en sexueele verhoudingen. Is eenmaal de Indianenclub als 'maatschappij' gekozen, dan gaat ook de gansche taaie handha-

vingsdrift uit naar het gekozene, dan geldt bij ieder oordeel de Indianen-norm, dan is ieder mensch het Indiaan-atoom, dan is ieder onbedreven spoorzoeker minderwaardig. Op den grens van jeugd en rijpheid vindt men het hartstochtelijk gekozen burgerlijk ideaal van den student, de laatste overgangsgemeenplaats, ongemeen atomistisch, ongemeen verzadigd van klasse-moraal; het is een schoone carnavalsgrap, dat juist deze als géén andere burgerlijke groep steeds de leuze der speciale burger-verachting met zich meedraagt! Het carnaval der burgers zet hier heftig in, met mutsen en linten, met dichterlijk vereerde abstracties en conventies, met een verrukkelijk enthousiasme voor de leegste phrasen. Nooit wordt de atomistische roes feller opgezweept dan in het eerste studentenjaar; nooit zijn de normen gepassioneerder onzinnig. Het is, alsof het woeste tempo een toekomstigen Aschwoensdag (de maatschappij) wil ontkennen; maar de alomtegenwoordige Aschwoensdag, de burgerlijke begrensdheid van alle gemeenplaats, heeft de zielen der carnavalsvierders reeds lang doortrokken...

De burger wil zijn gemeenplaats: dat is het carnaval der burgers. Het zich 'ontwikkende' kind wil steeds a n d e r e gemeenplaatsen: dat is het carnaval der kinderen. Die wil tot de gemeenplaats geeft hun beider dichterlijkheid bestaanszekerheid. Daarom acht de burger van

de ééne groep de burgerlijkheid van de andere dwaasheid..., zooals de gymnasiast de burgerlijkheid der lagere school dwaasheid acht. Zij, die w i l l e n dichten, zij, die m o e t e n leven...

Het kind is dichterlijker dan de volwassene. Allermintst beteekent dit, dat ieder kinderlijk individu een geboren dichter zou zijn; het wil slechts zeggen, dat het ‘dichterschap’ van het kind in den regel niets bijzonders is. Het wil slechts zeggen, dat het kind nog niet die vaste verhouding tot zijn objecten heeft gevonden, waarbij het rustig burgerlijk kan zijn.

De sentimenteele opvoeder miskent deze waarde van het fantastische in het kind. De tocht der jeugd van burgerlijkheid tot burgerlijkheid idealiseert hij als een kinderkruijstocht naar het Heilige Land. Hij begeert van ieder kind een persoonlijkheid in den vollen ‘dichterlijken’ zin des woords te maken. Hij vergeet, dat de jeugd daartoe de minst geëigende tijd is, omdat het kind, met het dichterlijk élan zijn onvoldoende geordende verhouding tot de objecten eigen, iedere met eenig pathos voorgedragen gemeenplaats der ouderen aanvaardt, maar nooit als een magisch bezit; de persoonlijkheid doet men niet over aan anderen. Van de wijsheid der ouderen behoudt de burger de feiten, de abstracta, de dichter de weldadige herinnering aan iets samenhangends, iets ondeel-

baars, dat niet overgeërfd, maar slechts met eerbied vergeten kan worden.

Hoeveel paedagogen de wereld ook moge gaan tellen, nooit zal zij het carnaval der kinderen zuiveren tot het voorbereidingsfeest der persoonlijkheid, omdat het 'teveel' aan persoonlijkheid het leven zou verlammen en vernietigen. Het dichterlijke zal niet aangekweekt, maar het zal gekruisigd worden; zoodra de opvoeding meent, dat zij het dichterlijk ideaal voor de kinderschare gevonden heeft, zal dat ideaal opgehouden hebben dichterlijk te zijn, gekruisigd zijn in burgerlijkheid. De wereld moet voortgeleefd, en niet weggedicht worden, al zegt de gemeenplaats, dat de wereld haar dichters moet lezen...

De meerdere dichterlijkheid van het kind is zijn onervarenheid in het burgerlijke, zooals zijn wisselende burgerlijkheid steeds weer de noodzakelijke grens is van zijn meerdere dichterlijkheid. Overmaat van dichterlijkheid binnen collectieve grenzen, hinderlijke creatieve visie, stooten de kindergemeenschappen even onfeilbaar uit als de gemeenschappen der volwassenen; en spoediger nog dan de 'grootte' dichters verzoenen zich dèze dichters onder de kinderen weer met de gemeenplaatsen, die hun het leven mogelijk maken.

In den stikdonkeren nacht wordt een kind wakker. Alle dingen zijn aanwezig, alle gewone,

doodgewone dingen: de vader snurkt, de klok slaat, de spijlen van het bed zijn koud. 'Maar waarom is het niet doodgewoon? Waarom weet ik met dit alles geen raad? Waarom hang ik los tusschen al het bekende? Is doodgaan zooiets? Heeft alles wel een begin en een einde...?' Het antwoord komt niet, maar wel de slaap; en des morgens hebben de dingen weer hun vertrouwde waarde.

Zoo leeft het kind voort, en zoo gaat het kind dood. En de sentimenteele burger spreekt van 'kinderachtigheid' en de 'natuurlijke' gang van zaken, die veerkrachtige volwassenen doet opgroeien; in rustige verloren oogenblikken weent hij om zijn jeugd, om zijn overleden ouders, om huizen, die in puin vielen en ooms, die kwamen te overlijden. Sentimenteel is de burger om het biologische kind, het kind, dat onbeholpen was, het kind, dat vader en moeder in zijn weerlooze levensstadium heiligde; hij is sentimenteel om het kind, dat verdween en plaats maakte voor den eleganten, beschaafden, geconcentreerden, drie-talen-sprekenden gentleman, dien hij thans voorstelt. Zijn periodieke sentimentaliteit is de noodzakelijke aanvulling van zijn dagelijkschen trots om de bereikte volwassenheid. Weinig vermoedt hij, dat het kind, reeds ontglipt bij de geboorte, in hem woont en op het ongelegenst moment zijn gekrijsch opnieuw kan laten hooren! Weinig herin-

nert hij zich van de ijskoude verlatenheid in den nacht, van de ongewone wanorde in de gewone dingen. Als de storm zijn vensters attaqueert of in een doodstillen, zwaren zomernacht zich een langzaam onweer aankondigt, is hij misschien even verontrust; maar die verontrusting betreft slechts de onvoldoende soliditeit van zijn dakpannen of het ontbreken van een bliksemafleider. Het kinderlijke kwelt hem niet, sedert het lallen tot het verleden behoort, sedert het stokpaard op stal is gezet tot de komst van het nieuwe geslacht. Soms speelt hij 'stoute jongen van jou' voor de vrouw, die hij bemint, of is hij bang voor het hiernamaals, soms krijgt hij een brok in zijn keel, wanneer het volkslied wordt getrompet; maar dit heeft alles andere namen: liefde, godsdienst, patriotisme. Het kind is dood, het is overwonnen; wie kind is gebleven, is kinderachtig...

Zoo weinig weet de volwassen burger van het kinderlijke, dat hij geen andere kinderlijkheid kent dan het biologische aanvangsstadium, waaraan zijn weloverwogen opvoeding een einde maakt. Maar uit de wisseling der kinderlijke burgerlijkheden blijft slechts de ééne kinderlijkheid behouden, die met geen geboorte begint en met geen puberteit eindigt; het is de werkelijkheid des dichters, die zoovele namen heeft, dat deze kleine, zachte naam: kind, niet storen zal.

Het carnaval der minnaars

III

Het carnaval der minnaars

De instandhouding van het leven eischt de vorming van abstracties en gemeenplaatsen, die een zuinige 'economie' der fantasie mogelijk maken. Waar de verbeeldingskracht van den burger zich richt op het (betrekkelijk) algemeen-verstaanbare, het (betrekkelijk) algemeen-aanvaarde, daar wordt de dichter onschadelijk, ongevaarlijk als vernietigend element. Waar de afwisselende cliché's van het kind zich eindelijk geconsolideerd hebben in de vaste cliché's van den volwassene, daar zijn de idealen niet langer zwervend, maar omschreven, daar worden voorrechten algemeene mensenrechten (ieder mensch heeft recht op...), daar wordt het dagelijksch brood brandpunt der burgerpoëzie. Het kind van zes jaar erkent de gemeenplaatsen van het kind van drie jaar niet meer; maar de gemeenplaatsen der volwassenen verdragen gemakkelijk vijftig jaar, voor zij zoodanig 'verdicht' zijn, dat de ge-

schiedeniswetenschap de evolutietheorie te hulp moet roepen.

De wisselvalligheid verlamt. Burgers worden trage dichters. De omgang met de objecten is ‘geregeld’; er blijven weinig verwonderingskansen open. Er dient gewerkt te worden aan een constanten opbouw van een geheel, waarbij geen Babylonische spraakverwarring kan geduld worden. Aan de onredelijke verwijderingen, die tusschen kinderen groeien om plotseling vulcanisch waardeeringsverschil, moet een einde komen; de waardeering moet, althans binnen de grens van een volk, een klasse, een groep, ongeveer gelijk zijn, zoodat de onvermijdelijke uitbarstingen tusschen de volkeren, de klassen, de groepen onderling het tragisch aspect krijgen van een heldendicht. Het bestaan heeft de veranderlijkheid voorgoed overwonnen, omdat kinderlijke willekeur van gemeenplaatsen is overgegaan in een geheiligde tempel van gemeenplaatsen. De burgers wenschen overal en voortdurend samen te zijn met anderen, zij begeeren, dientengevolge, hen, wier qualiteit hun afkeer of angst inboezemt, overal en voortdurend af te stooten; zij sluiten zich aaneen om hùn objecten, om hùn taal, hùn landaard, hùn zeden, voor hen wezenlijk als hùn bezit.

De burger wil het atoom. Hij wil, dat de richting van zijn pathos ook die is van den ander. Hij wil bij het pathos van dien ander geregeld

aan huis kunnen komen. Hij vraagt een zeker pathos-crediet bij de anderen, waarmee hij verkeert. Hij noemt zijn atoom-pathos: Liefde.

De burger veracht of vreest, wat zich anders richt dan hijzelf. Hij wijst de ideeën af, die zijn activiteit storen; hij wijst de individuen af, die zijn atmosfeer vertroebelen. Hij beschouwt den anders gerichte als indringer, zoolang die ander geen modus tot ‘gelijkheid’ bood. Hij noemt zijn paria-instinct: Haat.

Liefde en haat: deze twee namen klinken, en hun klank maakt de dreiging van het pathos verdraaglijk. Deze tweeheid bepaalt de begrippen der burgers, bepaalt hun verhoudingen, hun huwelijken, hun schandalen; van deze tweeheid zingen de headlines der dagbladen een mechanische litanie; door deze tweeheid worden hartstochten catalogusnummers. Geen kinderachtige eigengereidheid meer, die met namen geen weg weet; dit is liefde en dat is haat, het ééne is het andere niet, en het andere het ééne niet. De objecten hebben hun vaste, bijna onveranderlijke waarde gekregen binnen een bepaalden kring; Sinterklaas rijdt niet langer over de daken, want de zwaartekracht zou hem roemloos ter aarde doen storten. Voor Indianenclubs en schoolvereenigingen zijn duurzamer en algemeener abstracties in de plaats gekomen: politieke clubs en vakvereenigingen. Bij de duizendtallen is de verbeelding verma-

gerd; zij 'loopen mee', slechts de leiders zien nog de romantische tomahawks. 'Het dagelijksch leven': dat beteekent voor de massa het net van gangbaarheden, waaraan zij niet langer tracht te ontkomen, omdat zij zich daardoor handhaaft. De burger vermag niet meer uit de verborgenheden van een ordinaire tuin een exotische wereld te scheppen, die gedurende één middag de oorspronkelijke gemeenplaats is van twee spelende kinderen; zijn persoonlijk, scheppend gebaar wordt steeds meer ingeperkt door de doelmatige abstractie. Hij moet zijn leven organiseren, en om het zoo doelmatig mogelijk te kunnen organiseren, heeft hij zoo onpersoonlijk mogelijk om te gaan met zijn objecten. De laatste fragmenten poëzie, die uit het wisselvallige kinderleven restten, moeten worden uitgestooten; alles, wat aan magie, aan zelfstandige liefde tot de objecten herinnert, moet het veld ruimen voor de atoom-liefde, die gericht wordt naar vaste schema's, naar welvoeglijke gemeenplaatsen; alles, wat zweemt naar persoonlijke afkeer, moet gecodificeerd worden in een door gemeenplaatsen verzachten haat. Vaderlandsliefde en godsdiensthaat vervangen steeds doeltreffender de liefde voor den eigen vader en de haat jegens andermans god.

In de 'officieele' samenleving der burgers wordt het domein van het pathos voortdurend verengd door de noodzakelijkheid doelmatig,

met succes, te leven. De taal wordt in den hoogst mogelijken graad afgeslepen tot verkeersmiddel; de gebaren worden zooveel mogelijk in een conventioneelen ritus gestyleerd; de hartstochten worden terstond genummerd volgens dien onbedrieglijken maatstaf: liefde-haat. Op deze wijze wordt het leven veilig gesteld; het neemt dien vertrouwd, egalen toon aan, waarin ook de verrassingen hun nummer hebben. Een lustmoord is een verrassing, maar de rubriek Gemengd Nieuws houdt het nummer reeds klaar: de wilde omarmingen waren nog liefde, maar het vlijmscherpe mes behoort tot het gebied van den haat; het eerste wordt met premies aangemoedigd, het tweede met gevangenis gestraft.

De liefde wordt het voordeelige, het bevruchtende, de haat het verderfelijke, het dorre. Maar vraag een man, die een vrouw 'liefheeft', liefheeft niet volgens de geijkte formules, maar liefheeft in de ontstellende volheid van het moment, of hij zich daardoor bevoordeeld acht of in het verderf gestort! Als hij haar liefheeft, zal hij het niet weten; en als hij het weet, zal hij haar niet liefhebben. De liefde *v e r k e e r t* niet in haat, maar zij *i s* de haat mede; zij zijn van den ééne nameloozen stam, deze twee poovere namen en in de oogenblikken, die waarachtig gelden, worden de namen machteloos, nutteloos, zinneloos.

In de eigzinnigheid, waarmee het kind zijn

gemeenplaatsen vormt en weer laat varen, klinken twee motieven door. Het kind moet burgerlijk worden, gemeenplaatsen vormen. Het kind wil 'dichterlijk' blijven, eigenzinnig blijven; het wil de dingen blijven liefhebben en haten in een persoonlijk scala.

In het 'officieele' leven der volwassen burgers schijnt het 'moeten' zoo volledig getriomfeerd te hebben, dat men kan spreken van den 'wil' van een natie, van den wil derhalve van een abstractie, die op plechtige oogenblikken millioenen afzonderlijke willen schijnt te kunnen opslokken, zoodat zij niet meer geteld worden. De noodzakelijkheid: met elkander te leven, elkander te verstaan, schijnt den wil tot persoonlijke eigenzinnigheid te hebben verslapt tot een atomistisch pathos voor een gemeenplaats, die ontelbaren willen. De natie 'wil' iets; en of het hoofdbestanddeel van het begrip 'natie' gevormd wordt door voorstellingen uit volksliederen en geïllustreerde tijdschriften, dan wel door sociologische theorieën, over den wil van meerderen wordt zonder terughouding gesproken. Men kan een gemeenplaats iets laten willen: duidelijker en onweerlegbaarder teken onzer burgerlijkheid is ondenkbaar. Waar bleef de kleine wereld van het kind, dat het gezin en zijn speelkameraden door zijn 'wij' vervalscht, maar lang aarzelt, verder te gaan dan zijn buurt? Wat rest er van liefde en

haat, die een lijfliken Sinterklaas en een grijpend, dreigend ‘donker’ mogelijk maken...? De headlines zingen het mechanische lied. Dit volk heeft dāt lief. De ééne natie houdt van sprankelenden geest, de andere verwerpt de democratie... Wend u desnoods af van de groote, zware abstracties, ga in de huiskamers, lees het gemengd nieuws: liefde en haat zijn gebonden aan gemeenplaatsen, gemeenplaatsen, aan vaste, geheiligde objecten, aan ouders, aan echtgenooten, aan concurrenten; de één moet gepast worden liefgehad, de ander gepast worden gehaat... Zoo is het pathos, het scheppende, alom geknecht en gereglementeerd, waar ‘officieele’ burgers zijn, waar het leven geleefd moet worden, waar wij steeds maar sneller vooruitgaan, waar straks de Pacific geen koralen geheimen meer heeft.

Aan de oppervlakte bemint en haat de burger, alsof hij een ambt vervult. Zijn gansche streven is er op gericht, de liefde en de haat te codificeeren, te richten in atoom-banen. Er is slechts één weg, om te ontkomen aan de giftige waarheid, dat alle pathos het bestaan ontvleescht en vernielt: onophoudelijk luide te zeggen, dat het pathos getemperd en vastgelegd moet worden, dat liefde moet worden verzacht tot geluk en haat tot concurrentie. Er is slechts één weg, om te ontsnappen aan de onzekerheden van het kind: weten, dat de beet van den

adder giftig is, en hem daarom ontwijken. Dit gespannen spel met het vernietigende, het fantastische, het pathos, dit voortdurend vastleggen van wat vastgelegd moet, maar niet wil worden, houdt den burger gevangen. Wij zien hem ademloos achter gemeenplaatsen rennen, omdat op adem komen hem noodlottig zou worden. Ademloos voedt hij zijn kind op, om niet behoeven te worstelen met de denkbaarheid, dat al zijn opvoedingstechniek een fata morgana achterna jaagt. Ademloos stort hij zich in liefdesavonturen, ademloos begeeft hij zich in de eene 'levensstrijd' na de andere, om maar te kunnen vergeten, dat liefde en haat zijn bestaan steeds bedreigen. Ademloos, ademloos: het leven werd niet eerst ademloos door het verdwijnen van de diligence. Wie den adem zoekt in den verleden tijd, jaagt ademloos achter de gemeenplaats van de schoone, kalme historie.

De strijd tusschen volmaakt burgerschap en kinderlijke veranderlijkheid wordt door den modelburger zoo beheerscht gestreden, dat zijn strijd een gelijkmatige rust schijnt. Legt niet zelfs de dichter, die de taal noodig heeft, om een persoonlijke houding uit te spreken, zijn onrust vast in teekenen, die aan den burger althans dit 'houvast' geven, dat zij, min of meer, 'algemeen verstaanbaar' zijn? De zelfhandhaving eischt het zelfbedwang, eischt het levenscliché, eischt het modelleeren van liefde

en haat, voor zij gevaarlijk kunnen worden. Het is voor den burger eerezaak, dat zijn leven zich 'regelmatig ontwikkelt', een 'vaste lijn' vertoont; daarom is het noodig, dat de vernietigende tweede kracht wordt geleid en dienstbaar gemaakt; 'geleidelijk' moet de ontwikkeling zijn, vrucht van talloze compromis.

Voor den burger is het aan geen twijfel onderhevig, dat liefde en haat afzonderlijke zaken zijn, waarmee men afzonderlijk zaken moet doen. Men begint een vrouw lief te hebben en men eindigt met haar te haten, tenzij zich daartusschen het compromis der kameraadschappelijkheid, der genegenheid schuift; in feuilleton-romans begint men ook, omgekeerd, met haat (misverstand!), om met liefde te eindigen. Het burgerlijke vraagt om achtereenvolgende stadia, om een indeeling van het pathos, om een kalender des levens, waarop men den voortgang kan aflezen. Men bindt het pathos aan een 'proces', zooals men het aan gemeenplaatsen bindt. Eerst dit, dan dat. Van stadium tot stadium wil men een huwelijk kunnen volgen, om te kunnen vaststellen, waar de liefde ophield en de haat begon, waar de schuld lag, wie dupe was, om de vernietigende definitie: schuldeloosheid te ontlopen. Het is immers nuttig, dat het negatieve element, het onbegrensbare, begrensd wordt; het is onhandelbaar, en het moet handelbaar worden. Het is voordeelig, het soorte-

lijk gewicht van iedere verhouding te bepalen, omdat men aldus een betrekkelijk eenvoudige receptuur des levens kan opstellen.

Uit deze systematiek put de burger de kracht, sterk, rechtlijnig, geloovig, onwankelbaar in de wereld te staan. In deze reglementeering overwint hij den kinderlijken tweespalt. Door liefde en haat in te deelen en aan vaste banden te leggen, gelukt het hem, de persoonlijkheid der liefde tot attractie, de persoonlijkheid van den haat tot aversie te verdunnen; volkeren, klassen, standen zijn in de couranten elkaar genegen of van elkaar afkeerig, zonder elkaar te kennen. Men behoeft het object niet meer te betasten, men behoeft slechts een naam, een blad uit den atlas en eenige abstracte 'eigenschappen' te memoreeren.

In liefde en haat tusschen gemeenschappen zijn liefde en haat tevens een caricatuur van zichzelf. Heeft men zijn vaderland lief, of haat men den vijand? Onzin! Oorlog! La patrie est en danger! Gott strafe England!

Het carnaval der minnaars ontleent zijn vermommingen aan den deftigen, correcten strijd, die de burger met de dreigende kinderlijkheid te voeren heeft. Zoomin als de vredig rookende vulkaan verloochenen kan, dat hij de formatie is van een blinde, vormende kracht, zoomin kan zelfs de conventioneelste burger verloochenen,

dat hij, om te leven, een minimum van blinde, vormende onredelijkheid moet bezitten, die hem gemaakt heeft, zooals hij is. Geen twee kraters zijn gelijk, ook al doen zij nimmer iets anders dan rooken, ook al zijn zij doorlopend te fatsoenlijk voor onverwachte erupties. Teruggedrongen heeft de burger het vretend vuur, maar hij is er niettemin het grillig product van.

Sedert de mensch den nameloozen stroom, dien wij hier ‘dichterlijkheid’ noemen, omdat wij moèten noemen, door teekenen scheidt in liefde en haat, heeft hij afstand gedaan van die liefde, waarvan gezegd is, dat zij alle verstand te boven gaat. Sedert de burger geleerd heeft, scherpe grenzen te trekken tusschen ‘geoorloofde’ en ‘ongeorloofde’ verhoudingen, heeft hij vergeten, dat het kind zijn moeder, of het geheimzinnige lichaam ‘donker’, noch bemint noch haat, maar eigenzinnig aanschouwt, hoort, betast, ontdekt... voorzoover het nog geen burger is. Zoodra het kind verstandig is geworden, gaat deze ‘liefde’ voor de dingen zijn verstand te boven. Het burgerlijk verstand erkent niet, dat het geliefde haat kan inboezemen, omdat het de dichterlijkheid niet kan vatten; het tapt den stroom in de vaten liefde en haat en maakt hem langs dien weg tot een maatschappelijk verschijnsel.

De liefde, die alle verstand te boven gaat, mag geen liefde heeten, zonder dat de haat in

haar opgenomen is. Het burgerlijk taalteken 'liefde' is een complex van verschijnselen gaan vertegenwoordigen, die bij uitstek onderwerp voor verstandsoverwegingen zijn geworden: verhoudingen tusschen mannen en vrouwen, ouders en kinderen, broers en zusters, verhoudingen, die te regelen, te verbeteren, van den haat te zuiveren zijn. De liefde, die alle verstand te boven gaat echter is een naam, even beeldend, even beperkt, even misleidend als de naam dichterlijkheid; want zij gaat alle verstand, alle naam te boven. Tusschen haar en de liefde der burgers schuiven zich de zware, gewichtige gemeenplaatsen.

Liefde, de burgerlijke, is reeds de verbanning der 'liefde' van den dichter, door den dwang van het bestaan. De instandhouding van het leven stelt grenzen, koppelt de liefde aan objecten. Uit de nog ongedifferentieerde wereld van het kind ontwikkelt zich geleidelijk het rijk der vaste hiërarchieën. Naarmate de objecten een onschendbaarder waarde, een algemeener geldigheid krijgen, wordt het vernietigende, scheppende element doelmatiger getemd, in zijn object-kooi vastgeklonken. Men gaat de gebieden der liefde in kaart brengen. In de eerste plaats wordt de scherpe scheidslijn getrokken tusschen 'liefde(haat) voor een mensch' en 'liefde(haat) jegens God'; deze twee zijn voor den completen burger, die zich geloovige noemt,

niet alleen onvereinigbaar, maar doorgaans bittere contrasten. In de liefde voor den mensch worden, naar evenredigheid van de verbreidheid der gemeenplaatsen, andere veilige begripsmuren opgetrokken. ‘Natuurlijke’ en ‘onnatuurlijke’ liefde, ‘geoorloofde’ en ‘ongeorloofde’ liefde, ‘eeuwige’ en ‘voorbijgaande’ liefde, ‘huwelijks-’ en ‘vrije’ liefde, ‘geestelijke’ en ‘vleeschelijke’ liefde paradeeren op het bal als de kleurige vermommingen van den carnavalsganger.

De verscheidenheid dezer liefdegemeenplaatsen, de taaiheid, waarmee zij binnen den kring hunner geldigheid worden beleden en gehandhaafd, verraden, welk een inspanning de deftige en correcte strijd om bestaan en veiligheid den burger kost. Het moedwillig aan banden leggen van den vernietigingsdrift in een gemeenplaats gelukt hem nergens ten volle, en het minst daar, waar het pathos het ‘natuurlijkst’ is. De gemiddelde burger zal onmiddellijk aanvaarden, dat liefde voor God, vaderland, menschheid, iets ‘geheel anders’ is, dan de verliefdheid, die hij voor een vrouw gevoelt; men moet tot de mystici gaan, om de correcte scheiding tusschen hemelschen en werldschen bruidegom weer te zien vervagen. Wie tegen zijn medeburger onverhoeds spreekt over ‘liefde’, weet, dat de aangesprokene niet aan de caritas, maar aan sexueele verhoudingen zal denken, aan diè

liefde, die het ‘natuurlijkst’, het burgerlijkst genoemd kan worden, omdat zij verbonden is aan de instandhouding der wereld par excellence, de voortplanting. Daarom is het voor den burger volkomen redelijk, dat liefde voor God en idealen op een onafhankelijk plan staat, boven de liefde tusschen menschen; hij verspilt niet langer, zooals nog het kind, de volheid van zijn pathos aan willekeurige objecten uit zijn omgeving; bij de economiseering der liefde door gemeenplaatsen, door doelmatige abstracties, krijgt het object met voortplantingswaarde centrale beteekenis. Liefde zonder meer is voor den normalen burger een op sexualiteit gebaseerde verhouding tusschen twee individuen; voor de liefde tot God wordt het woord ‘geloof’ gereserveerd, dat den afstand moet symboliseeren.

De drang tot poëzie, tot vernietiging van zijn gemeenplaatsenbestaan, is voor den burger het sterkst en onafwijsbaarst in de ‘natuurlijke’ sexueele verhouding. Wat wil het zeggen, dat de sexualiteit de natuurlijkste zaak ter wereld is? Dat de burger zijn scheppingsdrang moet concentreren op de functie, die hem de grootst mogelijke waarborg biedt, dat zijn vernietigingsdrift een burgerlijke vrucht zal dragen: de paring. Natuur is voortzetting, instandhouding, feilloos zich voortzettend, feilloos zich in stand houdend, waar twee individuen zich in hoogste zaligheid schijnen te vernietigen. Na-

tuur is de opperste doelmatige abstractie van den burger, en daarom de voortreffelijkste garantie, dat het pathos, gedekt door h  r naam, geen failliet, maar een batig saldo zal opleveren. ‘De’ natuur: dat zijn regen, wind en wolken, die altijd vertrouwelijk om ons zijn en die men van tijd tot tijd eens bemint zooals zij staan op een schilderij van Ruysdael. De natuurlijke liefde: dat is alle gevoel, dat zijn voordeelige, vruchtbare grenzen niet te buiten gaat, dat zich bevredigen laat in kinderen of gemakkelijke kinderloosheid, dat met de ‘onnatuurlijke’ liefden van Vincent van Gogh geen gemeenschap heeft. Zijn man en vrouw niet natuurlijk als regen, wind en wolken? Een man kan een vrouw liefhebben, en een vrouw een man, waanzinnig, zooals het heet, terwijl zij kinderen krijgen of vermijden en allerminst waanzinnig worden. Zoo goed en redelijk is de natuur, omdat de burger zelf vaststelde, wat natuurlijk was...

Maar in de liefde der sexen openbaart zich, ook al staat daar de groote, imponeerende gemeenplaats Natuur, dat liefde en natuur polen zijn, polen als dichter en burger. Wel immers wijst de natuur den minnaar zijn veilige plaats aan, maar zijn extravagante voorkeuren regelt zij niet. Er is niets onnatuurlijkers dan de minnaar, die het   ne exemplaar van de soort met zijn verbeelding bekranst, er is niets onbeminnelijkers dan de natuur, die botte, levenlooze

doorsnede-door-alles. Dat de burger zijn gangbare en niet misdadige liefde natuurlijk noemt, bewijst slechts, hoeveel hem aan het veilige resultaat dier liefde gelegen is. Onweerstaanbaar lokt hem het mysterie, waar het den grootsten kans op bezit belooft: het mysterie der sexen. Overal hebben doelmatige gemeenplaatsen de wereld genummerd; één weg slechts schijnt nog onbelemmerd, één verrukkelijke weg geeft uitzicht op een vernietiging, die compensatie schenkt; die weg is de natuurlijke liefde. In de natuur is de ondergang slechts voorwaarde tot instandhouding; in de natuur paart het mannetje met het wijfje, opdat hun dood gecompenseerd worde door de jongen. In de natuur is de poëzie van den minnaar een comédie, die de zekerheid niet anders dan als moment verstoort, om straks den goeden afloop geruststellender te kunnen openbaren.

Geen wonder derhalve, dat het carnaval der minnaars zich ‘natuurlijk’ openbaart als het regelmatige mysterie der sexualiteit. Geen wonder, dat zelfs in het land, waar men honderd en twintig goden vereert en tweehonderd drie en vijftig ‘geliefde’ schilders, dichters en musici bezit, i e d e r e burger zijn e i g e n uitverkorene rijk is; het bezoek aan kerken, tentoonstellingen, concerten evenaart nooit het record der zomersche parken! Het ligt zoozeer in den lijn der burgerlijkheid, den ‘natuurlijken’ bronst

met den scheppingsdrang te vereenzelvigen, dat het in het meerendeel der burgers niet zal opkomen, hoe m o g e l i j k het is, aan andere ‘natuurlijke’ functies: zien, hooren, evenveel scheppingsdrang te wijden; de kunstenaar-van-beroep, ook al is hij op zichzelf weer burgerlijk verward, is daarom voor den modelburger reeds ‘onnatuurlijk’. Voortplanting is de poëzie der burgers, de eenige, die hun volle hartstocht neemt en volledig bezit van het leven schijnt te beloven in het kind.

De burger, die verliefd wordt, speurt het gevaar der poëzie, der ‘onnatuur’; derhalve haast hij zich het onafwendbare, zooals het hem bedreigt in zijn zelfstandigheid, een ‘natuurlijken’ naam te geven. Hij haast zich, allereerst, den wild spartelenden Eros terug te dringen naar de verborgen kamer (decentie) en naar de verborgen appartementen van den geest (het onderbewuste). Hij beseft, dat de onredelijke overgave aan de geliefde in de wereld verschijnt als dwaasheid en dat men met zijn vernietigingstendenzen niet voor den dag kan komen. Karakteristiek voor den burger is, dat hij zijn ‘natuurlijkheid’ door een stortvloed van gemeenplaatsen bemantelt, zoolang die ‘natuurlijkheid’ in het stadium der poëtische wittebroodsweken verkeert, maar dat hij zich openlijk en trotsch verheft op het positieve resultaat dier ‘natuurlijkheid’, het kind. Niet de toch zoo

natuurlijke coïtus wordt besproken, maar het kind. Het is duidelijk: de natuurlijkheid van de natuurlijke functie is voor den burger niet zoo natuurlijk, als hij zelf theoretisch meent. Hij heeft zelfs het sacrament noodig, om zich niet te gêneeren voor zijn dichterlijke exuberantie.

Het centrale punt, waarom alle liefdeslisten der burgers draaien, is de paring, de meest besproken en tegelijk meest verzwegen daad. Meest besproken: want van een zoo doelmatig mogelijke bevrediging van het sexueele leven, van een zoo gunstig mogelijke uitrusting der toekomstige burgers is het gansche voortbestaan afhankelijk; daarom organiseeren de profeten der samenleving congressen over het Neomalthusianisme en de eugenese. Maar tegelijk meest verzwegen: immers over het pathos, over de werkelijkheid der liefde, over de zaligheden en de verschrikkingen van den paringsroes kan geen congressist spreken, zonder beschaamd te beseffen, dat hij evengoed zou kunnen zwijgen. Het raadsel, dat hier den burger meesleept, kan worden g e ã x c u s e e r d door termen als ‘voortplanting’ of ‘geslachtelijke bevrediging’; door deze kleine woorden wordt het zoomin op g e l o s t als de gang der wereldgeschiedenis door de lengte van Cleopatra's neus. De paring, de nadrukkelijkste zelfhandhaving van den op voortbestaan belusten bur-

ger, is tevens diens poëtische kwetsbaarheid!

De maatschappij behoeft overal en altijd het burgerlijk excuus voor de toewijding, die zij aan de fantasie verspilt. Zij moet ergens de grens van het natuurlijke kunnen trekken, opdat het andere burgerlijke veilig als onnatuurlijk kan worden verworpen. De Afghanen, die hun vrouwen in kooien opsluiten, wanneer zij een blik gunnen aan een anderen man, trekken den grens van het natuurlijke elders dan de echtgenooten van West-Europa; maar *e r g e n s* trekken zij beide de grens, ergens moeten zij in het contrast van ‘natuur’ en ‘onnatuur’ hun bestaan tegen hun drift beveiligen. Er zijn ontelbare costumes op het carnaval der liefde; maar één doel hebben zij allen gemeen: zij moeten den burger een houding geven tegenover zijn dichterlijkheid. Dit is het Aschwoensdagelement van ieder carnaval...

Carnaval-zondenva... wij kunnen de wereld niet meer indrinken, zonder haar te verdeelen in liefde en haat, in natuur en onnatuur, in geest en vleesch. Wij moeten het costume dragen van een matroos, een cowboy, een sultan, een don Juan, en elf maanden lang, daarna, het colbert, dat de mode voorschrijft; maar altijd een costume, een houding. Straks, als de Turken hun fez hebben verloochend en de Chineezers hun staart hebben afgeknipt, zal wellicht de gansche aarde het colbert dragen; en nòg zal het

een houding zijn, een uniforme houding, maar een houding. Straks zal wellicht de europeesche ethiek van het huwelijk (of, mogelijk, van de 'vrije' liefde?) door de vliegtuigen gedragen worden tot in het gesloten land van den Dalaï-Lama; maar nòg zal die ethiek een houding zijn, een formule, die den banjir der dichtelijkheid vastlegt, om hem om te vormen tot een bruikbaren, sierlijken stroom, die de landen bevrucht. Carnaval-zondenval... de ongecostumeerde dichtelijkheid vindt in de wereld geen herberg. Natuur, de overtuigende, klankrijke gemeenplaats, geeft den burger vertrouwen in zijn toevallige en noodzakelijke houding tegenover den dichter in hem. Onder de leuze van het 'natuurlijke' sluiten zich de atomen aaneen; onder de leuze van het 'natuurlijke' wordt het 'onnatuurlijke' als paria weggetrapt. 'Natuurlijk' beteekent: selbstverständlich. In een zekere groep wordt over zekere dingen niet gesproken, tenzij met de algemeene sanctie van allen, dat deze dingen door spreken niet mogen worden aangerand: deze dingen zijn in deze groep natuurlijk. Een andere groep bespreekt dezelfde dingen onder algemeenen bijval uitsluitend met sarcasme, humor, verachting: diezelfde dingen zijn in deze groep onnatuurlijk, omdat zij andere natuurlijkheden heeft. Door de natuurlijkheid van de eigen groep lief te hebben en de natuurlijkheid van de andere groep

te haten, kan de burger de dichterlijkheid toelaten in zijn leven, omdat hij haar aan grenzen bindt en slechts erkent, waar zij hem zijn bestaan gunt.

Met den groei van den burger gaat derhalve gepaard een voortdurende insnoering van het natuurlijke begrip, waar het zijn fantasie betreft. Voor den waarachtigen burger wordt slechts dat natuurlijk, wat geen ontreddeering meer in zijn bestaan kan teweeg brengen; de natuurlijkheid van het sprookje wordt aan de kinderen opgedischt als opvoedkundige overgangsstof, maar hij zelf lacht er om of leest het als een aaneenschakeling van detective-avonturen in de natuurlijke wereld. Alleen daar, waar de ontgrenzingsdrang een ‘burgerlijk’ product belooft: het kind, valt niet te lachen, valt geen compromis met de ‘tweede kracht’ te sluiten. Hier is de drift tot vernietiging in haar volledigheid taboe, omdat zij over den dood heenwijst naar de schepping van den nieuwen ‘wereldburger’. Het wonder der sexualiteit is dit, dat men haar ommuurt met natuurlijkheden, met granieten gemeenplaatsen, maar dat men haar hevigheid niet aantasten kan. Daarom hebben de groote asketen haar als de inblazing des duivels bevochten; zij hebben haar gekerkerd in de natuurlijkheid ‘zonde’ en hun wulpsche visioenen trachten af te wentelen op God. Alle gemeenplaatsen om de paring zijn

hechte bolwerken; want het burgerlijk instinct zegt, dat slechts die liefde ‘natuurlijk’ is, die wijst naar de physiologische functie der voortplanting. Het burgerlijk instinct zegt, dat de minnaar, die zijn geliefde schoon ziet, opnieuw ziet, de bruikbare conventies der schoonheids-‘wetten’ in gevaar brengt; en waarvoor zijn deze ‘wetten’ er anders dan om de schoonheid burgerlijk bezit te maken? De minnaar is, steeds, een persoonlijkheid, die in de vrouw persoonlijke verhoudingen ontdekt; hij is scheppend, fantastisch, in zijn liefde en daarom is het zaak, hem tot de orde te roepen; het is zaak, hem aan een bepaalde omschreven relatie te helpen, hem een soort contract te bezorgen, waardoor zijn fantasie gelimiteerd wordt. Om den minnaar onschadelijk te maken, is het noodzakelijk, dat hij ergens de grens van ‘natuur’ en ‘onnatuur’ trekt, dat zijn scheppende drift buigt voor een ‘natuurlijke’ gemeenplaats, die zijn bestaan voor ondergang zal bewaren. Ieder burger, ook de meest afgemetene, kan een groot minnaar worden, een vervaarlijk en gepassioneerd dichter, een eerlooze, een moordenaar; hoe meer hij zich derhalve voelt als bezitter van een tastbaar object, een onveranderlijke grootheid, een vrouw, des te minder zal hij zich bezitter voelen van een illusie, minnaar dus, fantast.

De verschillende gemeenplaatsen, die het car-

naval der minnaars bepalen, zijn daarom gegrond op het b e z i t ; het bezit niet van de liefde, maar van de g e liefde. Evenzeer als de burger een begrip van den dichter heeft, dat niet bij machte is diens bijzonderheid uit te drukken, evenzeer heeft hij een begrip van de liefde, dat alles uitdrukt, behalve de liefde. Het omvat den man of de vrouw, die liefheeft, het omvat den man of de vrouw, die bemind wordt, naast elkaar, bij elkaar; het omdat, tenslotte, het resultaat der paring, het kind. De persoonlijke functie der liefde echter, de scheppende dichterlijkheid, die dichter en gedicht in het moment vereenigt, drukt het burgerlijk begrip niet uit; daarvoor geeft het de caricatuur van het bezit. Voor den burger is het ontoelaatbaar, dat de beteekenis der liefde gezocht wordt in een mysterie, in een ontkenning van de wereld der grenzen; hij is minnaar tegen wil en dank, hij zoekt den burgerlijken term, waarmee hij zijn dichterlijkheid kan omsluiten en hij vindt dien in het bezit. In het bezit is de regelmaat teruggekeerd, is het pathos getemd. Het bezit staat telkens weer een herhaling der passie toe, maar onder voorwaarden, die tegelijk den ononderbroken gang van het leven beschermen. Heeft men eenmaal een vrouw in eigendom, dan is het niet zonder meer mogelijk, dat zij het gedicht wordt van andere minnaars; bezit een vrouw eenmaal een man, dan kan hij haar niet

zonder meer verlaten. De neiging tot contractueele waarborgen is het sterkst daar, waar men het contract pleegt te ontduiken; en de burger weet zijn eigen ‘dichterlijkheid’ de contractbreuk bij uitnemendheid.

Het bezit is noodzakelijk, opdat de liefde een burgerlijke ‘verhouding’ worde. In het bezit hervindt de burger zijn verstoord samenzijn met andere burger-atomen: A heeft een vrouw, B heeft een vrouw. In het bezit hervindt de burger de zekerheid, om den ander, die andere atoom-wetten volgt, te verachten: ik heb een wettige vrouw, B heeft een maîtresse. Het bezit verdringt de fantasie naar het geheime, naar het obscene, naar het cynische. De geheimzinnigheid, de obsceniteit, het cynisme in de sexueele verhouding, maar evenzeer de frissche, lustige openhartigheid der ‘natuurmenschen’ zijn zoovele teekenen, dat de burger met den dichter in hem nooit, nergens raad weet. Alle liefde moet, om bruikbaar te zijn, geformuleerd worden in een bezitscijfer, dat niets van de liefde bevat. Alle liefde stelt zichzelf de grens in den man, die zich handhaven, in de vrouw, die zich slechts economisch vergeten wil.

In een overvloedige variatie van bezitsvormen tracht de burger hardnekkig te ontkennen, dat de liefde zijn verstand te boven gaat; het vormlooze, ongrijpbare, ondeelbare, het steeds

verworvene, dat toch nooit eigendom wordt, pijnigt hem door zijn renteloosheid. Hij kan het niet stellen zonder boedelbeschrijving, maar de boedel ontglipt zelfs den handigsten klerk. Is de liefde kortstondig? Is zij langdurig? Moet het contract voor jaar en dag of voor eeuwig worden aangegaan...? Zoo zoekt de burger naar maat, naar gewicht, waar maat noch gewicht heerschen; zoo tracht hij de eindeloosheid der liefde te binden aan één mensch, één huwelijk, zoo wil hij de vluchtigheid der liefde binden aan reeksen geliefden, maîtresses, courtisanen. Want voor alles dient ontkend te worden, dat liefde niet te vangen en te binden is, dat de dichter lacht om de objecten, lacht om het huwelijk, dat in den hemel wordt gesloten, lacht ook om de galerij der avonturen: de twee bezitsformules, die elkaar bestrijden. Het is schandelijk, te lachen om de ordelijke formule! Voor alles dient bevestigd te worden, dat de gematigde liefdeverhouding, die de burger zich eigen heeft gemaakt, zij het in het gematigde huwelijk, zij het in de gematigde reeks amours, de liefde is in haar eminentste gedaante; immers in die gedaante is zij voor den burger vruchtdragend en niet als een verterend vuur. De groote minnaars: dat zijn voor den voldragen burger de onberispelijke, 'trouwe' echtgenoot en de bedreven boemelaar zonder scrupules! Het bezit kan verschillen, de administra-

tie kan variëren; maar dat er bezit is, staat hier vast. Er is een maat gevonden, een gewicht ontdekt, waardoor de burger den dichter meent te kunnen meten bij de el, te wegen bij het kilo. Niettemin, het is slechts de burger, die zichzelf meet en weegt!

Alle liefdesverhoudingen zijn... houdingen, houdingen tegenover den demonischen dichter in ons, die verburgerlijkt moet worden, wil hij ons het bestaan gunnen. Verburgerlijkt moet hij worden in de oneindige reeks van Casanova, maar ook in het eindelooze huwelijk van 'als zij niet dood zijn, dan leven zij nog'. Verburgerlijkt moet hij worden, in den harem van den sultan en in de vrije liefde, die zoomin vrij is als de 'onvrije'. De dichter is de carnavalspool van den burger; de liefde is de carnavalspool van het bezit.

Waar is de liefde het dichterlijkst? De burger zal het U luidkeels vertellen. Heeft hij zich gevoegd bij de huwelijks-atomisten, dan is de monogamie de hoogste vorm der liefde. Vindt hij zijn behoud in afwisseling, dan zweert hij bij de liaison. En beide verketteren zij elkaar, de één den ander, omdat hij wispelturig, de ander den één, omdat hij temperamentloos is; en daarbij behouden zij beide het leven. Eeuwige wijvervalsching: het huwelijk, de liaison. Wij: de naamlooze vennootschap onder het sacrament. Wij: de firma der vrije liefde. Niets zeg-

gen deze namen van het 'wij' des dichters...

Waar is de liefde het dichterlijkst? De dichter kan het U niet zeggen, omdat namen geven burgerlijk is. Eén vrouw? Tien vrouwen? Natuur? Onnatuur...? Ontneem den dichter het woord, en hij zal u antwoorden. Ontneem zijn liefste den naam, en hij zal U noemen, wie zij is. Ontneem hem het verleden, het heden en de toekomst, en hij zal U zeggen, wat eeuwige liefde beteekent.

Poovere, rijke oplossing: de liefde is daar het dichterlijkst, waar zij het minst burgerlijk is.

De burgerlijke gevangenis van den dichter is de gemeenplaats, is het woord, dat door burgers onverzettelijk wordt uitgesproken en gehandhaafd. In deze gevangenis versmacht de dichter, maar buiten haar muren zou hij 'geen leven hebben'... Het is de minnaar, die ons van den dichter, want het is het carnaval, dat ons van het paradijs rest.

Van gemeenplaatsen hangt de wereld aaneen; maar waarom hangen zij aaneen? Omdat groote namen en veilige begrippen het leven onderwerpen en dienstbaar maken, zonder een gram van zijn 'samenhangende' werkelijkheid te 'verklaren'. Daarom zijn de gemeenplaatsen heftig en tegenstrijdig, kooien van wat niet gekooid kan worden; want pas in de officieele, algemeene erkenning van het bezit wordt de vei-

ligheid bereikt. Pas de waarborg van het gehuwdzijn, van het bohémien-zijn, van het inverhouding-zijn, verleent de liefde dat beminnelijk en onschadelijk karakter van het maatschappelijk verschijnsel. De verachting van den gehuwde voor den bohémien en van den bohémien voor den gehuwde verraden, hoezeer de beveiliging in een gemeenplaats, welke dan ook, den burger ter harte gaat; uit de heftigheid van den strijd der gemeenplaatsen blijkt, welke kracht zij in een formule trachten te dwingen.

Het bezit is het Aschwoensdag-aspect der liefde. Het bezit is het costume, waaronder men veilig meent te kunnen liefhebben. Het bezit is de tragedie van den mensch, den burger-dichter, die zijn liefdescreatie wil vastleggen, en steen overhoudt; hoe tyranniek de vastlegging, hoe killer de steen. Tragisch is het vluchten der scheppingsmogelijkheden uit het zoo hoog verzekerde object; tragisch is de apotheose van het bezit, bezworen in het sacrament, bezworen in de verachting voor het sacrament; tragisch is het wegsterven der poëzie, terwijl slechts de houding overblijft, een leeg vat. Dan blijkt de dichterlijkheid wel zeer onvoldoende gekooid, want zij keert terug en wreekt zich in den haat, in den killen haat der sexen, die vernietigender zijn kan dan de liefde.

Tot iederen prijs heeft de burger te reüsseeren; daarom moeten zijn medeburgers ge-

looven, dat zijn houding de onwankelbare vorm is van een onwankelbaar leven, dat zijn officieele liefde en zijn officieele haat, zijn arrangement en zijn verachting voor het andere arrangement, zijn gansche persoonlijkheid omspannen. Het zijn de levens met een 'vasten lijn', de levens der 'sterke figuren', der dictatoren in groote en kleine afmetingen, die deze onwankelbaarheid in hoogen mate inspireeren, omdat hun ijzeren burgerlijkheid het persoonlijke in hen onbarmhartig wist weg te drukken. Zij zijn de groot-mogols der gemeenplaatsen; zij stellen hun leven in dienst van de gemeenplaats, en hun liefdeleven behoort tot de chronique scandaleuse, de welvoeglijke of de onwelvoeglijke. Deze 'publieke persoon' is het ideaal der duizenden, wijl hij hen van den last der dichterlijkheid verlost door zijn exempel der volstrekt beheerschte burgerlijkheid. En zij volgen hem, hem en de doelmatige abstractie, die hij dient. Het zelfbehoud maakt hen tot partijgangers, vluchtend uit een teleurstellende nabijheid naar een abstracter verte, waar de poëzie gevaarlooser, waar zij leuze is. Alles beter, dan de aangenomen houding te verliezen...

Uit de gemengde berichten en de psychosen leest men dit gansche sloopende gevecht om een houding af. Het spaart de groote burgers, het verteert de groote dichters, het speelt met de tallozen zijn afmattend spel; voor sommi-

gen is het weinig meer dan een inspannend tournooi, anderen genezen nooit geheel van de wonden.

De Aschwoensdag is zwarter, naarmate het costuum van carnaval grooter macht bezit over de zielen.

Het carnaval der geloovigen

IV

Het carnaval der geloovigen

In het zielige stadje Chartres, een verzameling straten, huizen, winkels, café's en inwoners, verkoopt men den vreemdeling vele soorten briefkaarten, die allen details weergeven van één immens gebouw, dat zich hier op wonderlijke wijze losmaakt uit het provincieleven. De kathedraal van Chartes is hoog en onregelmatig en schijnt de stad te bedreigen als een vesting. In de uitbundige portalen is de geschiedenis van het heil der wereld samengevat als wellicht nergens elders; het donkere licht der ramen dooft het rumoer der profanen en kleurt de zon met wierook. Apostelen en heiligen rusten hier in steen en glas, soms vluchtig verminkt door den tijd, maar onophoudelijk verdiept in een glimlach, den gothischen glimlach, die nooit tot lach wordt. Het eerste menschenpaar, de maanden van het jaar, Plato en Aristoteles, God zelf, spelen mee in deze zwijgende beeldwoede boven een nietige stad. Duizend ge-

stalten verbruikten de beeldhouwers van Chartres, scheppend tegen den plaag der groote branden in, om zich te bevrijden van den plaag der dichterlijkheid, die vretender is dan brand. Niet tevreden met de vastlegging der opwaartsche richting, overdekten zij hun monument met een heidendom van figuren, een ziekelijke woekering van gestalte; een schimmel van individualiteit vegeeteert hier, zij kruipt tegen den kathedraal op, zij tracht zichzelf te verloochenen door slechts dienende functie te willen zijn; niettemin, zij is er, als een ontvluchttingsdroom, een dolle ren langs alle physionomieën van het ondermaansche, plotseling doodgeslagen, neergehamerd, vastgeklonken in steen, in rust, in de veiligheid van den Tempel. Nòg schijnt een enkele hand te wenken uit de bewegingsorgie; maar de ontelbare individuen staan gehoorzaam in den schaduw van de kathedraal, gedrild als soldaten, nederig als waterdragers, opgelost in het monument. Zij worden weggezogen uit hun bijzonderheid, omhoog, vaak zoo hoog, dat alleen de zeer ijverige Amerikaan, die zich tot elken prijs inspant om individualiteit te zien, hen met zijn binocle ontdekt. Individuen zijn zij, creaties van bizarre dichters, die meenden onder één ban te staan en daarom hun wezens kunstvaardig tegen den immensen toren aankwaken, opdat zij dienstbaar zouden zijn. Wat heeft deze dwazen beziel? Wat joeg hun

geestdrift naar dit enorme centrum, waarin zij zelf als individuen moesten sterven? Waarom verspilden zij hun talent, om onzichtbaar te zijn, om knecht te worden van een verzamelplaats der burgers, om onderscheidingen te scheppen en tegelijk uit te wisschen?

Wij spreken doorgaans zonder schroom het groote woord uit: geloof. Zij waren geloovig, de beeldhouwers van Chartres... Maar men wendt zich af van de kathedraal en hoort het gekijf der twintigste-eeuwsche buurvrouwen: de geloovigen. Men hoort het doelmatig ritselen der rozenkransen onder het heilige licht der vensters: geloovigen. Men bewondert de exploitatie van den tempel per briefkaart: geloovigen. Men constateert, hoe deze imposante ruimte leeg is, louter object van toeristen en kleine bigotterie; zij zijn allen afwezig, de geloovigen, zij bezorgen hun affaires en wachten zich wel, meer dan de affaire des geloofs het eischt, gedachten te wijden aan den berg van verbeelding, die in hun midden staat opgetrokken. Hùn verbeelding zweeft over de kegelbanen, de kaarttafels, de maaltijden; op gepaste tijden vervullen zij hun godsdienstplichten, nauwgezet of slordig, al naar mate zij in deze zaak ernstige winstkansen meenen te bespeuren. Het voegt ons niet, hen ongeloovig te noemen...

De kathedraal van Chartres, die het stadje

Chartres schijnt te bedreigen met haar massief, bedreigt slechts diegenen, die gevoelig zijn voor den in steen en onverbiddelijke richting verdronken dichter. Voor de geloovigen van Chartres is zij, in de eerste plaats, doelmatige aanleiding tot het vervaardigen van steeds nieuwe prentbriefkaarten: 'Dieu créant le monde', in verschillende formaten en uitvoeringen.

De beeldhouwers van Chartres, de inwoners van Chartres: allen zijn zij geloovigen. 'Wij' vervalscht de wereld door een bedriegelijken naam. Wij: de ongenoemde bouwmeesters en beeldhouwers der gothiek, die hun drift en angst begroeven in het harde materiaal, ter meerdere eere Gods. Wij: de zelfvoldane, weldoorvoede 'schenkers', die in hun gansche waardigheid van opdrachtgever geknielid liggen op de schilderijen der primitieven. Wij: geboeid door dit graf der individuen in een verticaal gevaarte. Wij: de exploitanten en parochianen van Chartres. Wij geloovigen... Is daarmee één woord gezegd over den afgrond, die de dichters in steen scheidt van de burgers, die steen noodig hebben voor hun bestaan? Is het zichoplossen van vele dichters in een vereenigend en hun individualiteit vernietigend ideaal gelijk te stellen met het samengaan van vele burgers onder een leuze, die hen slechts vereenigt, voor zoover zij hen niet vernietigt?

Het carnaval der burgers danst om de ka-

thedraal van Chartres. Burgers, die dichters willen zijn; dichters, die burgers moeten zijn. Maar het verschil tusschen de prentbriefkaarten der burgers en de getourmenteerde steen der dichters is te wezenlijk, dan dat men dit alles gelaten samen zou vatten onder den vredigen, bedrieglijken naam geloof...

Het geloof is een zoo onaantastbaar bezit van den burger, dat hij soms op dit punt onkwetsbaar schijnt. Een overtuiging omtrent 'de laatste dingen' draagt welhaast ieder burger met zich als een schat, waaraan hij zelf niet met woorden raakt, waaraan hij geen ontheiligende belangstelling van anderen begeert toe te laten. Een 'schat', een schat des harten; met deze benaming bergt de burger zijn geloof op in de brandkast van het bezit; wie hem deze schat waagt te ontnemen is een inbreker. In alle tijden was ketterij den burger een doorn in het oog.

Aan de gemeenplaatsen des geloofs kleeft overal de heiligheid. Het kan soms schijnen, alsof de burger binnen het gebied van zijn rusteloos en ijverig bestaan een kom van klaarheid heeft opengelaten, waarin hij steeds kan vluchten, wanneer dat bestaan hem benauwt. Zoo is ook de voorstelling, die de burger geeft omtrent zijn geloof: een klein gebied van eerbiedwekkende heiligheid, dat hem, ondanks zijn gebreken en vage begrippen, stempelt tot mede-

eigenaar van het 'hogere'. De grenzen van dit gebied blijven onduidelijk, of worden overgelaten aan de voorlichting van bekwame autoriteiten, ter zake kundigen. Opdat de burger zijn geloof in veiligheid kan bezitten, is het noodzakelijk, dat hij dit bezit niet te zeer verduidelijkt, dat hij derhalve de verduidelijking zooveel mogelijk ontloopt of de duidelijkheid van anderen overneemt. Aldus blijft het hem mogelijk, zijn hoogste schat verontwaardigd te heiligen tegenover schennende aanvallen, zijn bezit te verdedigen zonder het te kennen. Aldus blijft hem steeds het masker der onkwetsbaarheid beveiligen, omdat hij zich voortdurend beroepen kan op de vaagheid der bezitscontouren.

Het is door deze vaagheid, dat de burger zich het recht aanmatigt, zijn geloofsbezit als iets onaantastbaars te stellen. Het is deze vaagheid, die hem aanleiding geeft, zijn bezit als een transcendentiaal heiligdom te beschouwen. Met deze vaagheid onderwerpt hij zich gehoorzaam aan de wonderlijke grenzen, die het dogma hem oplegt. Credo quia absurdum; de wijsheid van deze uitspraak interpreteert hij als een crediet op de onzinnigheid, die zoo onzinnig is, dat zij betrouwbaar wordt; een dergelijk vertrouwen stelt de burger in den opzet van effectenzwandel en sneeuwbalssystemen, wanneer die opzet maar verbluft door het magistrale van den onzin. En op deze vaagheid verheft hij zich trotsch; zij

waarborgt hem een veiligheid, die zelfs de duurst verzekerde objecten hem zelden kunnen geven. In de vaagheid, de onberedeneerdheid, de willekeurigheid van het geloof tracht de burger opnieuw een bezitsaequivalent te vinden voor het ongrijpbare, het onhoudbare, het onwillekeurige; termen, waarmee wij, zij het steeds aarzelend, den dichter wenschen te omschrijven. Het opzettelijk verwaarloozen der grenzen, het klakkeloos aanvaarden van de grenzen der anderen, de dogmata, om die verwaarloozing te dekken, biedt den burger het voorwendsel, om zoo weinig mogelijk scherpe gedachten aan zijn geestelijk bezit te besteden en het niettemin zoo scherp mogelijk te handhaven. Tevens vindt hij aldus de vrijheid dit bezit als een ‘hooger’ bezit te assureeren; wat grensloos voor hem ligt, ontsnapt aan de grenzen van zijn verstand en wordt dientengevolge, omdat het toch *b e z i t* is, maar een ‘hooger’ plan gebracht. Desgelijks veracht de burger het geloofsbezit van den ander, die onder andere vaagheden en dogmata leeft en trapt het, wijl het niet *z i j n* bezit is, maar een ‘lager’ plan.

Waar de dichterlijkheid onder de burgers den naam ‘liefde’ draagt, wordt zij gereguleerd door een zoo sterk mogelijke binding aan vaste objecten, bij uitstek aan den ‘natuurlijken’ partner, die voortplanting, vruchtbaarheid, verlenging van bestaan belooft; hebben de objecten

hun steenen vastheid bewezen, dan draagt zij den naam 'haat'. Wie den burger bevangen ziet in zijn gemeenplaatsen, die steeds worden samengetrokken om vaste, tastbare objecten, zal zich aanvankelijk verwonderen over de zekerheden des geloofs, die rotsvast kunnen zijn als vestingen en nochtans hun eenige bestaansredenen schijnen te vinden in een verheven ondoelmatigheid. Niet de vaste objecten verschaffen den burger hier zijn bezit, redden hem van zijn dichterlijkheid, maar juist het ontbreken van ieder gereglementeerd object, het vage zweven van zijn voorstellingsvermogen over een 'absurd' nihil. Niettemin zijn de gemeenplaatsen der geloovigen steeds bronnen van de heftigste passie, verketteren de 'geloovigen' de 'ongeloovigen', bewaken de secten hun geestelijken schat als een onvervreemdbaar eigendom. De vaagheid der grensbepalingen bij iederen burger afzonderlijk wordt vergoed door een ijzeren dogmatiek, een systematische discipline der voorstellingen, waaraan een gansche groep zich te houden heeft. De burger schijnt over de beperktheid van zijn objectenwereld te triomfeeren; de inspiratie tot bezitsverdediging schijnt onafhankelijk te zijn van eenig object; het geloof schijnt een genadegave, een openbaring, de onthulling van een mysterie.

Zoo schijnt het soms, zoo is de legende der burgers. Zoo trachten zij hun bezitsdrift, hun

bestaansverzekering, die hen in stand houdt, te doen doorgaan voor de objectieve dichterlijkheid. Zoo trachten zij, ook hier, de vernietigende ‘tweede kracht’ te exploiteeren, thans door den schoonen schijn van het objectlooze bezit. De vage kennis omtrent de gestalte van het bezit moet suggereeren, dat het bezit ditmaal geen gestalte heeft; men noemt daarom deze vorm van burgerlijk bedwongen dichterlijkheid niet kortweg ‘liefde’, maar ‘geloof’; het zongestalte-zijn van het bezit moet worden uitgedrukt door een naam, een taboewoord: God.

Twee dingen spreken elkander derhalve in het burgerlijk geloofsbegrip tegen: het bezit en de volkomen onbegrenstheid van dat bezit. Hoe kan de burger, die slechts vrede heeft met vaste, solide, omschreven waarborgen, vrede hebben met de gedachte, dat zijn geloofsbezit zich niet door grenzen laat omschrijven? Hoe zou het mogelijk zijn, dat hij zich zou neerleggen bij een tegenspraak, doodend voor zijn levensvoortgang, doodend voor zijn zelfhandhaving? Het bezit immers verliest zijn waarde, wanneer men het zijn grenzen ontnemt; door de grens krijgt het zijn veilige vastheid, zonder de grens glipt het tusschen de vingers door, onhoudbaar...

Het begrip ‘onbegrenstheid’, wonderlijk in het burgerlijk vocabularium, krijgt pas zin in den burgerlijken gedachtengang, wanneer men

overweegt, dat iedere naam een houding is, een houding tegenover het naamlooze, het 'dichterlijke', dat iedere bepaling den burger wordt afgedwongen door den dichter in hem. De burger moet zich handhaven, hij moet den dichter temmen, ketenen; de dikte der ketenen is evenredig aan de kracht van den dichter. Kan de dichter niet met grenzen geboeid worden in het burgerlijk begrip, dan wil dat zeggen, dat, ergens, de dichter zich onafwijsbaar doet gelden. Wèl moet de onbegrenstheid den burger zijn afgedwongen, dat hij haar toelaat onder zijn grenzen, onder zijn bezit; wel moet de onbegrenstheid hem, ergens, als een gapend nihil verschijnen, dat hij zijn bezit prijsgeeft aan de dichterlijke anarchie van het geloof. Want ziehier de grond van de vaagheid, van de heiligheid, van de dogmatische grens, die de onbegrenstheid moet vertolken: de onbegrenstheid van het bezit is voor den burger een dusdanig gevaar, dat vervagen, heiligen, dogmatiseeren de eenige reddende houding kan zijn.

De onbegrenstheid heeft de burger slechts toegelaten, toen hij weerloos stond voor het groote nihil, den dood. De willekeur der kinderen in hun omgang met de objecten is te regelen door de opvoeding; de willekeur der liefde is te regelen door de moraal; aldus loochent den burger den dood in het leven. Maar den dood in den dood loochenen kan hij niet. Eens houdt de

burger op burger te zijn. Eens is het niet meer mogelijk met bestaansnormen te rekenen. Eens is de willekeur van den dichter, die fantaseert over de eilanden der gelukzaligen, niet meer te beteugelen. Eens stort de wereld in een nihil en is geen dichterdroom meer te bezweren in gemeenplaatsen. De dood is voor den burger slechts de wegrotting van het bestaan, het einde der zelfhandhaving, het vacuum, waarvan hij alleen weet, dat het aan al zijn onderscheidingen ontsnapt; de grens houdt op van waarde te zijn, aan den dichter wordt vrij spel gelaten. De exploitatie van de toekomst faalt plotseling, waar zij de schitterendste victorie op den dichter zou beteekenen; aan het einde der dagen gaat de burger roemloos onder. En noodgedwongen moet hij grijpen naar de onhoudbare grens, de onbegrenstheid, omdat hij zijn 'natuurlijken' dood niet wil sterven.

Zoo is het begrip der onbegrenstheid den burger afgedwongen door het onloochenbare nihil: en juist dit zonderlinge begrip verraadt, dat hij komt tot den dood door het leven, niet tot het leven door den dood. De dood is voor hem een onmogelijk leven, zooals de onbegrenstheid voor hem een onmogelijke grens is, en het geloof een onmogelijk bezit. In al zijn geloofstermen blijkt de onbegrenstheid een toekomstspeculatie, een bezitsproject; geen belijdenis tot een wereld, die geen grenzen kent,

maar een vasthouden aan de grenzen, door hen steeds verder te verschuiven, steeds onzichtbaarder te maken en steeds te vervagen. Instinctief plaatsen de burgers het plechtige niet-zijn, achter, niet vòòr het bestaan; het is de hoop op een wederzien, die hun smart verlicht. De eschatologische verwachtingen, het Laatste Oordeel, gebeurtenissen, die ‘op komst’ zijn, zijn in staat de groote collectieve uitbarstingen van religiositeit op te jagen. Het ‘hiernamaals’ is de typische vorm der burgerlijke geloovigheid: een bezit, dat nog verworven moet worden, een wereld van vage grenzen, die onbegrensd kan blijven.

De burger kan niet buiten de onbegrensdheid omdat hij den dood wil annexeeren; hij kan evenmin buiten het bezit, dat de grens eischt. Het is voor hem derhalve zaak, de tegenspraak te ontgaan, door de onbegrensdheid zoo weinig mogelijk als denkprobleem vrij te geven, het bezit daarentegen zoo hecht mogelijk te bevestigen. Daarom draagt hij de zorg over den geloofsschat op aan priesters, aan medicijnmannen, aan godsdienstleeraren, ambtenaren, ambtenaren van het goddelijke. In ruil voor den eerbied, dien hij hun bewijst, vraagt hij van hen, dat zij voor hem het bezit der onbegrensdheid administreeren, het gevaar der tegenspraak wegnemen door heilige handelingen, door een veilige dogmatiek, door beelden, voorstellingen en redevoe-

ringen ex cathedra. Hoe verder verwijderd het bezit der onbegrenstheid, hoe heiliger en onaantastbaarder het misoffer en de arke des verbonds, des te gevaarlooser en rustgevender de aanwezigheid van het goddelijke onder de menschen; hoe bedrevener toovenaar de medicijnman, hoe onschendbaarder de priester, hoe eerbiedwaardiger de predikant, des te verzekerder de burger, die aldus het onbegrensde kan bezitten in vaagheid en dogmatische stelligheid.

Er zijn in het geloof der burgers doorgaans twee elementen te ontdekken die elkaar afwisselen en aanvullen: hoogmoed en nederigheid. Eenerzijds verheft de burger zich op den gevonden vorm van zijn geloofsbezit, is hij een trotsch eigenaar van zijn geestelijken inboedel; anderzijds laat hem de gedachte niet los, dat hij deze vuurvastheid, dit eigenaarschap, slechts dankt aan een vervaging der grenzen en aan een machtsoverdracht. De geestelijke hoogmoed is de formule voor het bezitsinstinct, de nederigheid des geloofs is de formule voor het nooit geheel te dooven besef, dat dit bezit slechts wordt bezeten in afhankelijkheid. Hoogmoed en nederigheid sluiten elkaar daarom volstrekt niet uit; dezelfde burger, die zijn medeburger onmiddellijk als ongeloovige oordeelt, is diep overtuigd van zijn nietswaardigheid voor God, van zijn gebrek aan grenzenkennis, vergeleken bij dat van den priester, den beroepskenner der

onbegrenstheid. Vandaar, dat men aan den geloovigen hoogmoed steeds dien smaak der nederigheid, aan de geloovige nederigheid terstond den reuk der hoogmoed bespeurt; nooit is de burger volkomen zeker van zijn gedeponeed bezit, nooit is zijn onderwerping vrij van exhibitionistisch farizeïsme.

Geheel in overeenstemming met de noodzakelijke vaagheid, het noodzakelijk dogmatisch deposito van zijn geloofsbezit, beperkt de burger in normale omstandigheden het nadenken over geloofszaken tot een onvermijdelijk minimum, tot een aantal karig toegemeten 'stille uren', tot Zon- en feestdagen, tot ritueel vastgestelde momenten en gebouwen. Openbare massabijeenkomsten, geheimzinnige liturgieën, gezamenlijke gebedsbewegingen onder leiding van den deskundigen ambtenaar versterken zijn vertrouwen in de deugdelijkheid van zijn fondsen; met autoriteit uitgesproken woorden en statige muziek doen de onzekerheid omtrent het onbegrensde verdrinken. Door den godsdienst, de godsdienstoefening, komt het geloofsbezit in het stadium van volkomenheid; men deelt het geloof met anderen, men voelt zich geschraagd door de aanwezigheid van velen, die ook bezit wenschen, ook met de onbegrenstheid in hun begripswereld geen raad weten.

De openbare godsdienst, de staatsgodsdienst,

de zichtbare kerk, zijn de hoogtepunten van het geloofsleven der burgers. Pas de godsdienst, het zich-verbonden-weten met broeders, pas het gemeenschappelijk dogma, het zich-bediend-weten door deskundige ambtenaren, stellen den burger in staat, rustig het onbegrensde te bezitten.

Credo quia absurdum. Alii credunt quia absurdum.

Daarin ligt de diepste geloofszekerheid van den burger opgesloten. Daarmee boekt hij de onbegrensde bij het crediet der openbare meening. Daardoor stelt hij de gemeenschap als cautie voor zijn bezit.

Aan den dichter in hem ontkomt de burger nooit en nergens. Hij kan de dichterlijkheid niet loochenen, hij kan haar evenmin openlijk welkom heeten. Hij heeft haar noodig, en hij vreest haar demonische kracht. En derhalve is de burger dichter van gemeenplaatsen.

Dichter van gemeenplaatsen. Zelfs waar de burger den ondergang van zijn bestaan, van zijn individualiteit, niet meer kan loochenen, omdat de dood achter het leven zich aandient als de verrotting van het zoo zorgvuldig als onveranderlijk quantum gecultiveerde lichaam, daar grijpt hij wanhopig naar het bezit en naar de grens, die hem de gedachte aan de toekomst (zijn groote speculatie!) althans dragelijk kun-

nen maken: het geloof, de gemeenplaats God, goden. Hij schroomt niet, de groteske van het onbegrensd bezit voortdurend onder zijn begrippen te blijven dulden en die groteske te heiligen door afstand en ceremonieel. Hij gebruikt slechts huiverend den term ‘dood’, waar hij ‘verrotting’ bedoelt, omdat hij den dood in het leven door geruststellender gemeenplaatsen kan vastleggen. Doodgaan is voor hem: den laatsten adem uitblazen, leven: bestaan, zoolang men ademt. Adem, het physisch teeken der afzonderlijke existentie, symboliseert het burgerlijk levensbegrip; de adem immers is ‘natuurlijk’, algemeen, want ieder burgeratoom ademt volgens de algemeene natuurwet tot het einde komt.

Het dreigend woord ‘dood’ behoeft als beveiligende tegenprestatie de verzekering, ‘dat er nog iets anders is’. De burger komt langs dezen weg tot de personificatie van zijn godheid, van zijn godenwereld. Mocht het, op welke wijze ook, blijken, dat er een God regeert, dan schuilt in deze assurantie een tegenwicht aan individualiteit, tegenover de individualiteits-ontbinding door den dood; de ontbindende burger kan zich dan rustiger overgeven aan den Grootburger, die het alles goed zal maken.

‘Hij wil, en kan, en zal in nood
Zelfs bij het naad'ren van den dood
Volledig uitkomst geven.’

De God der burgers, de gemeenplaats, die hun dichterlijkheid bedwingt, is noodzakelijker wijze een individu, met eigenschappen. De burger moet zijn God in een bepaalden vorm van omgang kunnen bezitten, omdat hij den dood, deze zinneloosheid der uiterste toekomst, door een opperst crediet onschadelijk moet maken; en al moet hij dit individu als vaagheid, als onbegrensd individu bezitten, hij ziet daarom niet af van den 'persoonlijken' God. Kinderen vinden vrede bij den gebaarden grijsaard; heidenen en katholieken verstrooien hun individualiteitsverlangen over een gansche anthropomorphe galerij; de geloovige der hedendaagsche cultuur, de pantheïst, construeert zich de natuur als het kleed van een onsamenhangend samenhangenden Uebermensch. Het beeld, dat den ouden God moet aanduiden, varieert tusschen het magische hout van den fetisch en de bedrieglijke verhevenheid van het bezwerend Woord; men beeldhouwt zijn God, maar men kan hem ook met taalplastiek annexeeren. De burgers van den fetisch eten de burgers van het Woord op, de burgers van het Woord trachten de burgers van den fetisch te kerstenen. Maar hoezeer zij de 'verschillen' ook accentueeren, het verschil is niet te zoeken tusschen hout en Woord, maar tusschen... burger en dichter. Een persoonlijk God: voor den burger beteekent dit, in welk stadium ook, een veilige overgave van zijn

kleine afzonderlijkheid aan een almachtige afzonderlijkheid, wier grenzen in de verten van het onbegrensde schimmig en heilig worden. De personificatie is voor den burger de reddende gemeenplaats, zooals zij voor den dichter beeldend teeken, bemantelde naam is van den onnoembaren x.

Men kan de dichterlijkheid namen geven: het kind, de liefde, het geloof, zelfs... de dichterlijkheid, de poëzie. Maar voor alles dient beseft te worden, dat deze namen reeds aanvallen zijn op de ongereptheid van het dichterlijke, dat zij het dichterlijke uitleveren aan de gemeenplaatsen der burgers. Het Licht schijnt in de duisternis en de duisternis heeft het niet begrepen... Namen zijn carnavalsnamen, symbolen voor den weerstand der burgers. De dichter wordt slechts geduld als carnavalsgast, als fantaseerend burger.

Wat zegt de naam 'geloof'? Waarom heeft de dichterlijkheid hier een anderen naam? Waarom 'verschilt' het carnaval der geloovigen van het carnaval der minnaars?

Het zijn de burgers, die de onderscheidingen scheppen, omdat zij de onderscheidingen behoeven voor hun bestaan. Zij hebben 'verschillen' nodig, om te kunnen groepeeren, om het ééne belangrijker te kunnen maken dan het andere. Het 'verschil' heeft altijd betrekking op

den burger, nooit op den dichter. Omdat de dichter als burger in de wereld verschijnt, is hij hier minnaar, daar geloovige; maar waar hij den burger tracht af te schudden, daar verbleeken de onderscheidingen, daar worden de ‘verschillen’ onverschillig.

Het behoud der verschillen, de instandhouding der onderscheidingen: dat is de roeping van den burger. Hij stelt zich te weer, zoodra ergens grenzen komen te vervallen, zonder dat zij terstond door nieuwe worden vervangen. Zoo verzet zich alles in hem tegen de vervaging der grenzen van liefde en geloof. Met hand en tand verdedigt hij zijn beginsel, dat het geloof ‘iets hoogers’ (desnoods: iets lagere) is; hij strijdt voor dit planverschil, omdat het zijn existentie geldt. Zoodra hij de onwezenlijkheid der verschillen zou erkennen, zou hij immers den dood toelaten in het leven, de demonie der liefde aanvaarden! Hij zou de twee bruikbare dogmata: natuurlijkheid der voortplanting, natuurlijkheid van den dood *a c h t e r* het leven, grondslagen van een handelbare liefde en een handelbaar geloof, met elkaar in botsing brengen, zoodat zij elkaar zouden vernietigen! Want de liefde, die de ‘natuur’ loslaat en zich met den dood vereenzelvigd, en de dood, die zijn afwachtende houding aan het einde der dagen laat varen en zich met de liefde vereenzelvigd, verstoren de etages, waarin het bestaan is verdeeld.

De liefde, die alle verstand te boven gaat, het 'Licht', het 'woord', dat 'in den beginne bij God was',... de dichterlijkheid, wij kennen deze slechts aan den haat, aan de duisternis, aan het zwijgen,... aan de burgerlijkheid. Wat beduiden deze kreupele toevoegsels: 'die alle verstand te boven gaat', 'in den beginne bij God zijn', anders, dan dat wij met ruimtelijke en tijdelijke maten uitdrukking zoeken te geven aan een x, die wij steeds willen, maar nooit kunnen benoemen?... Het is de burger, die bij woorden zweert; te b o v e n gaan, in den b e g i n n e zijn, deze termen wijzen op vaste punten, op gestelde oogenblikken; zij geven hem vrijheid, de liefde, die zijn verstand niet te boven gaat en Het Woord Gods, dat thans gelukkig bij hèm is, ongenadig van elkaar af te rasteren. Zelfs de anthropomorphe goden der Grieken zijn niettemin g o d e n , Olympiërs, anderen-dan-menschen, gesierd met de onsterfelijkheid en de eeuwige jeugd; iets wijst uit de grollen hunner sexualiteit naar vereering, iets heeft hen gemaakt tot meer-dan-burgers, tot burgers, als men wil, die het begrip der onbegrenstheid tot volkomen klaarheid hebben gebracht. Ook waar de burger de gemeenplaatsen van liefde en geloof doet samengaan: in de naastenliefde, in het bordeel van Aphrodite, in het kerkelijk bezegeld huwelijk, blijft hij het ééne als de aanvulling van het andere, het

andere als de sanctie van het ééne beschouwen.

Alle innige verbinding van phallus en God, alle bacchantenroes van het geloof, alle dreigende vervloeiing der verschillen in de mystische razernij, bestrijden overheid en kerk, de incarnaties van den burger, zooals zij het carnaval bestrijden. Want in het heftige carnaval der geloovigen mengt zich het carnaval der minnaars, en in beide keert het carnaval der kinderen terug. De vruchtbaarheid verbindt zich met den dood: ziedaar het gevaar! Gemeenplaatsen worden onder den voet geloopt, het lallen der kinderen wordt opnieuw van kracht; het begrip gaat onder, de wereld wordt weer in drift bezeten, de dichter tracht zich te wreken. De lokroep in het gebergte van Cybele, de orgieën der flagellanten, maar ook de poëtische verwarring der eenzame mystieken stichten de paniek, waarin het geloof gevaarlijk, vernietigend wordt, omdat het zich met de liefde verbindt. Waar de onderscheidingen vaag worden, daar is de burger niet meer veilig en richt Dionysos over Pentheus. Carnaval der kinderen, carnaval der minnaars, carnaval der geloovigen: hun carnavalsaspect is razernij, ontgrenzing... Maar reeds hebben de bacchanten hun roes uitgeslapen, reeds hebben de flagellanten den vormeloozen hartstocht gewelddadig uitgebannen, reeds hebben de mystieken zich aan het woord bezondigd; de burger triomfeert, triomfeert al-

tijd en overall! Het gezag kan gerust zijn; de liefde is weer dienend, de dood weer aan het eind des levens opgesteld; het Aschwoensdagaspect der liefde bevestigt de moraal, het Aschwoensdagaspect des geloofs versterkt de leer.

De mystiek is de geboren vijandin der kerk; en niet aanvaardbaar is zij voor de geloofsorganisatie der burgers, alvorens zij in het spel der woorden, die voor den burger èn voor den dichter slechts beteekenen, wat zij er in zoeken, haar alleenheid heeft prijsgegeven. De extase is de geboren vijandin van den godsdienst, die haar slechts kan gebruiken als documenteering van haar geloofswaarheden, als het mirakel op een verre plaats, in een verleden tijd. Want beide zijn teekenen van den carnavalsgeest der burgers, teekenen, dat de dichter een aanslag pleegt op het bestaan, dat de verhouding tot God een liefdesverhouding dreigt te worden, dat de regeling der liefde zich substitueert voor de afzonderlijke regeling van het geloof. Noch de mystiek, noch de extase weten hun bezit te omschrijven, omdat hun bezit niet 'verschilt' van een ander; de termen der liefde zijn hun even goed en even slecht als die van het geloof. Beider taal is het stamelen der kinderen, en zelfs dit is nog een teveel aan verstaanbaarheid...

Het geloofsbezit der burgers wordt gered in het dogma, in het Woord. De dogmatiek is een tweesnijdend zwaard, voor den dichter de om-

hulling van het licht, de duisternis, die tevens noodzakelijke bedding van het licht is, voor den burger de door autoriteiten gestelde grens, die hem het bezit zijner vage voorstellingen waarborgt; het Woord is voor den dichter het medium, de trilling van de snaar, het mogelijke en onmogelijke klankbord der aardsche poëzie, terwijl het voor den burger de inventaris van zijn goederen, de omschrijving van zijn grenzen beteekent. Dogma en Schrift zijn steeds terugkeerende costumes van het carnaval der geloovigen; zij moeten den dichter burgerlijk maskeeren, den burger een privilege van bijzonderheid verleenen. Overal zijn zij neerslag van esoterische dichterlijkheid eenerzijds, voorwendsel voor exoterische burgerlijkheid anderzijds. Het dogma is een teeken, maar ook een formule; het Woord, de Schrift, is een symbool, maar ook een balans. De mis is voor den dichter een paradigma, voor den burger een beveiligende consumptie van het onbegrensde, het opeten van onveiligheid; het taurobolium was voor de mysten van Mithras een gelijkenis, voor de romeinsche mondaines een sensationeel bad, waarin zij een intieme, geruststellende aanraking met het onbegrensde zochten. De godsdiensten hebben den esoterischen kern en de exoterische peripherie; als ontoereikende vormgeving van den dichter wordt het dogma geboren, als noodzakelijke ontoereikendheid

wordt het door den dichter verstaan, als doelmatige bezitsformule wordt het door burgers verbreid, als reddende grens van het onbegrensde wordt het door burgers opgevangen. Dogma en Woord zijn de bekentenis, dat de mysticus zich moet redden in teekenen, maar ook dat de schare der geloovigen bezitten wil, wat zij niet bezitten kan.

Daarom: wie den dichter zegt, wat hij in het dogma en het Woord bezit, ontnemt hem de beteekenis van het dogma en de beteekenis van het Woord; wie den burger zegt, wat het dogma en het Woord beteekenen, bevestigt hem in het bezit van het dogma en het bezit van het Woord. Voor den dichter heeft het bezit geen beteekenis, voor den burger is de beteekenis steeds bezit. Het is den dichter opgelegd, onophoudelijk zijn bezittingen te herzien, omdat geen bezit de beteekenis vasthoudt; het is de taak van den burger, steeds bezittingen te accumuleeren, om de beteekenis te ontlopen.

In het centrum van het geloof der burgers, dit bezit der onbegrensdsheid, staan begrippen, die door hun hardnekkige vaagheid verraden, aan welke burgerlijke eischen zij hebben te voldoen; en het is het belang van den burger, dat hij deze begrippen niet zuivert, maar hen, integendeel, in hun volle onzuiverheid strijdvaardig gebruikt. Aldus kan hij hun begrenzings-qualiteiten uitbuiten, uitspelen in dienst van

zijn bezit tegen anderer bezit, zonder te vervallen in de problematiek van bezit en onbegrensdsheid zelve. De kerk der geloovigen is derhalve de ecclesia militans, haar kinderen zijn de miliciens van God; zij nemen het inzicht der autoriteiten over als een vast quantum, hun 'overtuiging' wordt gebonden in de gemeenplaatsen der propaganda, die niet van omzien weet. Onsterfelijkheid, voorzienigheid, goden, God: zij vormen de geloofsartillerie, waarmee de partijen elkaar bombardeeren. Men is onsterfelijk of men is het niet; er heerscht een voorzienigheid of er heerscht er geen; gelooft gij aan het bestaan van een Almachtig God? zoo ja, zoo neen... De verfijndheid, de techniek der bestrijding kan verschillen; dezen geven de voorkeur aan grof geschut, genen besteden aan het duel al de elegance van hun subtiële schermkunst; de nuances liggen tusschen godsdienstoorlogen en scholastisch woordraffinement, men kan elkaar doodslaan met wapenen en met terminologie. Maar steeds is de onwil tot begripszuivering aanwezig, omdat de burger slechts begrijpen wil, voorzoover het begrip zijn bezit onaangetast, zijn grensbepalingen vaag en willekeurig omljnd laat. Het is juist de vaagheid van het willekeurig beeld, dat voor hem oprijst, waarin hij zijn kracht zoekt, waarvan hij een gemeenplaats maakt, die zijn dichterlijkheid opslorpt; het is deze 'absurditeit', die hem de

proefsteen schijnt van het ware geloof; het is het wonder, het mirakel, dat de dagelijksche grenzen verbreekt, om een nieuwe, onmogelijke, verschoven grens te stellen, waarin hij triomfantelijk een machtig argument meent te ontdekken. De historiciteit der heilsfeiten heeft drommen burgers gevoed, met feiten, met of zonder heil. Het lichaam van Christus hangt boven het Europa der middeleeuwen, en zijn geest is even ver en even nabij als thans, nu de magische boom der evolutie en het hectoplasma der spiritisten meer opgeld doen. Bezit wil de burger, in hout, in ivoor, in woorden, in gefotografeerde geesten, als het moet, maar bezit. Alvorens het bloed hoorbaar uit de heilige wonden heeft geleekt en de tafel heeft gedanst, eer de ezel van Bileam heeft gesproken en Krishnamurti na hem, is het bezit der burgers niet beveiligd tegen het gevaar der onbegrenstheid. De onbegrenstheid, die de dood hem dwingt te erkennen, maar die hij slechts erkennen kan als de 'absurde' grens, noopt den geloovigen burger, steun te zoeken bij het vaste, zegenende beeld; de beeldenstorm geldt altijd de beelden der anderen; ikonodoulen zijn allen waar het het beeld aangaat, dat hun aan het hart ligt!

Wellicht manifesteert zich het geloof der burgers nergens duidelijker dan in hun ongelooft, hun vrijzinnigheid, hun verdraagzaamheid. Het geloof, 'dat er geen God bestaat', is een even

‘absurde’ opvulling van het gevreesde nihil, als welke dogmatiek ook; het is een even hardnekkige ontkenning van den dood in het leven, een even driftige begeerte naar bevestiging van bezit, naar beheersching van de onbegrensheid als de hekatombe, die den Vader van goden en menschen wordt aangeboden; het drieste ‘niets’ van den ongeloovige is niet minder een afgodsbeeld dan het nederige ‘iets’ van den godsdienstige. Burgerlijk geloof en burgerlijk ongelooft trachten, beide, het bestaan te beveiligen door een onmogelijke grens, die ruimte vrijlaat voor het vage zweven der voorstellingen... Zonder de anecdote van het dogma, zonder de ‘ware geschiedenis’ van het Woord kwijnt het geloof der burgers, tot het in het ongelooft een andere veiligheid vindt, een nieuw dogma, een nieuwe Schrift. De vrijzinnige, de tolerante burger raapt zich onder het motto ‘vrijheid in het onzekere’ een aantal kleine zekerheden bijeen, die hij in hun onsamenvangendheid met eenigen trots als een ‘vrije’ religie omhooghoudt tegenover het traditioneele geloof der anderen. Met de ‘vrijheid’ en de ‘verlichting’ is den burger een nieuwe gemeenplaats geboden: dat elk zijn eigen geloofsbezit kan hebben. In de plaats van de feodaliteit der dogmatiek stelt zich het kleingrondbezit van het ‘vrije’ geloof; de wereld telt wellicht honderd corporaties van bezitters meer dan vroeger. Immers ook de drift

dezer 'vrijen' gaat uit naar bijeenzijn, naar gezamenlijke vaagheden, naar overdracht aan deskundige autoriteiten. Hun 'vrijheid' is verbrokkelde burgerlijkheid, anarchistisch bezit; het begrip der onbegrenstheid wordt aangepast aan het rijk der grenzen door veranderde woorden.

Dogma en Woord, in hun notarieele functie, zijn even noodzakelijk voor den burger als onloochenbaar voor den dichter. Het bestaan eischt een bezitsformule voor de onbegrenstheid van den dood, zooals het een bezitsformule eischt voor de liefde; het eischt, dat de burger een term zal vinden, om den dichter in hem het zwijgen op te kunnen leggen.

Het bestaan vraagt, dat de burgers hun gemeenplaatsen handhaven... of veranderen; maar het wegdichten van gemeenplaatsen is de zonde tegen het bestaan bij uitnemendheid. De geschiedenis der dogmatiek is die der verstarde ketterij; en de geschiedenis der ketterij is die der nieuwe dogmatiek. Bezit, bezit, bezit...

Over den dichter wordt niet gesproken. Zelfs de martelaren op den brandstapel 'zagen den hemel open'. Gemeenplaats, bezit, bezit, bezit; redding van de onbegrenstheid, van de dichterlijkheid. Wie had het veiligst bezit: Johannes Hus op den brandstapel of het vrouwtje, dat kwam aandragen met den takkebos?

Neen, dit geheim zullen wij nooit doorgron-

den, omdat wij over veel spreken, maar over den dichter niet. Wij spreken over den ketterjager en over den ketter en formuleeren de gemeenplaatsen, die hen, beide, behoeden voor den grooten storm, die de muren bedreigt. Gehuicheld voorwendsel, in doodsangst vastgegrepen noodzakelijkheid? Is de inquisiteur een schurk, een onverzettelijke of een misleide? Is de martelaar een verheven heros of een lafaard, die steun zoekt bij het zekerst bezit, dat hij in het laatste uur kan vinden?

Nooit heeft men den burger zoo diep gepeild, dat men den dichter kon blootleggen. Nooit heeft men van het geloof kunnen zeggen, of het een kristallen illusie dan wel een vulgair bezit met woorden en daden omspon. Want zelfs de luide profetentaal en het bewegingloos zich offeren aan de vlammen geven geen antwoord,... omdat wij niet vragen kunnen.

Het geloof vervalscht de wereld. Wij geloovigen, wij hebben den zwijgenden beeldenbrand gesticht rondom de kathedraal van Chartres, wij koopen en verkoopen ook de briefkaarten van het goddelijke, omdat het goddelijke versteend en tastbaar voor ons staat, in menschelijke trekken en gewaden opgesteld langs een amechtig naar boven hijgende architectuur. De beeldhouwers, glazeniers en architecten van Chartres lieten ons steen en glas achter, teeke-

nen voor den dichter, dat een kracht hen dreef naar de onderdrukking der verterende verbeelding, bewijzen voor den burger, dat het geloof zekerheden van steen en glas op aarde, onder de menschen kan brengen. Het geloof: dat is de gothische kathedraal, symbool van de ontoereikendheid onzer grenzen, maar evenzeer geruststellende balans van het in architectonische verhoudingen vastgelegde bezit der onbegrenstheid, noodzakelijke verburgerlijking van den dichter in het onontkoombaar materiaal, maar evenzeer dichterlijke camouflage van den burger in een vage onafzienbaarheid van ruimte en richting. De gothische kathedraal *verbeeldt* het grenslooze en is een zeker aantal meters hoog: ziedaar de wereldvervalsching door het geloof, omdat het geloof slechts de kathedraal, de ledige stof is, niets zonder de droomen der dichters en de polissen der burgers. Er zijn kathedralen, maar er zijn ook moskeeën, pagoden, tempels, synagogen, vermaningen, er is het javaansche Chartres, de Boroboedoer. De fetischen grijzen U aan, elders glimlacht de Moedermaagd, Lourdes is vrijgevig met zijn wonderen, het Leger des Heils werkt, de heilige rivier de Ganges stroomt. Het geloof. Dogma naast dogma, Schrift naast Schrift. Verwoed gevecht om het bezit der onbegrenstheid, godsdienstoorlogen, verketteringen, debatten, schisma's. Atomistische groepeerings der geloofsge-

nooten, vertrapping der andersdenkenden, zij het door het nederig gebaar der zending. Dood aan den dood door de formule, weg met den dood uit het leven!

Van dit verward tafereel verhaalt de gelijkenis van het carnaval der burgers, van het carnaval der geloovigen; van allen, die den nijpenden nood der dichterlijkheid in zich vinden, als een carnavalscostuum, een dwaze herinnering tevens aan den langen vastentijd; van allen, die naar de pijpen van den almachtigen dichter, den dood, moeten dansen, in een schetterende bontheid van vermommingen; van allen, die iets voorstellen, om zich te handhaven tegenover anderen gedurende het afmattende bal; van allen, die dichten willen, maar leven moeten. Dwaasheid is de ééne geloofsvorm voor den anderen, en dwaasheid zijn beide voor den dichter, zoodra hij onder den fantaseerenden carnavalsnar reeds den dogmatischen bezitter van Asch-woensdag speurt.

Op het carnaval der geloovigen leert men de dichterlijkheid kennen onder dien wonderlijken, koelen naam: Dood. En omdat de burger dien wonderlijken koelen naam alleen erkent, wel moet erkennen, aan het einde der dagen, bij de wegrotting van het lichaam, daarom danst hij den angst weg in een danse macabre: Geloof; daarom scheidt hij deze gemeenplaatsen krampachtig van die der kinderlijkheid, der

liefde, daarom omgeeft hij de namen des geloofs met dien nimbus van bijzondere heiligheid, van gewijd imperialisme. En aldus wordt de dood gebannen uit het leven, slechts erkend waar hij als lichamelijke verrotting verschijnt, in toom gehouden door een afzonderlijk apparaat van ijzeren vaagheden; aldus worden de streng gescheiden gemeenplaatsen van opvoeding, moraal en godsdienst den burger het vruchtbaarst.

Maar de dichter kan niet stilstaan, sedert hij besepte, dat het woord 'geloof' zoowel de illusie der beeldhouwers van Chartres als hun steen, zoowel de mystische vervoering als de prentbriefkaarten moet dekken. Hij moet verder, van carnaval tot carnaval. Hij moet volwassen worden, en kind blijven. Hij moet een moraal huldigen, en liefhebben als een amoreele magiër. Hij moet een overtuiging aanvaarden, en elken vorm van overtuiging vernietigen. Hij moet leven, alsof er geen dood was, en ieder oogenblik den dood erkennen in het leven. Alle gemeenplaatsen, alle onderscheidingen, moet hij als noodzakelijk, als vruchtbaar verdedigen, of als schadelijk, als steriel bestrijden, terwijl hij geen gemeenplaats, geen onderscheiding als houdbaar mag verdragen. Want de dichter is burger, en maakt zichzelf als zoodanig onmogelijk. Hij moet verder.

Op het carnaval der geloovigen verzoent de

dichter zich met den dood, omdat hij kind en minnaar als den dood in het leven aanvaardt. De verrotting verliest voor hem niets van haar verschrikking, want als burger blijft hij bedacht op de handhaving van zijn bestaan, op de verdediging van de grens tegenover de onbegrenstheid.

Zoo hebben de beeldhouwers van Chartres de verrotting gevreesd, hun droom in steen geklonken en aan toeristen prijsgegeven,... als burgers. Maar wie zal zeggen, of hun scheppingsdrift kinderlijkheid, liefde dan wel geloof moet heeten?

De dood maakt ook de nuttigste namen krachteloos.

Het carnaval der burgers

V**Het carnaval der burgers**

Tusschen 'liefde' en 'geloof' zweeft een term, die den burgers zeer dierbaar is, omdat hij, minder compromittant dan de liefde en minder gewijd dan het geloof, niettemin uitdrukking geeft aan hun atomistische verlangens. Dit woord der saamhoorigheid heeft zich een algemeener gebruikelijkheid verworven dan de beide andere; de betekeniskern is onzekerder, de gevoelsperipherie vloeiender en beweeglijker. Beurtelings abstracte modenaam en concrete, zakelijke klank, geeft het aan, wat de atomen tot bijeenzijn drijft, wat hen naar elkander stuwt, zonder diepe schade voor hun zelfstandigheid: Gemeenschap.

Er is een gemeenschap des heiligen Geestes, een vleeschelijke gemeenschap, ook een gemeenschap van goederen. Van de autoriteit des geloofs en de vereenigingsdrift der sexen leidt het woord 'gemeenschap' naar de laagvlakte der wettige formaliteit, waar het zijn oprechtste

cliënten vindt in hen, die belangen voorstaan en wenschen hebben te verwezenlijken. Belijders van eenzelfde beperktheid, die in het overstemmen van andere beperktheden het heil zoeken, voelen zich in gemeenschap; minnaars, die hun bezit in veiligheid willen brengen, noemen hun veiligsten vorm gemeenschap. Zelfs de wet spreekt, met de gemeenschap van goederen, haar zegen uit over deze formule voor de tweeheid, die in een band van eenheid wordt geklonken, zonder dat deze eenheid storend werkt op de productieve kracht der afzonderlijke factoren.

Wie de gemeenschappen in de wereld ontmoet, wie de vitale bestaansdrift der groepen onder de oogen ziet, is aanvankelijk nauwelijks bij machte te erkennen, dat dezelfde woorden, die als pathetische leuzen in de vaandels der betoogers staan geschreven, allen symbolen kunnen zijn voor den dichter, dat alle tot keiharde lichamen verstarde complexen, die op elkaar botsen, vechten als ging het om een wereldkampioenschap en als overwinnaars en geslagenen worden gehuldigd of bejammerd, strijden onder een devies, dat ook den droom van een dichter zou kunnen verbeelden. Zoozeer beheerscht het teeken der gemeenschap het gros der burgers, dat het niet meer een vorm van hun gemeenschapsverlangen, maar een van buitenaf opgelegd uniform schijnt: zoo-

zeer knechten de leiders de individuen, die hun groep samenstellen, dat hun zelfstandigheid schijnt opgelost in een egale verbinding, die slechts één naam draagt, één nieuw element vertegenwoordigt. Niet de gemeenschap doet zich voor als een abstractie, maar de afzonderlijke burger, die uitsluitend individu schijnt te zijn, om braaf een groep te kunnen formeeren. De suggestie eener waarachtig burgerlijke gemeenschap is zoo sterk, dat men klakkeloos oordeelen kan vellen over partijen, naties, geslachten, ja culturen, die in verzekerdheid en aanmatiging het gangbare oordeel over menschen overtreffen.

En niettemin, al deze luide woorden, deze schetterende vereenigingsmotti, al dit gerucht en geraas, dit beslist gesticuleeren en arrogant tromgeroffel ter werving van meelopers, vooral: dit donderend applaus voor andermans klinkende termen, hebben in iederen burger een dichter te maskeeren, een dichter, die den opbouw en den vooruitgang, waaraan de burger ijverig en zonder omzien meewerkt, aanhoudend wil vertrappen, een dichter, die hem alle verworvenheden kan ontnemen in het onbewaakte oogenblik van het heldere visioen, en ze kan vermorzelen tot wat onaanzienlijk gruis. Zonder de blinde toewijding aan een gemeenschapsleuze zou de ondraaglijke dichter den burger alle passie tot een verderf doen worden;

de toewijding zou tot haar doodelijken kern doordringen en scheppend vernietigen, waar zij scheppend voortbrengen moet.

De burger vermijdt het woord ‘dood’, zolang hij het ontkennen kan; hij spreekt alleen van den dood, wanneer het lichaam ontbinden gaat. Maar de eisch der zelfhandhaving noopt hem den dood te bestrijden, ook daar, waar hij hem niet erkennen kan: in het leven. Hij bestrijdt hem, overal, door de gemeenschapsdrift vast te leggen in een gemeenschap. De gemeenschap des heiligen Geestes, de onverzadigbare dronkenschap der mystiek, bezweert hij in de regelmatige gemeenschap der zichtbare kerk. De gemeenschap des ‘vleesches’, de vernietigende dronkenschap der sexualiteit, temt hij in vaste verhoudingen, waarbij de gemeenschap der betrokkenen dienstbaar wordt aan natuurlijke behoeften. Aldus is de burger geloovige en minnaar, gepassioneerde zonder in passie te vergaan. Door grenzen te trekken om de liefde der sexen en de liefde tot God, kan hij leven met de liefde, die alle verstand te boven gaat, kan hij in gemeenschap zijn, zonder zich in gemeenschap weg te dichten. Door kerk- en huwelijksgemeenschap rekt hij af met de vage onbegrenstheid, die de dood hem voorspelde, en met de eigenzinnige verbeelding van de uitverkoren geliefde.

Deze burger, met zijn onwrikbare onderschei-

dingen en zijn practisch omgrenzen van liefde en dood, groeide uit een kind, dat nog met de objecten verkeerde zonder zijn verhoudingen systematisch te benoemen. Hij 'ontwikkelde' zich, paste zich aan, bande de magie zooveel mogelijk uit zijn leven. Hij moest bestaan, produceeren, zich handhaven; de passie moest hij uit zijn taal snoeien, om klaar en duidelijk te spreken, verstaanbaar voor zeer velen. De onberekenbaarheid van het kind, gevolg van zijn willekeurigen omgang met de objecten, maakte plaats voor een steeds regelmatigere reeks van regelmatige gemeenplaatsen. Geen sprookjes meer, maar geschiedenis; beperking van het verbeeldingsgevaar door doelmatige localisering der verbeeldingshaarden! De burger ging spreken van liefde en haat, van geloof en ongeloof, waar de noodzakelijkheid der voortplanting en de onloochenbaarheid van het vergaan hem bleven dwingen, den dichter als macht te erkennen. Daarmee maakte hij zich los van het kinderlijk stadium, dat snel van gemeenschap wisselt, omdat het nog geen bevredigende gemeenschap heeft gevonden; hij werd gemeenschapsmensch, in vaste verhouding tot zooveel mogelijk, magisch, dichtend omgaand met zoo weinig mogelijk.

Uit het kind 'ontwikkelt' zich de burger, uit het ongeoriënteerde wezen zonder vaste namen en vaste classificaties ontstaat de gemeen-

schapsmensch. Geleidelijk maakt het nog onwennige kleine leven plaats voor een goed gewaarborgd bestaan, waarin de liefde en de dood hun zware begripsdammen hebben. Dat aanvankelijk iedere verhouding tot ieder object een vorm van liefde en een schrede naar den dood kan zijn: daarover spreekt de burger niet meer. Hij leert, dat het doenlijk is, liefde en dood te beperken tot de twee machtige reservoirs van coïtus en verrotting. Hij weet niet meer van de lichamelijke aanraking, waarin zich, bij het kind, het contact met de dingen nog omzetten kan. Eén parool, door het kind steeds weer verkeerd verstaan, wordt voor hem hoogste werkelijkheid: 'Vooruit!' Groei, positiviteit, steunpunten, lijnen, daarop komt het aan; doelmatige abstracties moeten den burger bevrijden uit zijn infantiele dwalingen, uit zijn neiging tot persoonlijke wereldschepping. Men moet iets van zijn leven maken, iets met zijn 'gaven' gaan 'doen'. De Maatschappij, het abstracte monster, dat gediend wil worden, omdat burgers burgers willen zijn tot in eeuwigheid, roept om haar adepten, zoo zeggen de paedagogen. Vooruit! Is het doel in klare of onklare abstracties eenmaal uit de wanorde van het kinderleven gewonnen, dan kan de opmarsch beginnen. Vooruit! Waarheen? Naar den... dood soms? Neen, de dood ligt geknecht, in de liefde, die gelukkig maakt, in het geloof, dat den hemel

doet beërven. De moorden uit jaloezie prijken in de couranten, als kleine drukinktverbeelding bij het ontbijt; en de eigen dood is ver, ver en onwezenlijk achter de reeksen ondernemingen, de talloze politieke redevoeringen, kerkgangen, voetbalwedstrijden. Vooruit: het bestaan mag geen einde hebben. Dàt is het meeste werkelijke 'waarheen'! Men gaat links, men gaat rechts, men is vooruitstrevend, men is behoudend, men verwijt elkaar, dat men den vooruitgang tegenhoudt; maar alles gaat vooruit, naar het heerlijke, lichtende doel, naar de lokkende abstractie, naar de vervulling van wat men zichzelf op handslag heeft beloofd.

Zoo wordt het kind geliquideerd, zoo wordt het onzekere tasten naar bestaanszekerheid omgezet in een mannelijk bewustzijn van een te vervullen taak, een dure plicht, een heilige roeping. De levenscarrière in een gemeenschap, die den verdienstelijke toejuicht, maakt in de herinnering het worstelen van de jeugd tot een genoeglijke idylle, tot een schitterend overwonnen vagevuur der veelbelovende onhandigheid. Van de eerste kalverliefde, van de eerste geloofsbevliegingen maakt de volgroeide burger gebruik, om zich in te prenten, hoe plastisch, hoe onvergeeflijk dus, deze zonden tegen de levenseconomie eens waren, hoe algemeen, zuinig en verontschuldigbaar zijn gevoelseconomie thàns is. De kalverliefde was ook vaak een

dwaze geloofsbelijdenis, en liefde en geloof smolten samen met een nog visionair genieten van de gansche wereld der objecten; en toegeeflijk herinnert de burger zich, hoe ontembaar en onuitstaanbaar hij was in dien tijd van ‘overgang’, hoe het samenstromen van verzet, in een laatsten blinden weerzin tegen de grenzen der volwassenen, hem een oogenblik het voorkomen gaf van een avonturier des geestes. Met deze toegeeflijkheid van de herinnering zegt de burger reeds, hoe beslissend hij de overwinning op den dichter acht; hij roept de clementie voor zijn voorbijgaand avonturierschap in door het als een noodzakelijke, laatste zwakheid vóór den grooten climax op te dienen.

Kenmerkend voor den burger is, dat hij tot alles in verhouding staat. ‘In verhouding staan’ is de onschadelijke vorm van gemeenschap, die de burger overal tracht te substitueeren voor de hartstochtelijke gemeenschapsdriften. Door tegenover zooveel mogelijk een vaste houding aan te nemen, een vaste v e r h o u d i n g te bezitten, door met zooveel mogelijk in onpersoonlijke gemeenschap te z i j n , dringt hij de gemeenschap als verlangen, als wil, als illusie, als pathos, naar den achtergrond van zijn leven. In den mond van den burger hebben de woorden ‘gemeenschap’ en ‘persoonlijkheid’ daarom de beteekenis van een uit gecijferden toestand, een afgewogen quantum, een starre qua-

liteit. Een gemeenschap is een groep van individueel onbelangrijken, die gewicht erlangt door bijeenzijn, door een vaste relatie tot andere groepen. Een persoonlijkheid vertegenwoordigt constantheid en onveranderlijkheid tegenover de objecten, waarop zij reageert; de persoonlijkheden, die de gemeenschap der burgers erkent, zijn de doortastend handelende figuren, wier dichtertelijkheid zich heeft omgezet in 'energie'. De energie is de groote gemeenplaats, die den weerbarstigen dichter tot belangrijke maatschappelijke dienstbaarheid brengt; voor den energieke mens heeft de gemeenschap der burgers haar jubileumsoraties en feestbanketten terecht gaarne over, omdat hij het is, die vooruitgaat, die verandert, zonder te vernietigen, die slechts afbreekt, om weer op te bouwen. De energieke mens kan zijn gemeenschap rustig kneden, omdat de kleinen beseffen, dat constantheid en onveranderlijkheid over zijn handelingen, ook zijn demonische, heerschen, dat in laatste instantie toch weer een groepsformatie zijn doel is. Napoleon en Bismarck, de energieke bij uitnemendheid, vernietigend en omverwerpend, maar met de proclamatie van den nieuwen opbouw eener grooter, glorieuzer gemeenschap gewapend, Marx en Ford, profeten van idealer verhoudingen, van universeeler grenzen, hebben de genegenheid der burgers, die achter de verbroken veiligheid

der oude normen solider veiligheid zien opdagen. Men mag morren tegen hun discipline, zolang men onder den druk hunner handelingen leeft: de geschiedenis doet recht en construeert hun grootheid, uit den 'rol', dien zij speelden, uit de activiteit, die zij in dienst der 'ontwikkeling', ten behoeve van de volmaking der gemeenschap ontplooiden, zelfs uit de 'schijnbare' destructieve tendenzen van hun energie. Inderdaad: de burger wèèt, dat hij de waarachtig destructieve tendenz zelfs niet kàn verheerlijken, en dat het begrip 'grootheid' bij hem steeds den opbouw en de veiligheid betreft!

Energie: was ooit de spartelende dichter in doelmatiger burgerlijkheid geketend? Zij brengt de burgers in verrukking, zonder hen te verdwazen; zij verschaft hun gelegenheid, mede geestdriftig zijn, zonder zelf in geestdrift te vergaan; zij is de waarborg voor krachtig handelen, voor een doelmatige toekomst; zij brengt het verhoudingscijfer van den burger tot zijn objecten niet in gevaar; zij kweekt de consequente persoonlijkheden met de onverzettelijke en heilige gemeenschapsidealen.

Voor den dichter vertegenwoordigt het handelen de noodzakelijke voorwaarde tot dichten. Voor den burger vertegenwoordigt het dichten de noodzakelijke voorwaarde tot handelen. Maar de e n e r g i e k e burger wordt zoozeer door zijn dichterlijkheid gekweld en is zoozeer

beangst voor de helderheid, die stil doet staan, dat hij niet eerder veiligheid vindt dan in het onophoudelijk, gespannen handelen, in het 'vooruit' als de leuze, die zijn bestaan beheerscht.

De burger heeft er belang bij... burger te zijn, burger van vele gemeenschappen. De zekerheid van bestaan wordt vergroot door het lidmaatschap van een aantal verenigingen. Het is dus zaak, deze gemeenschappen, deze verenigingen met gemeenschappelijke symbolen, gemeenschappelijk te heiligen.

De dichterlijkheid is een bedreiging. Het is ondraaglijk, eenzaam te zijn. Reeds het kind zoekt den ander, zoekt de gemeenschap van het spel, van de club. Het begeert zijn omgang met de wereld te regelen, maar het faalt steeds opnieuw in de bestending van dien geregelden omgang; kort en fel is de heiligheid der kindergemeenschappen. Maar de volwassene, die zich door doelmatige abstracties, door vaste verhoudingen, een bestaansbasis heeft verworven, heeft, op het eerste gezicht, die wankelheid bedwongen; hij leeft in een wereld van gangbare munt. Hoe eerbiedwekkend is niet de magistraat, de minister, Zijne Koninklijke Hoogheid, hoe weinig bleef er in deze ongenaakbare gestalten over van het ongedurige kind! Hoe onkwetsbaar zijn zij in hun verre positiviteit, in

den stelligen toon hunner oekasen, waarin het woord verstard ligt als byzantijsche formule! Van de altijd nog grillige toevalligheid hunner particuliere levens zijn zij opgestegen tot de onschendbaarheid van den vertegenwoordiger eener gemeenschap; zij zijn in de eerste plaats gemeenschapsmensch geworden, courantenfiguur, met een nevenbestaan zonder beteekenis.

Toch hebben wij in de boven-menschelijke eerbiedwaardigheid der autoriteiten, die hun medeburgers door een van hun persoonlijkheid vrijwel onafhankelijke verhevenheid imponeeren, reeds een aanwijzing, dat het regelmatige leven der burgers in gemeenschappen vergeefs een 'kinderlijke' romantiek tracht te maskeeren. Wat dwingt den nuchteren zakenman, burger in hart en nieren, echtgenoot, lid van een kerkgenootschap, in vaste verhouding tot alles, wat zijn objectenwereld uitmaakt, vereering te koesteren voor een zoo onzakelijk wezen als een koning, burger, echtgenoot, geloovige als hij? Wat drijft hem, die zuinigheid als het opperst maxiem van zijn gedragingen heeft gekozen, de luxe van het koningschap als 'noodzakelijke representatie' te beschouwen? Wat beweegt den vereenigingsmensch den politieken leider, vulgair en conventioneel als hijzelf, te erkennen als een macht, als een halfgod? Wat wil de burger, de normendienaar, die zijn jeugd roemrijk achter zich heeft gelaten, die in zijn gemeenschap

thuis is en bekend staat als een persoonlijkheid, met dergelijke, als vanzelfsprekende, huldebetuigingen? Is dan toch de bestrijding van de gemeenschapsdrift door de gemeenschap geen volledige verlossing van de plaag der dichterlijkheid? Neemt de colonne van partij, natie, geslacht, cultuur, den enkeling dan niet geheel op, zoodat de twijfel vergaat door de zekerheid van het gemeenschappelijk doel?

Inderdaad, de vereering voor de autoriteit, voor den leider, verraadt den burger en ontmaskert zijn gemeenschapscolonne als een... gemeenplaats, die zijn dichterlijkheid moet opsorpen. Evenmin als liefde en geloof is de gemeenschap 'natuurlijk'! Er is, ook hier, een gevaar te bezweren; er is een dichter te temmen door een gemeenplaats! Hier, waar allen dezelfde taal schijnen te spreken, waar allen dezelfde mode volgen, waar allen onder één vlag leven, waar de enkeling slechts product schijnt van ettelijke gemeenschapsfragmenten, zijn evenzeer dichters te verburgerlijken door een beveiligende 'wij'-suggestie. Wij atomen eener gemeenschap hebben ons aaneen te sluiten, opdat wij niet ten gronde gaan aan het euvel onzer verbeelding; wij atomen zijn gemeenschappelijk sterk en kunnen in gezamenlijke actie verdelgen, wat van ons verschilt. Persoonlijkheden vereenzamen en verkwijnen, atomen conglomereeren en bestaan!

Door de 'wij'-suggestie, de gemeenplaats der gemeenschap, tracht de burger te ontkennen, dat hij een p e r s o o n l i j k h e i d is: voortbestaan is aanpassing, atomiseering, onpersoonlijkheid. Maar zelfs in den meest verstandigen gemeenschapsmensch laat zich de persoonlijkheid niet herleiden tot atoom, omdat de eigenheid der persoonlijkheid, die wij 'dichterlijkheid' genoemd hebben, zelfs in de kunstigste kaleidoscoop van abstracties niet wordt 'opgelost'. Ook de geïncarneerde gemeenschapsmensch, de burger als burger, hoe gaarne hij ook als 'onderdeel' poseert, s c h e p t zich zijn gemeenschap, zij het met de termen en beelden van anderen. Hij kan niet buiten de illusie, dat een grooter persoonlijkheid hem 'omvat', dat hij is 'opgenomen' in een grooter verband, dat het samenleven der atomen een mysterieus surplus oplevert. Hij rekt met verhoudingen, met cijfers, met abstracties, met 'natuurlijke' factoren; hij acht de gemeenschap, de samenleving, als een 'natuurlijke' quantiteit te doorzien; maar zonder zijn persoonlijke schepping zou deze natuur tusschen zijn vingers wegglijpen.

Het is de plicht der burgers, dat zij hun gemeenschappen voorstellen als natuurlijke lichamen, waaraan men een natuurlijke gehoorzaamheid is verschuldigd; maar het is hun 'dichterlijk' noodlot, dat de eene burger de

gemeenschap van den anderen niet als natuurlijk erkent, omdat hij met andere gemeenplaatsen opereert. Zoo natuurlijk als de gemeenschap der gelijkgezinden zich voordoet in den kring dier gelijkgezinden, zoo verachtelijk en diabolisch schijnt zij hun, die daarbuiten staan. De vereering voor de autoriteit: voor den koning, voor den voorzitter van den voetbalbond, voor den leider der partij, is onaantastbaar en verheven in het oog der overtuigden, maar evenzeer voorwerp van den onbarmhartigsten spot bij de republikeinen, die den cultus van het presidentschap noodig hebben, bij de vijanden der sport, die aan den ernst des levens den voorkeur geven, in een ernstig exempel gesteld, bij de leden der honderd andere partijen, die aan de vereering der honderd andere leiders genoeg hebben. De veneratie der partijgenooten, voor henzelf een 'natuurlijke' hulde aan de hoogstaande persoonlijkheid bewezen, voor de buitenstaanders een vorm van ridicule Affenkult, openbaart zich in deze tegenstrijdigheid der beoordeeling als een overdracht van gemeenschapsillusie op een individu, dat die veneratie alleen in zooverre verdient, als het... gemeenschapsindividu is. Van waarde is hier in de eerste plaats, dat het vereerde wezen de onpersoonlijkheid van het ver verwijderd object met zich draagt, dat het slechts een trefpunt van gemeenschapsdeugden beteekent voor de ver-

eerende massa, dat het louter gemeenschapssymbool kan zijn, ondanks de chronique scandaleuse van zijn particulier bestaan. Aan de autoriteit kleven geen menselijke zwakheden, zolang de autoriteit waarachtig wordt aanvaard; de burgers der gemeenschap mogen die zwakheden ervaren, zij mogen zelfs de onbeduidendheid van het autoriteitswezen doorzien; zolang zij hun gemeenschapsillusie blijven overdragen op het verre schepsel, zolang deze verte blijft tussen de duizenden en hun vertegenwoordiger, is het gehalte van dit individu een onverschillige grootheid. De autoriteit geeft den burgers de mogelijkheid, om te dichten en tegelijk verzekerd te zijn van de vleeschelijke aanwezigheid van hun gedicht. Is het niet poëtisch en toch veilig, te weten, dat in het slot boven de stad de keizer troont, met menselijke gewoonten en behoeften als alle anderen en niettemin ontoegankelijk voor de vulgariteit, die deze gewoonten en behoeften op alle anderen overbrengen? Wordt niet de president, nadat hij door een modderstroom van corruptie gekozen is, plotseling een door gelegheidsuitspraken en philanthropie ex cathedra geheiligde grootheid, die slechts anecdoten leeft?

De burger erkent, eerbiedigt en verafgoodt een autoriteit, omdat de autoriteit de gemeenschap lichamelijk tastbaar maakt. Hij zou zijn dichterlijkheid niet beter kunnen uitzetten dan

hier, waar zij zoo onmiddellijk aan de productieve gemeenplaats der gemeenschap is gebonden; immers de willekeur in de keuze der autoriteiten is een afspiegeling van de willekeur, waarmee de burger vasthoudt aan de gemeenschap, die bruikbaarheid voor hem bezit. In de autoriteit kan hij zijn gemeenschapsdrift gerust deponeren, want de autoriteitsmensch zal zich niet wreken; hij is voor de vereerende massa geen mensch, maar een lichamelijk symbool, en bij voorbaat reeds de vereering waard, omdat deze niet hèm raakt, maar de groep, die het den burgers mogelijk maakt, samen te zijn, zonder elkaar te vernietigen.

Als burgers leven wij naast elkaar, en wij staan in verhouding tot andere burgers. Naast elkaar; in verhouding tot elkaar. Dat zijn de flegmatieke termen, die ons plichten opleggen: burgerplichten, burgerdeugden. Maar termen zijn woorden, en woorden tooien het carnaval der burgers.

De gemeenschappen der burgers, hun staten, hun kerken, hun vereenigingen, hun heilige idealen, hun broederschappen en internationales, zijn teekenen, dat deze plechtstatige Aschwoensdagmenschen den carnavalsgast in zich vreezen als den ondergang. Zij moeten dansen, maar ook: zij moeten den waanzin van dien dans bezweren. Zij hebben den gemeenschap-

pelijken, toevalligen vorm noodig, om hun kindsheid te vergeten, die vol was van gemeenschapsillusie; en toch sterft het kind nooit geheel. Steeds meer ebt de gemeenschapsdrift weg tot solidariteit onder een klinkende leuze; maar zelfs de leegste leuze is nog een onmiskenbaar teeken, dat de dichter in den burger zich wel laat temmen, maar niet laat dooden.

De dichter laat zich niet dooden, omdat ook de burgerlijkste burger het geheim der p e r s o o n l i j k h e i d niet kan loochenen. De burger kan abstracties vormen, zooveel hij wil; maar altijd w i l hij de abstracties. Wat zijn de gemeenschapsnamen der burgers anders dan abstracties, waarin een wanhopige poging wordt ondernomen, het mysterie van het samenleven der persoonlijkheden te binden aan formules? Wat is hun gemeenschapsmiddel bij uitstek, de taal, anders dan een abstractie, bruikbaar, voorzoover zij onpersoonlijk is? Wat zijn hun staten anders dan abstracties, verhoudingscijfers voor het niet in cijfers uit te drukken raadsel der verhouding? Wat zijn al deze gemeenschappen, die binnen of buiten elkaar liggen, elkaar raken, of elkaar snijden, anders dan mathematische veiligheidsbegrippen, deelingen van het ondeelbare leven, abstracte groepeerings, die alleen in den wil tot groepeerings een verklaring vinden?

Het is deze wil tot groepeerings, tot abstractie,

die den burger kenmerkt. In de hartstocht voor de groep, die hij een abstracte naam geeft, onderdrukt hij den dichter, zoodat hij bruikbaar wordt; hij stelt den mensch voor als dienend onderdeel der gemeenschap, juist omdat hij weet, dat de gemeenschapsabstractie den mensch dient. De groepeeringshartstocht is zoo sterk, omdat de burger de vergankelijkheid van alle aardsche gemeenschappen ervaart en niettemin beseft, dat hij slechts in vaste gemeenschappen kan leven. Er is een tegenspraak in zijn bestaan: de vooruitgang eischt opoffering van de eene gemeenschapsabstractie na de andere, terwijl hij slechts vooruit kan gaan door zijn bezit aan abstracties hartstochtelijk te verdedigen! Vandaar, dat de burger den vooruitgang tot op zijn dagen roemt, maar in z i j n abstractiebezit den eeuwigen eindtoestand van het ideale handelen bereikt ziet! Dien eindtoestand zal hij, om der wille van den vooruitgang, handhaven,... of de gansche geschiedenis is een vergeefsche onderneming der menschheid geweest!

Ziehier, waarom de burger, de mensch der bereikte gemeenschap, den dichter, het geheim der persoonlijkheid, erkennen moet, maar niet erkennen kàn. Hij zou willen leven bij de abstractie, bij de volkomen gevestigde orde, maar de vooruitgang, het merg van zijn bestaan, dreigt hem met den ondergang van zijn normen; en daarom verheft hij zijn abstractie, zijn

gemeenschap, tot het poëtische, heilige lichaam, dat gediend moet worden door allen. Hij voedt zijn kind op in de taal, in de gebruiken, in de deugden van zijn abstractiebezit, terwijl hij zelf protesteert tegen de bekrompenheid van den vader, die hem opvoedde; want de angst voor de verandering, voor de vernietiging der formule, die veilig gevonden is, doet hem den vooruitgang verloochenen, zoodra het zijn bestaan geldt. Nà de liefde, nà den dood, wordt den burger de erkenning van den dichter afgedwongen in het onvermijdelijk afsterven der heiligste gemeenschappen, dat de wereldgeschiedenis hem voorhoudt; het drijft hem tot die redelooze vereering van een toevallige gemeenschap en een toevallige autoriteit, tot dat dichten in gemeenplaatsen, dat wij het carnaval der burgers noemden.

Het carnaval der burgers: de formules der ‘samenleving’, waarvan wij allen burgers zijn, de leuzen der groepen en partijen, waarvoor wij allen geestdrift hebben, verbergen in hun dwaze veelvoudigheid en door hun toevallige abstractie den dichter niet zò goed, of men herkent hem ondanks zijn costuum, gehoord uit het nuchtere magazijn. Zonder den carnavalsroes der geestdrift zou de Aschwoensdag der orde nooit aanbreken; want welke orde zou bestaanbaar zijn, zonder dat zij tevens de poëzie der gemeenplaats was?

Aan iedere gemeenschap, die de burger abstraheert en aanbidt, kleeft de toevalligheid van de grens. Door de grens scheidt hij liefde van geloof, door de grens scheidt hij liefde en geloof van gemeenschap. Liefde, geloof, gemeenschap: niet de dichter kent hun verschil, maar de burger. De burger scheidt de verschillen, omdat zij den dichter grenzen geven. Hij heeft den term 'liefde' noodig, om de geslachtsdrift te styleeren, den term 'geloof' om den dood te bestrijden; door den term 'gemeenschap' duidt hij aan, dat hij vaste verhoudingen heeft gevonden temidden van het vloeiend samenspel der persoonlijkheden.

Vaste verhoudingen en toevalligste toevalligheid bepalen het carnavalskarakter der gemeenschappen. Zij zijn dor, droog, onpersoonlijk als de initialen, waarmee men vereenigingen aanduidt, grootste gemeene deelen van burgerlijkheid; de individuen, die 'deel uitmaken' van een gemeenschap, met hart en ziel in vaste verhoudingen verkeerend, zijn gedisciplineerd door den feldweibel abstractie. Zij zijn, anderzijds, h a r t s t o c h t e l i j k abstract; beangst voor het fatum der wereldgeschiedenis, dat de gemeenschappen tot ontbinding doet overgaan, zetten zij hun passie in voor het behoud van de toevalligheid, die hen beveiligt. Men ziet de burgers van alle tijden te wapen vliegen voor de eer van hun staat, men ziet hen

ook te wapen vliegen voor hun dialect en spelling. Wat hen bindt, is vruchtbaar; wat vruchtbaar is, is de passie waard. Soms zijn de gemeenschappen taai, bloedeloos, voortvegeteerd, omdat geen nieuwe leuze de sleur der discipline vermag te verstoren; soms zijn zij abrupt, sanguinisch, als een dier opspringend van den grond en uitgeput weer neerstortend; het accent kan vallen op de vaste verhoudingen, maar ook op de toevalligheid. Soms prevelen de burgers der gemeenschappen eeuwen lang onverstaanbaar mummelend het parool, dat hun van oudsher werd voorgezegd; een andermaal vereenigt het Nieuwe Jeruzalem één oogenblik een bezeten schare, om na een kortstondige razernij van gemeenschapsdronkenschap te verstuiven op den wind. Onder de twee aspecten der gemeenschap: ideaal en redding der burgers, wordt het uitzinnigste pathos naast de slaperigste conventie mogelijk; maar steeds is het pathos kort van duur en trekt de conventie aan het langste eind. Immers het pathos dreigt de winst in verlies te doen verkeeren; de tijden, waarin de burgers zich werpen op een nieuwe lokkende abstractie, de tijden van gemeenschapskoorts en gemeenschapspaniek, doen ook de grenzen onduidelijk en vaag worden; de muren tusschen liefde, geloof en gemeenschap vallen, de sexueele roes paart zich aan de mystische confusie van begrippen, het gemeen-

schapsideaal wordt demonische tendenz, omdat de hartstocht over de grenzen heenstroomt. De burger komt spoedig tot het inzicht, dat hij de betamelijkheid heeft overschreden, dat roekeloze passie niet ad infinitum kan worden doorgevoerd, zonder iedere abstractie te vernietigen; het zijn Luther en de vorsten, die triomfeeren, het is Thomas Münzer, die ondergaat; nà de guillotine Thermidor, nà de bacchantische verdwazing van het onbelemmerd vergoten bloed en het Être Suprême de bourgeoisie lichtzinnigheid van het Directoire. Men keert terug tot een zuiniger beheer der dichterlijke fondsen; de groote angst en de bandeloze verlangens worden weer vastgelegd, de orde viert een betrouwbare opstanding.

De twee aspecten - of, als men wil, hèt carnavalsaspect - der gemeenschap bepalen haar beveiligenden duur en opzweepende vergankelijkheid. De burger draagt zijn gemeenschap als zijn mode. De mode is de gemeenschap der kleeding, ijzeren, abstracte wet, norm, die niet geschonden mag worden, maar kleine dichterlijke variaties toelaat; geen ledige abstractie, geen vormlooze overall, maar een gemeenplaats, die in beperkte dichterlijke vrijheid wordt gediend, een voorloopig knippatroon. Zij is de abstractie van allen, en niettemin de mogelijkheid tot dichten voor allen; zij is onafwijsbaar voorbeeld, maar zij is tevens smaak, geli-

miteerde poëzie. Een blinde autoriteitsvereering drijft de burgers naar Poiret en Vionnet; zij 'geven' de mode 'aan' en decreteren, wat chique moet worden genoemd, zij spreken in het oordeel 'chique' uit, wat miljoenen hen zullen nazeggen. Er wordt heftig geprotesteerd tegen iedere nieuwe modegemeenschap; men acht de nieuwe vorm goed voor dandy's en lichtekooien,... maar na verloop van tijd draagt het gansche burgerleger parmantig, wat niet meer geheel nieuw is: verachtelijk spreekt men over de mode van het verleden, tenzij het conservatisme van den ouderdom of het gebrek aan coquetterie (deze geringe dichtelijkheid!) doen vasthouden aan de oude norm. Niemand kan de mode aanwijzen als een gegevenheid; maar ieder abstraheert uit de veelheid der colberts en japonnen het modieuze, ieder weet, wat de mode 'voorschrijft'. Geen schooner exempel van het carnaval der burgers dan de gemeenschap der mode, die men via een blind autoriteitsgeloof abstraheert, om er zich de wet door te laten 'voorschrijven'! De burger acht zich beveiligd door te dragen, wat allen dragen, al blijft hij zich daarnaast de kleine dichter betoonen, door in zijn smaak de abstracte wet beperkt te overtreden; de modieuze burger is de dichter in gemeenplaatsen in het rijk der kleeding. Geen nouveauté van de hoogste parijische autoriteit wordt aanvaard, zonder eerst, al naar

gelang van de ingrijpendheid der verandering in meer of minder heftige bewoordingen, te zijn gecritiseerd; maar tenslotte geeft de overtuiging, dat de energieke autoriteit niet de beveiligende abstractie, maar slechts een der vele mogelijke abstracties omverwerpt, en dat de revolutie reeds was voorbereid in de kleine variaties van den smaak, den burger moed; hij neemt de verandering, met zijn buurman, over, en verdedigt haar met geestdrift als de ware.

Gemeenschap als mode. De parabel heeft nog deze waarde, dat zij, naast de veiligheid en de vergankelijkheid, de spanning van burgerlijkheid en dichterlijkheid in alle gemeenschap belicht. Wat wil de burger? Hij wil zich kleeden gelijk de anderen, en hij begeert zijn mode als de eenig-niet-belachelijke te verdedigen tegenover die van andere anderen, van bohèmiens, of van Chineezen. Maar het toegewijd dragen eischt een persoonlijke 'snit', een ondefinieerbaar 'cachet', een aangeboren intuïtie, waarzonder de beste kleermaker met de abstractste modellen machteloos is. Er is een vleugje poëzie nodig, dat de abstracte mode eerst volledig tot haar recht doet komen, wanneer zij concreet, persoonlijk gedragen wordt; de burger, die dit persoonlijk element mist, maakt, zelfs met de uiterst correct aangemeten dracht, de abstractie, die hij wenscht te eeren, tot een caricatuur. De mode wil gedragen worden door

‘heeren’, door deze nauwelijks te onderscheiden wezens, die niettemin allen individuen zijn en slechts krachtens hun individualiteit de abstractie, de modewet, in miljoenen varianten kunnen dienen, om aldus tevens de komende omwenteling, het nieuwe seizoen, reeds voor te bereiden.

In de gemeenschap, in welke gemeenschap ook, zijn de burgers dus slechts gebonden, omdat zij dichters zijn van gemeenplaatsen. Zij spannen de abstractie als een monsterlijk en willekeurig lichaam over de wereld, maar zij moeten dat lichaam voeden met het sap van hun ontelbare afzonderlijkheden; zij moeten zich het veilig bezit van de abstractie verzekeren door aan haar hun passie, hun dichterlijkheid te schenken. Met grooten ophef kunnen zij van de daken verkondigen, dat de gemeenschap van haar burgers dienstvaardigheid of dienstplicht e i s c h t ; maar de eenige, die eischt, is h u n gemeenschap, hun geadoreerde abstractie, die zij onderhouden door hun geestdrift, omdat zij hun het bestaan mogelijk maakt. Hun gemeenschap eischt, dat zij, willen zij haar in veiligheid bezitten, aan haar gelooven. Er zouden geen staten zijn, wanneer geen staatsburgers geloofden in de abstracte ‘nationaliteit’, wanneer niet ontelbare heeren deze mode droegen met de persoonlijke eigenheid, die de gemeenplaats leven inblaast. Er zouden geen tweede en derde

Internationales zijn, wanneer niet tallooze wereldburgers geloofden in de abstractie ‘internationaliteit’; wat is het ‘Proletariërs van alle landen, vereenigt U!’ anders voor den burger dan een verlossende term van den grooten modekoning, waardoor men weer veilig vooruit kan gaan? Er zouden geen dansmeesters kunnen bestaan, wanneer zij niet wisten, dat het geloof der burgers in gedecreteerde abstracties onbegrensd is; want tegen het ‘on danse...’ zal de remedie niet gemakkelijk gevonden worden. Er zouden geen Heiligen der Laatste Dagen, geen postzegelverzamelaars, geen Rotaryclubs zijn, als burgers geen geloofsinzet waagden op toevallige spreuken, stukjes papier, zakenrelaties. Kortom, er zou geen leven zijn zonder deze dagelijksche fixeering van den dichter aan den burger, zonder deze dagelijksche omzetting van dreigend verlies in kleine winst door middel van een veilig deposito.

Zoo vormt zich het groteske beeld van de primaire gemeenschap, wier leden onderling in verhouding staan, terwijl het hun plicht is, zich aan de gemeenschap te wijden. Zoo geeft de trage, gebonden dichterlijkheid der burgers het aanzijn aan een tweede wereld, die de angst voor de verandering begraaft onder toewijding aan overgenomen abstracties, die, door deze toewijding, den schijn krijgen van concrete, vaste gedochten, bovenmenselijke demonen,

waaraan men blindelings heeft te gehoorzamen. In deze wereld der talen, der staten, der vereenigingen, der kerken, heerscht het 'wij' der burgers als een wiskundige onfeilbaarheid; in deze wereld spreekt men van het samenzijn der atomen als een voldongen wetenschappelijk feit; in deze wereld bestrijdt de eene gemeenschap de andere als de paria, die men vertrapt. In deze courantenwereld van het 'wij', dat geurig van drukinkt onder de burgers wordt geslingerd, worden de gemeenschappen gepersonifieerd als goden, als de onzichtbare en oppermachtige aanwezigen op de slagvelden van Troje. Zij schijnen zich losgemaakt te hebben van de individuen; de pluralis schijnt zich eigenmachtig te hebben bevrijd van den singularis. Leiders menen deze collectieve paarden langs geheime wegen, leiders, aan wie de gemeenschap een democratische opdracht of een absolutistische overdracht heeft gegeven. Op de departementen der regeering rust een ondoordringbaar mysterie; het handelen heeft hier een oneindig hoogere waarde dan op hetallegaansch kantoor, omdat de wenk van een autoriteit, het overbrengen van een dossier naar een ander vertrek, het spreken van een te luid woord 'gevolgen' kan hebben. Zelfs de bode van het departement is gewichtiger voor de gemeenschap dan de diepzinnigste wijsgeer in zijn particuliere kamer: hij loopt niet, maar begeeft zich.

Het leiderschap omstraalt den mensch, heft hem op uit zijn beperktheid; in het woordenspel der parlementen, in de officieele redevoeringen aan ‘gemeenschappelijk gebruikte maaltijden’ valt de toevallige klank en buiging der taal weg, omdat de pers de meening van den leider reeds als formule canoniseert in de editie van den volgenden morgen.

Voor den burger heeft de gemeenschap niets abstracts. Zij is zijn verafgode moeder, ook wel zijn lastige en veeleischende maîtresse. Als hij ‘op den bres staat voor de rechten der menschheid’ of in andere omstandigheden voor iets anders, waant hij zich de persoonlijkste dichter en het zelfstandigste individu, dat een heiligdom tegen schennende handen verdedigt. Als hij zijn Napoleon of zijn Ford verheerlijkt, meent hij in hen de persoonlijkheid par excellence te aanbidden, omdat zij de normen van het fatsoen verwisselen voor die der energie; en hij juicht die verwisseling toe, daar de energie een nieuw fatsoen scheidt.

De burger denkt de gemeenschap lief te hebben, die hij dient; maar hij heeft de gemeenschap lief, die hèm dient, als beveiliging tegen den nood der dichterlijkheid.

Er is één ding, dat zelfs den meest verstandigen burger, die zijn gemeenschap dient, alsof niet zij hèm diende, bijwijlen kan treffen: dat is de

ruimtelijke en tijdelijke beperktheid van iedere gemeenschap. Waarom huldigt niet ieder sterveling dezelfde abstracties als ik? Waarom zijn de abstracties van voor duizend jaar historische anecdoten geworden?... En even huivert de groote diplomaat en rilt de industrietyran en aarzelt de volksmenner; even werd het kind herboren, even zagen dichter en dood hem gebiedend aan, even dreigde een ondraaglijke helderheid, een grenzeloze, koele, diepe gemeenschap, waarvoor geen verdrag, geen kapitaal, geen verkiezingsoratie genezing kan geven; in het volgend oogenblik echter is reeds dit defaitisme van den geest gecureerd en wordt de arbeid in dienst van den vooruitgang voortgezet.

Maar aan het veilig geluk van den burger blijft deze worm knagen. Zijn gemeenschapspathos wordt er te strijdbaarder om, zijn annexatiedrift te doortastender; de afkeer van den anderen, in 'lagere' vormen levenden burger neemt toe; en niettemin, de onmogelijkheid, al deze tegenstellingen op te ruimen, de machteloosheid tegenover de veranderingen zelfs in één menschenbestaan bedreigt, bedreigt de verworven vastheid van verhoudingen. Reeds de vriend van de societeit houdt er eenige andere 'opvattingen' op na; ook de braafste kinderen wijken af van de zoo zorgvuldig ingeprinte stelregels der ouders. Ongrijpbaar, maar overal, waar men haar niet verwacht, opduikend, als

een constante epidemie, sluipt de verandering der normen door de militante gelederen. Nauwelijks is een gemeenschapsleuze voorspoedig gegroeid, of reeds doortrekt het verraad de eigen rijen; nauwelijks is een gemeenplaats bezit geworden van duizenden en duizenden, of zij blijkt voos en niet meer opgewassen tegen de critiek; haar dichterlijk magnetisme verzwakt, haar waarde als opzweepend parool der burgers gaat onder.

Aan dit onloochenbare feit der ontbinding heeft de burger het hoofd te bieden; hij, de mensch der verschillen, heeft zijn grenzen te handhaven tegen andere en nieuwe grenzen; hij heeft de angst voor die ontbinding weg te dringen in een verdediging van zijn grenzenbezit. Daarom heeft de gemeenschap de traditie en het recht te beschermen tegenover arrogante normverandering en tegenover de misdaad, heeft de taal haar 'zuiverheid' te behoeden voor 'bederf' en 'verbastering', heeft de kerk haar Waarheid vrij te houden van de smetten der haeresie. Daarom hebben gemeenschappen, talen, kerken, de reddende abstracta der burgers, den oorlog te voeren tegen andere gemeenschappen, talen, kerken, die anders burgers redden. De andere gemeenschap beteekent, wanneer zij niet in een onschadelijke verte ligt of in de doode afstand der historie onschadelijk is geworden (wie bekommert zich om het

‘gevaar’ van de moraal der Vuurlanders of der Assyriërs?), voor den burger de kans op infectie, op ontbinding van zijn eigen gemeenschap. Zij bedreigt zijn handelend bestaan, zijn rustige productie; de aanraking eischt afweer, te energiekeer naar mate de andere gemeenplaats zich krachtiger als dichterlijk wapen doet gelden.

Een onmiddellijke weerzin belet den burger deze aanraking der gemeenschappen als een strijd te zien; want hij zou daarmee moeten erkennen, dat niet hij een hooge en edele gemeenschap dient, maar dat de gemeenschap zijn zelfhandhaving dient. Er is een woord, dat, mits burgerlijk verstaan, een wereld van burgerlijkheid bevat: ‘Alle Menschen werden Brüder.’ Waarom, zoo spreekt de burger, zouden alle gemeenschappen der aarde niet vreedzaam naast elkander leven, in verhouding tot elkaar, zonder te botsen? Waarom zou een wereldbond der volkeren, een Esperanto-in-twaalf-lessen, een natuurlijke religie, geen mogelijke oplossing zijn voor den oorlog, de taalverwarring en het godsdienstig misverstand? ‘Alle Menschen werden Brüder’: bewijzen niet de steeds groeiende quanta, die onder één leuze kunnen worden samengebracht, dat wij (wij!) op weg zijn naar de alomvattende gemeenschap, die geen vijandschap en misverstand zal dulden, waarin het recht zal triomfeeren over het geweld?...

En hij, die zoo spreekt, bedriegt morgen te goeder trouw zijn medemensch in eerlijke concurrentie, wordt overmorgen bevorderd tot minister, die geen ondubbelzinnig woord mag uiten, zonder ‘naief’ te worden genoemd en is op feestdagen lid van een kerkgenootschap. Hij, die zoo spreekt, is fatsoenlijk: hij handelt in het klein, of energiek: hij handelt in het groot. Zijn oogen zijn gesloten, omdat hij handelt; want handelen maakt blind.

‘Oorlog’ is in tijden des ‘vredes’ een taboewoord. Het heeft denzelfden ongunnen klank als ‘dood’. Het wordt evenzeer den burger afgedwongen. Want onverbiddelijk als de dood aan het einde der dagen verschijnt de oorlog aan het einde der vriendschappelijke betrekkingen, gevreesd en verafschuwd door allen, hysterisch bejubeld door velen, begrepen door niemand. De burgers, die zich straks nog zoo hecht beschut waanden door de wederzijdsche uitwisseling tusschen hun gemeenschappen, hebben zich over te geven aan den plaag, waarvoor géén verantwoordelijk is. Hulpeloos, weerloos, want tot de tanden gewapend, plotseling verstoken van iedere gangbare definitie, van iedere bruikbare grens, geestdriftig brullend of jankend tegen de machthebbers (de pas nog vereerde autoriteit), die dit schandaal toelieten, zoo trekt de burger ten oorlog. De gemeenschappen bespringen elkaar, in den collectieven coïtus des

doods. Wie weet nog, wat heldendom, wat misdaad is? Wie voert den rechtvaardigen oorlog, wie is de schuldige? De burger zou geen burger zijn, wanneer hij niet in het heetst van den vernietigingswaan nog trachtte grenzen te trekken, namen te geven, zijn bijzonder abstractiebezit te verheerlijken. Hij vindt zelfs een oorlogsrecht uit en laat met nadruk uitbazuinen, dat hij volgens dit recht vernietigt. Hij moet den demonischen roes zoo goed mogelijk stabiliseeren; tijden van oorlog zijn ook de tijden van de dolzinnigste burgerleuzen, waaraan met graagte wordt geloofd, om den angst en den dood maar weg te dringen uit het wankel geworden bestaan. Waar de haat tegen den vijand een officieel getolereerd een aangemoedigd verschijnsel wordt, daar laait de liefde voor het vaderland op en werpt de kalme burger zijn gouden huwelijksring in den heksenketel der gemeenschap, om er een ijzeren voor terug te ontvangen. Haat en liefde, de twee doelmatige termen der burgers, verliezen hun beteekenis in den algemeenen chaos der begripsvernietiging; wat overblijft in de heroïsche slagerij is een razend orgasme, dat daarom achter het front met des te schooner en solider abstracties moet worden gedekt. Haat de vechtende burger zijn tegenpartij of heeft hij zijn gemeenschap lief? Woorden, woorden, die niets meer zeggen over het bemodderde dier, dat in de loopgraven

wroet! Woorden, die deugen voor den generalen staf, voor den ministerraad, voor de communiqé's! Woorden, die ook nu nog de mysteriën rondom de autoriteit trachten verder te spinnen! Maar wat weet de burger in het spervuur van woorden, van haat en liefde...

En de uitputting komt, en de vrede. De burgers komen tot bezinning. Een aantal bruikbare abstracties is omgekomen of strijdt zijn laatsten strijd; er zijn nieuwe mode's, nieuwe dansen, nieuwe opvattingen. Dit alles vraagt weer de aandacht, want het moet nog geconsolideerd worden; men besluit voorshands den oorlog 'uit te bannen' en over te gaan tot de vriendschappelijke betrekkingen, nadat de debatten over de schuld zijn afgewerkt. Men is katterig van den roes en gist verwonderd naar het ontstaan van zulk een vernielingsepidemie onder zulke geordende verhoudingen. Men zoekt de oorzaak overal, waar men zeker is, haar niet te vinden: in de economische toestanden, in de geheime diplomatie, in de bewapening. Zoo gaan de burgers voort, het hoofd schuddend over hun zonderlinge vergissing, snel vergetend en vooruitgaand naar een betere toekomst, tot een nieuwe kramp hen genadeloos schokt...

Maar aan den dichter werd iets geopenbaard. Iets, dat de wereld niet zal redden, omdat zij zich redt met een schriftelijk gegarandeerde openbaring. Iets, dat zijn burgerlijkheid op-

jaagt tot wanhopig verzet, omdat het alle zekerheid van het bestaan uitdelgt. Iets, dat hij al handelend steeds weer zal hebben te verloochenen:

De oorlog is de wraakneming van den onderdrukten dichter op de gemeenschap, die hem aan banden legde. Wat in de gemeenschap misdaad genoemd wordt en wordt bestraft als een onrecht: de opstand tegen hechte grenzen en loodzware woorden, ontvangt in den oorlog plotseling het aureool van den heldenmoed. Wat in de gemeenschap steeds wordt getemd en geketend: de begeerte naar vernietiging, naar den dood der burgerlijke grenzen, dat ontlaadt zich in den oorlog, terwijl de burger hulpeloos zijn goedkeuring moet geven. Burgers zijn in den oorlog als kinderen, als minnaars, als geloovigen, naar het Niet gedrevenen, zonder dat zij weten waarom, verzet plegend tegen opvoeding, moraal en dogma, rebelleerend tegen de abstractie, die hun dichterlijkheid beknelde. Zij hanteeren den oorlog niet, maar de oorlog hanteert hen. De oorlog verstoort wreed hun fictie, dat in-gemeenschap-zijn een onschadelijke verhouding is, die als een spel van factoren met mathematische verhevenheid kan worden opgelost. De oorlog-in-den-oorlog, die de burger als een fatum moet erkennen, zooals hij den dood-in-den-dood moest erkennen, slaat hem met verbijstering, omdat hij den oorlog in

den v r e d e door zijn gemeenschapsabstracties onherkenbaar maakt. Hij spreekt niet van oorlog, wanneer het kanon niet spreekt, zooals hij niet van den dood spreekt, wanneer het lichaam niet verrot; dit alles is taboe, omdat het onafwijsbaar is als ondergang van grenzen.

Hulpeloos en kinderlijk staat de burger tegenover de groote plaag, die hij niet vermag te bestrijden, omdat hij de kiemen niet kan opsporen in zijn burgerlijkheid. Vergeefs bouwt hij de groote gemeenschap Vrede op, die de laatste tegenstellingen zal overbruggen; maar de manoeuvres der armeeën en ter beurze gaan voort, de zoeklichten speuren angstig naar denkbeeldige vliegtuigen. Het wezen van den oorlog is den burgers zoo vreemd, dat zij hem voorbereiden als het paradekind hunner gemeenschappen; ter beveiliging van den vrede wordt de oorlog gekweekt, en ter beveiliging van den vrede wordt hij (aan weerszijden) gestreden.

De oorlog is de verandering in den vorm der verrotting. Hij openbaart de verandering met de hevigheid van den coïtus en de ontbinding van den dood. Hij vernietigt de burgerlegende der 'vriendschappelijke betrekkingen', die zich manifesteren in den gewapenden vrede, deze zware abstractie, die den dagelijkschen oorlog van millioenen te maskeeren heeft.

Maar 'vrede' zeggen alle gemeenschappen, terwijl zij den oorlog van allen tegen allen be-

zweren in een leuze. Zoek den oorlog in den vrede van elke abstractie, in dien vrede, die de mode is, die allen dragen, en het failliet van den ruimtelijken en tijdelijken vrede op aarde zal u minder verwonderen! Overal, waar de gemeenschap zich manifesteert als de hartstochtelijk aanbeden formule, verbergt de hartstocht een drift zonder grenzen, die ieder oogenblik aan den greep van den burger kan ontsnappen.

Wat rest den dichter van alle gemeenschappen, wier lidmaatschap hij voorgoed heeft verspeeld?

De ééne gemeenschap, die sterft onder de looden zwaarte van een vederlichten naam, die niemand zal bezitten, omdat het verlangen naar gemeenschap woorden zoekt. De ééne gemeenschap, die als carnavalsepisode tot ons komt en met Aschwoensdag vervluchtigt. De ééne gemeenschap van kind, liefde en dood.

Voor die ééne gemeenschap zijn de gemeenschappen der burgers even noodzakelijk als onmogelijk...

Het carnaval der dichters

VI

Het carnaval der dichters

Een man, die in den vroegen morgen van den 20sten Maart met mechanische handgrepen zijn toilet maakte, gelijk hij het den 19den gedaan had en den 21sten zou herhalen, een willekeurige, die alle dagen op een gesteld uur een vast kantoor moet bereiken, een normaal wezen van onbelangrijke proporties, waarvoor geen ministerzetels, maar evenmin ontberingen zijn weggelegd, verre van een dwaas, eer een practisch mensch met moderne begrippen, één, voor wien de verrichtingen des levens zich bijna geluidloos aan elkaar schakelen als een meesterlijke serie caramboles,... deze volstrekt gewone man ontdekte in den vroegen morgen van den 20sten Maart zijn lucifersdoosje. Na den onschendbaren ritus van het ontbijt, na het uitslurpen der laatste theedruppels, na het dichtvouwen van het ochtendblad, na het opzetten van de hoed en het aantrekken van de overjas, wilde deze man zijn dagelijksche morgensiga-

ret opsteken, toen hij zijn lucifersdoosje ontdekte. Hij bracht het volgens gewoonte naar voren uit den rechterbroekzak, waar het zijn gewone plaats had onder den zakdoek, verplaatste het van de omklemmende rechterhand naar de linkerhand, waarna hij met de wijsvinger van de daartoe bestemde rechterhand het doosje uit de huls wilde drukken, ten einde vervolgens met duim en wijsvinger van dezelfde hand een lucifer voor het normale afstrijken op te lichten uit den bundel. Maar duim en wijsvinger zochten vergeefs; het doosje was leeg. Om het vergezicht van belangrijke gewoontewijziging te ontgaan, besloot deze man naast den usueelen tastzin thans ook het oog in werking te stellen als occasioneel hulpapparaat, opdat hij volkomen zekerheid zou kunnen verkrijgen omtrent het ontbreken van iederen lucifer, die hem in staat zou stellen de gangbare reeks van handelingen voort te zetten. Hij bezag dus het doosje; en met dezen blik ontdekte hij het voorwerp, dat steeds, besloten in een doode nietszeggendheid, bij hem was geweest. Waren het de woorden ‘manufactured at Uddevalla, Tändsticksfabrik, Sweden’, die hem plotseling, voor de eerste maal sedert een lang vergeten kindertijd, wonderbaarlijk voorkwamen? Was het de gelauwerde caesarenkop van Napoleon III op de bekroningsmedaille, die hij nooit had opgemerkt? Staarde het kraaloog van den zwaluw, die een stijf lint met

‘trade-mark’ meevoerde, hem aan? Of was het slechts de wat afgekraste zwarte zijde, waaraan gedachteloos vele lucifers waren ontstoken, die hem daar vasthield? Wie zal het zeggen: misschien beving hem de vage herinnering aan een roman van Selma Lagerlöf, of aan een oude atlas met de Elfen van Zweden (elfen, tooverrivieren!), misschien stond het mythologieboek van het gymnasium met het plaatje van Prometheus, die het vuur rooft, of anders een vakantiebeeld van zwaluwen op de muggenjacht voor zijn geest... Zeker is, dat deze man een ontdekking deed, waaraan vele reizigers nooit deel zullen hebben. Een nuttige abstractie, met dien geringen graad van concreetheid, die zelfs de onverschilligste waarneming nog als onvermijdelijk symptoom vergezelt, nam eensklaps gestalte voor hem aan. Er was reden voor hem, om gedurende eenige verloren seconden stil te staan, gebogen over een ding met schemerende grenzen, dat zonder waarschuwing het veld der dagelijksche gevolgtrekkingen overschreed. Dit zien had geen vruchtbaarheid, want het deed tijd vervloeien en paraatheid verzwakken; het nam oogenblikken in beslag en onderbrak de richting naar den komenden dag; het vertoonde overeenkomst met een besluisende slaperigheid, een lichte duizeling. En de gedachte overkwam den man, dat dit zien weldadig was en verrijkend, zonder dat hij wist waarom; want

het ontnam hem zijn gewonen lust, den dag in te gaan, het deed een duidelijk gevoel ontstaan tusschen verlamming en blijdschap, terwijl hij het leege lucifersdoosje met vervreemde oogen in zich opnam; hij bemerkte, dat hij staarde en geen poging deed, zich los te maken uit de aandachtige beschouwing van niets. Over het object heen ijlden zijn gedachten naar een afgrond, verlost van de zwaartekracht van het bestaan: ‘Toen ik nog een kind was, toen ik nog een kind was... ik streek lucifers af voor mijn genoegen, ondanks de vermaningen van de keukenmeid... het krakend in- en uitschuiven van het doosje drong tot mij door...’ En verder, en verder. Naar een afgrond.

Maar deze man ontwaakte, na de enkele verloren seconden en hij bevond het doosje leeg; het was de 20ste Maart. Hij wierp het onbruikbare ding weg en week af van zijn dagelijkschen gang, om een gevuld doosje te zoeken. Daaruit nam hij een lucifer en zijn cigaret stak hij volgens gewoonte aan, waarna hij het doosje in zijn rechterbroekzak onder zijn zakdoek borg. Hij was niet beschaamd over zijn afdwaling van den rechten weg, want zij was hem als zoodanig niet bewust geworden; hij had tijd verspild, die in den duur van het leven niet mee telt en gedachten gewijd aan een voorwerp, dat hem niet hinderde.

Deze man bezocht op gezette tijden concerten

en tooneelvoorstellingen en verkeerde ook in de meening, dat hij daardoor deel had aan zeer veel schoons. Zijn belangstelling was veelzijdig, langdurig en nadrukkelijk; maar verwant aan de ontdekking van het lucifersdoosje was zij slechts in zoo geringe mate, dat zijn leven er niet door werd afgeleid. Want het ontdekken der dingen, dat een verlamme blijdschap brengt, was hem niet gegeven in de aangeboden oogenblikken van programmatisch geordend schoon, maar in seconden, die verloren gaan.

In de gansche wereld zoekt men naar den oorsprong van het vreemd bederf, dat den naam Schoonheid draagt; maar zelden zoekt men het in de verloren seconden en al te vaak in de gewichtige en nadrukkelijke oogenblikken en gestalten. Men begeert den dichter te kennen, zooals men den burger kent: als den eigenaar van zijn gedicht; men begeert de schoonheid te kennen als een immaterieele materie, een ver goud van Ophir, dat e r g e n s verborgen ligt en e e n s gevonden zal worden door de ondernemende avonturiers des geestes. Zelfs de droom der dichters ontsnapt niet aan de tastende handen der burgers.

Over de schoonheid spreekt de gansche wereld. Zij wordt vastgelegd, verdeeld en gekend, zonder dat men haar kan aanraken, snijden en bewijzen; de hooge en onaantastbare schoon-

heid wordt in de kelders der musea voor elkeen tentoongesteld of in de concertzalen regelmatig gelucht, de schoonheden, die te Biarritz of Deauville paradeeren, worden huiselijker bewonderd, minder luid geprezen, maar deskundiger en partijdiger beoordeeld. Er is schoonheid, die een geheele gemeenschap van burgers toebehoort, omdat die geheele gemeenschap haar onschadelijk gemaakt heeft door haar te canoniseeren; er is schoonheid in het banale avondlandschap, dat de burger met een slecht schilderij wil vergelijken, hoewel het landschap hem roert en de schilder geenszins; er zweeft schoonheid om onze dierbaarste herinneringen, er wordt een schoonheidskoningin gekozen, om de kleuren eener natie te verdedigen, de schoonheid is hier subliemste reinheid en daar zondige bekoring. De alomtegenwoordigheid der schoonheid in de landen der burgers laat zich niet ontkennen; zij is overal onverhoeds aanwezig als de piano's met de bustes van Mozart en Beethoven er bovenop; zij is steeds gereed, om iedere aandoening, iedere stemming, die een zekere code niet te buiten gaat, te wettigen; zij schijnt aan eenige dingen met verhevenheid te hangen en andere te adelen tot een intiem genot voor de zintuigen; zij bestrijkt de pathetische vervoering der geboorte- en sterfdagen, maar evenzeer het kleine wonder, dat ongemerkt voorbijgaat en wordt afgeweerd. Voor de schoonheids-

dorst van den burger schijnen geen grenzen te bestaan, behalve die, welke hij zelf met vaste hand trekt tusschen 'schoon' (mooi) en 'leelijk', tusschen schoonheid der 'kunst' en schoonheid der 'natuur', tusschen 'verheven' schoonheid en vrouwenschoon, tusschen den schoonen vorm en den schoonen inhoud.

Deze universeele rol der schoonheid in de wereld der burgers is aanstonds verdacht. Vanwaar dit woord, vanwaar deze algemeene rederijkersoptocht in een woestijn, achter een devies, dat kudden dichters en kudden genietenden voorspelt? Logenstraf de schoonheidsdorst de aantijging, dat de burger den dichter overal en altijd in abstracties moet boeien?

Laten wij beginnen met de eerste ontdekking, die ontnuchteren kan, maar ook de vluchtige oplossing voorbereidt, waarnaar wij reiken. Er is geen grooter leugen (of geen doelmatiger burgerlijkheid) dan die, dat de schoonheid, de alomtegenwoordige, verheven is. Want om de verhevenheid der schoonheid te schatten, zouden wij haar dienen af te zonderen als een ding naast andere dingen, wier verhevenheid in twijfel zou kunnen worden getrokken; wij zouden gemeene zaak met haar moeten maken, met haar samenzweren tegen andere machten. Deze samenzwering ten behoeve der schoonheid schijnt sommigen een noodzakelijke hulde aan haar positie; zij willen de betooverende eeren

door haar te onttrekken aan de alledaagsche maatstaf, die zij de wereld der nuchtere, onbeschaamde werkelijkheid aanleggen; zij willen haar demonische mogelijkheden, haar zelfstandig leven in de kunst, verheffen, opdat althans de schoone dingen, de werken der kunstenaars, een toevlucht zullen zijn, waaraan geen sterveling kan tornen. En voor hen, die dèze verhevenheid willen, wordt het kunstwerk een bezit, een heiligdom, een afgesloten tempel; onaantastbaar staan de scheppingen der Onsterfelijken in hun troostend licht boven de verwarring der geschiedenis, een asyl van rust in een wereld van chaotische wanorde, een fundament van tucht en klaarheid, een zegepraal van het creatieve ambacht. Dit is de hiërarchie, waaraan het dogma der verheven schoonheid het aanzijn schenkt; de schoonheid wordt hier van adel, omdat zij feilloos is neergelegd in de stof, omdat zij de stof heeft opgelost tot de hogere orde der poésie pure. Het dogma der verheven schoonheid is de redding van hem, die, in dit moment van den verhevenheidscultus, de burgerlijkste burger onder allen mag heeten, van hem, die zijn naam aldus aan dubbelzinnigheid prijsgeeft: den dichter.

Wie den dichter verstaan wil, die moet hem verachten, omdat hij zich verstaanbaar wil maken en bovendien deze verstaanbaarheid, zijn noodzakelijke zwakheid, nog als de bron van

alle zuiverheid wil vereeren. Wie de schoonheid wil erkennen als het geprivilegieerde rijk des dichters, die moet hard en beslist breken met den burgerdichter, die in het domein der verheven kunstscheppingen regeert. Wie in de schoonheid een verlossing wil vinden, wie in den dichter de carnavalspool van den burger wil ontdekken, die zal afstand hebben te doen van den dichter, die groot is door zijn ambacht, die eeuwig is in zijn handwerk. Want het feit, dat de dichter werkt en zich aan de toevalligheid der vormen bindt, dat hij een visie tracht waar te maken aan de stof, verheft hem niet boven den burger, maar geeft hem genadeloos een plaats onder hen, die in de doelmatige abstractie, in veiligheid en bezit, bestaanskans, redding zoeken.

De schoonheid, die ons verlossen kan, zweeft niet verheven en vrij van de aarde; verhevenheid noch vulgariteit kunnen haar gevangen houden, natuur noch kunst kunnen haar opeischen. Zij is de kunst in de natuur, zij is de natuur in de kunst; want de natuur zou geen aanschouwelijkheid bezitten, wanneer zij zich niet 'voordeed' als een 'gedaante', de kunst zou geen werkelijkheid bezitten, wanneer zij niet een variatie was op natuurlijke thema's. De schoonheid is niet hier of daar, zij is niet 'anders' in een vrouw dan in een gedicht; het eentonigste landschap behoeft haar niet te ontbe-

ren, het zuiverste gedicht behoeft haar niet in te houden. De paden der schoonheid zijn zoo onnaspeurlijk geheimzinnig, dat het mechanisch in onverschillige veelvuldigheid geproduceerde lucifersdoosje schooner kan zijn dan het werk der inspiratie; de onverschillige productie kan ontroender zijn dan de in dienst der schoonheid volbrachte arbeid, omdat a l l e werk, ook het voor den burger onbelangrijkste, onder het aspect der schoonheid dichterlijk symbool wordt.

Opdat de schoonheid òns verlosse, moeten wij eerst hààr verlossen: van haar verhevenheid, van haar ergens-zijn en elders-niet-zijn. Wij moeten haar terugvinden in den trivialen blik van iederen dag, om te kunnen erkennen, dat daarom nog niet iedere dag schoon mag heeten en de gelijke van het werk des dichters. Eerst zij er klaarheid omtrent de alomtegenwoordigheid der schoonheid, eerst beroove men haar van het aesthetisch privilege, dat haar verlossende glans verduistert; eerst moet zij gered worden uit de handen der beroepsdichters, opdat zij te luisterrijker naar den dichter kan terugkeeren. Even onweersprekelijk als de dichterlijkheid van iederen burger en de burgerlijkheid van iederen dichter is de schoonheid van alle banaliteit en het banale van alle schoonheid; en op het carnaval der dichters danst geen dichter, die niet reeds in de beperktheid van zijn costuum den burger verraadt...!

De ‘wereld’ is voor den burger een bezit, dat hij vrijwel feilloos hanteeren kan. Hij is niet langer een kind, dat nog stuntelig tusschen zijn abstracties rondwaart en dilettant is in zijn burgerlijkheid; de wereld heeft voor hem een vasten koers. Hij ziet scherp en nauwkeurig en weet voorbij te zien, wat onbelangrijk is; in den geluidenkolk van de moderne metropool hoort hij als een subtiel reageerende automaat de waarschuwende claxon van de taxi, die hem een seconde later zou hebben overreden. Zijn blik is een doelmatige schifting, zijn gehoor een abstracte zeef. In zijn wereld is voor de verrassing geen plaats meer; want de verrassingen van den burger vormen geen uitzondering op die wereld. Zij zijn in die wereld al opgenomen, voor zij geboren zijn; zij zijn steeds nieuw, nooit anders. De burgerlijke wereld behoeft geen amerikaansche efficiency, om efficient te zijn. Zij geeft den burger, wat des burgers is; zij is de efficiency der waarneming, zij maakt het wereldsbeeld rentegevend. Het wereld b e e l d : want het wereld b e e l d zou ondraaglijk zijn. De wereld, die op ons toetrad als het zuivere beeld, zou ons vermorzelen door haar waanzinnige negativiteit; en daarom, zij is genadig, en nadert in bruikbaarheid, in abstractie. Hoe meer de burger de volwassenheid nabijkomt, des te regelmatiger zijn wereld; de abstractie is de dosis des behouds.

Wat is de ‘werkelijkheid’ van deze burgerwereld, waarin wij moeten leven? Vraag het den burger en hij antwoordt; want hij *b e z i t* een werkelijkheid en *k à n* dus antwoorden. Hij bezit zaken, of woorden, of zelfs schoonheid in kostbare schilderijen, door experts gewaarborgd. De werkelijkheid ligt ergens voor hem vast. Hij *w è r k t* met de werkelijkheid, en derhalve kent hij zijn werkelijkheid, want hij heeft haar noodig. Hij analyseert en heeft bij de analyse ‘werkelijk’ vrede; hij analyseert instinctief en springt doelmatig opzij voor de loeiende taxi, hij analyseert bewust en leeft rustig bij zijn wereld... beeld, waarin de abstractie heerscht. Deze analytische werkelijkheid heeft in laatste instantie geen geheimen, want de abstractie is nooit een geheim; het is geen geheim, dat men dingen ziet en het is evenmin een geheim, dat men in begrippen kan denken. Het is geen geheim, dat men van het bijzondere tot het algemeene kan voortschrijden, het is geen geheim, dat men uit de ‘verwarde’ toevalligheid kan geraken tot ‘gezuiverde’ kennis. Dit alles is geen geheim, want het is redelijk; en in de redelijkheid is de broeiende geur van het geheim vergaan, verloochend, opgeheven. De werkelijkheid van het bezit, van de laagste tot de hoogste abstractie, is veilig, onbetwistbaar veilig.

Maar deze veilige ‘werkelijkheid’, waarin alles schijnt verondersteld en tot rust gebracht,

is tegelijk zoo ontdaan van 'alles', dat haar veiligheid slechts kan gelden voor den burger, die haar eerst van 'alles' ontleed door haar met zijn abstractiebezit te vereenzelvigen. De burger neemt waar; hij stelt zich in het bezit van zijn wereld. De burger redeneert; hij verdedigt het bezit van zijn wereld. De burger heeft 'alles' overwonnen door het uiteen te leggen in 'dit' en 'dat', door 'dit' te prefereeren boven 'dat'; maar hij heeft ook 'alles' verloren. De burgerlijke veiligheid kost hem het verlies van 'alles', en geeft als vergoeding de zekerheid van 'dit' en 'dat', van de atomen, van de celdeeling. Voor het ongenaakbare der volheid ontvangt de burger de handelbare volledigheid; voor het concrete beeld ontvangt hij de abstracte geledingen.

Zoo zijn wij dan allen burgers, van den eersten blik bevangen in het net der abstracties, tot den laatsten adem gekluisterd aan het woord, dat onze gevangenschap moet rechtvaardigen. De burger *b e z i t* de werkelijkheid slechts in abstractie; hij bezit dus de abstractie werkelijkheid, die hem nooit gehoorzaamheid zal weigeren. Hij bezit alles, wat hij bezitten kan, hij rekent zijn bezit ingenieus en redelijk na en verheugt zich, dat zijn bezittingen zoo voortreffelijk in elkaar passen; hij ruilt zijn waren, zijn meeningen, zijn woorden, zijn begrippen en geraakt tot steeds grooter welvarendheid van be-

zit; en nochtans, hoewel hij alles bezit, wat hij bezitten kan, heeft hij ‘alles’ verloren! Hij is, met zijn solide en nooit falende werkelijkheid van abstracties, een volkomen ‘onwerkelijke’ geworden in het rijk des dichters!

Wat is de ‘werkelijkheid’ van deze dichterwereld? Van haar weten wij niets, omdat wij niets van haar bezitten; niemand antwoordt op de vragen, want men antwoordt met woorden, die nieuwe vragen stellen. Voor den burger reeds aanleiding genoeg, om den spot te drijven met een armzalige werkelijkheid zonder bewijskracht, die slechts kan spreken door z i j n woorden! Zij biedt geen assuranties, want de burger kent haar niet dan door zijn abstracties, waarin hij haar bewaard of opgeheven acht. Zij is geen wetmatig trappenhuis, waarin men geleidelijk van etage tot etage vordert, want de wetmatigheid raakt slechts het abstracte ‘dit’ en ‘dat’. Men mag van haar niet eischen, dat zij zich documenteert, want haar documenten zijn geschreven met abstracte formules, met de termen der burgers. Daarom heeft zij voor den burger hoegenaamd geen werkelijkheid; zij heeft geen mededeelbare objectiviteit, zij ontsnapt ons, wanneer wij haar willen noemen, zij is hulpeloos en onaanzienlijk, wanneer zij niet tot ons gedragen wordt door de geleiding der abstractie. En niettemin: zòò werkelijk is zij, dat geen abstractie het zonder haar zou kunnen

stellen, zòò werkelijk is zij, dat het gansche burgerbezet in zinnelooze ledigheid zou verstuiven, indien het niet appelleerde aan dit onzegbare, ongrijpbare ‘alles’, waarvan het voortdurend afstand moet doen. ‘Alles’ wordt gedood in ‘dit’ en ‘dat’; maar ‘dit’ en ‘dat’ zouden dood geboren zijn, wanneer ‘alles’ niet hun voedende moeder was geweest.

Van de werkelijkheid des dichters spreekt men in gelijkenissen; want men wil steeds over haar spreken, terwijl men beseft, dat woorden geen sleutel geven. Men wil over haar spreken als over het Beeld, als over den Stroom, als over Alles; maar aanstonds treft de doodende verstarring der termen, de fletse stijfheid van het Beeld, de stomme beweeglijkheid van den Stroom, de onnoozele uitgebreidheid van Alles. Deze gelijkenissen brengen de kennis der dichterlijke werkelijkheid, maar zij brengen haar tevens om het leven. Zij steken den dichter in het gewaad van den burger, zij costumeeren het ongemeenzame als gemeenplaats. De gelijkenis verhaalt van den dichter, maar met de woorden van den burger.

Den burger is het niet om gelijkenissen te doen, maar om beteekenissen. Hij eischt van zijn wereld, dat zij zin heeft, in welken graad dan ook. Hij eischt van zijn wereld categorieën, communicatie; en ook van de gelijkenissen eischt hij, dat zij hem iets mededeelen, iets ‘wij-

zer maken', dat zij hem vermeerdering van 'kennis' schenken. Vanwaar deze eisch, deze onmiddellijke drift naar zin, die van de wijsheid en de kennis der gelijkenis afleidt naar de wijsheid en de kennis der beteekenis? Vanwaar deze onmiddellijke richting naar de abstractie, die in den volwassen en complete burger tot voorbeeldige gangbaarheid voert...?

Het is een gevaarlijk woord: schoonheid. Immers de burger, die van alles iets weten wil, wil ook weten, wat schoonheid is; en hij komt zoover, dat hij zijn minnares een schoonheid noemt en daarmee de schoonheid aan een overduidelijke en overnabije beteekenis bindt. Maar met dat al blijft deze schoonheid een schoone dame, waarvan naam, woonplaats, vermogen, maat, gewicht en garderobe te noteeren zijn, zonder dat men op de schoonheid stuit: er blijkt wel een dame te zijn, maar de schoonheid - datgene, wat de dame voor den dichtsterlijken burger *w e r k e l i j k b e t e e k e n t* - ontsnapt aan onze abstracties. Hier verraadt de burger zich door het onbepaald lidwoord; want 'een' schoonheid veronderstelt meerdere schoonheden, naast elkaar, achter elkaar, veronderstelt derhalve de schoonheid als een abstractie, als een atoom, terwijl zij niets anders is dan de dichtsterlijke werkelijkheid van al deze abstracties! Zij is niet 'dit' en niet 'dat', zij is niet deze en evenmin gene dame, zooals de burger

al noemend meent te ‘weten’; zij is niet het privilege van den een, terwijl de ander van haar verstoken is; neen, zij is niet meer en niet minder dan de eenvoudigste en onnoembaarste werkelijkheid der dingen, maar slechts voor diengene, die haar d i c h t . Haar kiemen zijn niet na te speuren, want speuren in dezen zin is abstractie; haar wegen zijn ondoorgrondelijk, want niet vast te leggen in de gangbare en begaanbare paden der burgers. Van de schoonheid valt niets anders te zeggen, dan dat haar beteekenis, haar eenige beteekenis de gelijkenis, en dat de eenige, die haar kent, de dichter, of beter: de dichtende is.

Deze schoonheid, waarvan met hetzelfde recht als van de liefde mag gelden, dat zij alle verstand te boven gaat, is de gelijkenis, het teeken van ‘alles’, dat de som van alle dingen te boven gaat. Met hetzelfde recht; want de namen ‘liefde’ en ‘schoonheid’ wijzen naar de onderscheidingen der burgers, die reeds nàast de schoonheid het leelijke hebben opgesteld. Daarom: de naam ‘schoonheid’ is gevaarlijk; dat het schoone leelijk en het leelijke schoon zou zijn, is een te simpel geheim, dan dat de burger het zou kunnen opnemen. Schoon is voor den burger synoniem met geruststellende bevrediging zijner zintuigen, leelijk heeft voor hem geen andere beteekenis dan verontruste ontevredenheid dier zintuigen. Is het soms toevallig, dat de ware

burger alles als leelijk ervaart, wat de ware kunstenaar als schoon scheidt? En dat eerst de glans der classiciteit den burger geruststelt, zoodat hij het eindelijk waagt van schoonheid te spreken...? In de schoonheid, die gelijkheid is van 'alles', dat onze abstracties niet vermogen te vatten, vervloeien de grenzen van het schoon en leelijk, dat de burgers zoo subtiel en feitelijk weten te onderkennen, omdat het hun roeping is, in namen hun bestaan te waarborgen. Tot de bron der schoonheid, der dichterlijke werkelijkheid, dringen de onderscheidingen der burgers nimmer door; door het verontrustend schoone leelijk te noemen, redden zij zich van het hinderlijke teveel aan dichterlijkheid.

De afweer der schoonheid met de abstracte onderscheiding van schoon en leelijk geeft reeds een antwoord op de vraag, waarom de burger zich van de gelijkheid onmiddellijk richt naar de beteekenis. Dat de dingen niet slechts een abstracten 'zin', maar ook een concrete, voor zijn abstracties ontoegankelijke 'schoonheid' zouden hebben, dat de wereld niet slechts te begrijpen, maar ook te ondergaan zou zijn, is den burger een hinderlijke onthulling. Hij kan haar niet ontloopen door een stoutmoedige loochening; immers zijn gansche leven verloopt in een stroom van 'onbegrijpelijkheid' en de abstractie zou geen 'zin' hebben, indien zij niet

toegepast werd op deze ‘onbegrijpelijkheid’. De burger is zelfs de eerste om van de daken te verkondigen, dat er meer dingen tusschen aarde en hemel zijn, dan waarvan wij ooit in filosofieën gedroomd hebben; hij vindt zeer veel onbegrijpelijk en laat het, geketend in de abstractie ‘onbegrijpelijkheid’, op zijn gemak links liggen. Intusschen is deze onbegrijpelijkheid volstrekt niet onbehaaglijk of voor de abstractie gevaarlijk, want in haar onbegrijpelijkheid is zij al genummerd, geabstraheerd, begrepen als onbegrijpelijkheid; de onbegrijpelijkheden van den burger behooren tot zijn geruststellendste abstracties... Gevaarlijk echter is de groote onbegrijpelijkheid, die den burger onmiddellijk dwingt abstraherend op te treden: *h e t l e v e n*, de gelijkenis, het Beeld, de Stroom, Alles... en Niets zonder onze abstracties! Niets, zonder dat wij het onbegrijpelijke feit, dat het ons ‘aandoet’, onmiddellijk begrijpen! Niets, zonder dat de schoone gelijkenis onmiddellijk wordt gekend in begripmatige beteekenis! Niets, zonder dat schoon en leelijk zijn gescheiden en daarmee onschadelijk gemaakt!

Het leven als symbool, als gelijkenis, de waarneming als beeld, de geest als mysterie: dit ‘alles’, dat tevens ‘niets’ is, dat alles beteekent en geen beteekenis heeft, dat zich door de woorden ‘dichter’ en ‘schoonheid’ laat zeggen om onzegbaar te zijn, drijft den burger naar red-

dende houdbaarheden, naar algemeene beteekenissen en afzonderlijke waarheden, waarbij hij bestaan kan en voortgaan op een afzienbaren weg, van een geconsolideerd verleden naar een solide toekomst. De dichter is een gevaar, dat ontlopen moet worden. Derhalve: lopen, lopen, van verleden naar toekomst, van de veiligheid, die dood is, naar de veiligheid, die komen zal! Lopen, lopen over het dreigende, onbegrijpelijke Heden heen, het Heden, incarnatie van 'alles', van de dichterlijke werkelijkheid, die gelijkenis is! En spreken, spreken over dit onbegrijpelijke Heden, waarvan geen hand iets vasthoudt; spreken, spreken, tot het voor onsligt als een kleine portie verleden, aangelengd met een scheutje toekomst, als de cocktail der ingewikkelde 'lijnen', 'invloeden', 'botsingen', 'belangensferen', 'ontwikkelingsmomenten' en 'perspectieven', waarvan de cultuurspeculanten het recept bezitten. Spreken, spreken over den hedendaagschen mensch, de hedendaagsche beschaving, de hedendaagsche eischen, zeden, verhoudingen, tot er geen twijfel meer bestaat, of het Heden is dit of dat, het ligt voor onze voeten en is onze maatstaf voor wat voorbijging en nog geschieden zal...

Zij, die het zekerst weten hedendaagsche menschen te zijn, bezitten de beste abstracties van verleden of toekomst; want uit deze bezittingen hebben zij zich een goedsittend heden gecon-

strueerd. Maar de schoonheid van de gelijkenis, het Heden van alle verleden en alle toekomst, de dichtelijke werkelijkheid, is in hun abstracties verloren gegaan.

De schoonheid is de dichtelijke werkelijkheid en het zuivere Heden van alle dingen. Wie in gelijkenissen spreekt, mag van haar dit zeggen: Alle dingen waren aanvankelijk schoon. Alle dingen waren aanvankelijk tegenwoordig. Alle dingen waren aanvankelijk dichtelijk. Alle dingen waren aanvankelijk alles. Toen is de burger gekomen, die alle dingen in bezit nam, omdat hij alle dingen bezitten wilde. En de dingen verzetten zich niet en hij bezat alle dingen. Maar zij waren niet langer schoon, maar mooi of leelijk. Zij waren niet langer tegenwoordig, maar nabij of ver. Zij waren niet langer dichtelijk, maar burgerlijk òf dichtelijk. Zij waren niet langer alles, maar dit of dat.

Zoo geraakte de burger in het bezit van alle dingen, maar ten koste van alles. Soms stamelt hij over den tijd, toen alle dingen nog alles waren en toen hij ze nog niet bezat. En dit is het carnaval der dichters.

Men heeft den man, die verzen schrijft en meer algemeen: den *k u n s t e n a r*, dichter genoemd. Men heeft den dichter vereenzelvigd met een beroep en dit beroep verheerlijkt als het beroep der schoonheid bij uitstek. Maar een

beroep blijft een beroep en een burgerlijkheid, een richting naar vastleggen en abstraheeren, naar behouden en redden in de burgerlijke werkelijkheid. Men kan het ook zoo zeggen: iedere kunst heeft haar burgerlijke beteekenis, zooals zij dichterlijke gelijkenis is.

De kunst brengt den alledaagschen burger in verwarring, zoozeer, dat hij den poëet beschouwt als den 'vrijgevochtene' par excellence. De burger, die geborgen is in huwelijks-, geloofs-, gemeenschapszekerheden, is zoozeer doordrongen van de 'natuurlijkheid' zijner wereld, dat de schoonheid, de dichterlijke beteekenis hem zelden raakt. Vandaar dat de dichter (wij spreken nog van den beroepsdichter, den poëet) hem een onzinnig, ongeloofwaardig wezen toeschijnt, dat hij niet thuis kan brengen; de man, die op zonderlinge wijze omgaat met verf, met marmer, met geluiden en woorden, is voor hem een oncredietwaardig persoon, die hoogstens verdient, dat hij op lateren leeftijd onberekenbare prijzen voor berekenbaar geworden werk maakt. De burgerlijkheid van het kunstenaarsberoep ontgaat daarom aan het gros der burgers; zij zien niets anders dan het spookbeeld van den dwaas, die met de stof rare dingen doet, zonder behoorlijk voor zijn nageslacht te zorgen. Het komt niet in hen op, den poëet als medeburger te beschouwen, omdat zij zijn middelen - de middelen der kunst - voor hun be-

staan niet van noode hebben; zoo hecht is de wereld voor hen beteekenis, zoo weinig is zij voor hen gelijkenis, dat zij den verzenmaker louter als een onbetrouwbare Proteus zien rondwandelen en hem slechts wenschen te genieten voor zoover hij de... beteekenis, de 'algemeene begrijpelijkheid', niet te buiten gaat.

In het kind wordt de neiging tot de kunst met toegeeflijkheid behandeld; men laat het wat teekenen en sprookjes schrijven en men bevordert zelfs door vroegtijdige pianolessen de ontwikkeling van de algemeenste der begaafdheden, de muziek. De meest vastgeroeste burger hoort met innig genoegen de quatre-mains van zoon en dochter, terwijl hij het gebrek aan perspectief in hun landschapsteekening en de onbeholpenheid der groote menschen in hun eerste romans genadig excuseert. Men laat het kind kunstzinnig zijn, omdat men weet, dat het in de jeugd zonder den kunstzin niet gaat; en de ouders voelen zich gestreeld door de half gedurfde vergelijking met de grooten van het museum en de concertzaal. Het perspectief zal wel komen en ook het inzicht in groote-menschen-zielen; en dan immers, men herinnert het zich nog zoo goed uit eigen bestaan, verdwijnt ook de kunstzin vanzelf, terwijl de vlotheid in den omgang, het stukje muziek en misschien zelfs het snelteekenen op partijen, als resultaat overblijft. De kinderlijke kunstzin helpt de opvoe-

ding en wordt door de opvoeding overwonnen.

Terwijl dus het kind met de kunst wordt grootgebracht, om het zoo voorspoedig mogelijk weer aan de kunst te kunnen onttrekken, kiest de volwassen burger andere wegen. Hij moet een aantal kunstproducten constateeren, wier wordingsgeschiedenis voor hem een raadsel is; maar de burgerlijke werkelijkheid kan geen leege raadselen in een geordende wereld dulden; ook deze verschijnselen moeten worden gecatalogiseerd. Zoo ongevoelig als de gemiddelde burger voor de kunst is, zoo gevoelig is hij voor het verwijt, dat hij geen kunst kan genieten. Is hij op zijn tijd geen Maecenas, geen connoisseur, geen expert, geen verzamelaar, geen bezoeker van een Beethovencyclus? Richt hij geen galerijen in voor alles, wat met het penseel door de eeuwen heen is gewrocht, organiseert hij geen muzieksfeesten, en herdenkt hij niet alle sterfdagen, die te herdenken zijn? Ja, er is een groote eeredienst der schoonheid langs 's Heeren wegen, een veelzeggende eeredienst. Veelzeggend: niet voor de schoonheid, maar voor den burger. Door zijn eeredienst voor de kunst rangschikt hij immers die kunst onder zijn productie en al dienende weet hij er althans weg mee. De kunstenaars worden producenten, de kunstwerken worden producten; en deze producenten zijn klassiek of modern, goed of slecht, hun producten meesterlijk of

ridicuul, verkoopbaar of waardeloos. Van de schoonheid, van den dichter, wordt aldus geabstraheerd door een rotsvaste kennis van den dichtenden man en van het gedicht, van de gelijkenis wordt afgezien ten behoeve van de beteekenis; de burgerlijke schoonheidscultus eert den maker, zoodra hij 'begrepen' is en het gemaakte, zoodra het 'begrijpelijk' is. Weerzin tegen moderniteit en 'onnatuurlijkheid' in de kunst, de vrees daarbij om opgelicht te worden met ondeugdelijke waar, vullen den onwrikbaren eerbied voor het klassieke en 'natuurlijke' in den burgerlijken kunstzin voortreffelijk aan. De gemiddelde volwassen burger verlangt in de kunst de natuur te hervinden; hij verlangt kleine en ongevaarlijke modulaties op een vertrouwd thema, hij begeert veiligheid ook van den dichter. Brengt de dichter hem grillen, deformaties, dissonanten, dan gevoelt hij zich ontsticht en verward; soms zòò verward zelfs, dat hij de verwarring als veiligheid gaat beschouwen en zich in het snobisme begeeft, dat het meedansen-met-uiteersten als toewijding aan de kunst wil doen voorkomen.

In de gemiddelde burgerwereld is de dichter een 'zonderling', als hij niet klassiek, begrijpelijk of verkoopbaar is: een zonderling, een burger derhalve, wiens burgerlijkheid men niet kan vatten, al tracht men daarna. Wat een individu kan bewegen, om zich tot woorden, verf of

klei te richten, wil den burger niet duidelijk worden, al vermoedt hij steeds vaag, dat die richting hem toch zelf ook niet vreemd is. Hij voelt iets van de kunst, hij ontdekt iets in de kunst, hij kan de kunst niet loochenen; maar de dichter en zijn materie kan hij niet definieeren... Twee dingen treffen ons steeds weer: men kan den (beroeps)dichter niet recht als burger catalogiseeren, en men gelooft hem tegelijkertijd in zijn productiviteit en zijn producten gecatalogiseerd te hebben. Het zijn deze beide aspecten, die ons doen beseffen, dat iedere burger den dichter stelselmatig ontloopt, maar dat ook iedere burger aan den dichter verwant is.

De gemiddelde burger, ook de zeer verstarde, kent doorgaans nog de ontroering van datgene, wat hij 'natuur' noemt; hij kent 'natuurschoon', het van nature schoone, bloeiende boomgaarden, mooie vrouwen, bezonde avondlandschappen, majestueuze Alpen. Er bestaat voor hem nog een moment, waarin 'de natuur' voor hem die dichterlijke werkelijkheid, die gelijkeniskracht bezit, die hij in zijn verdere leven al levend denkt te ontkennen. Terwijl het 'natuurlijke' voor hem overigens gelijkstaat met het wereldcliché, waaraan zijn existentie is gebonden, met het gangbare en het veilige, met alles, wat behoud en winst belooft, ontspringt die 'natuur' hier plotseling aan haar abstracte

boeien, om 'indruk te maken' door en over haar abstracties heen. Wat de burger dagelijks voorbijloopt, omdat zijn blik verdroogd, zijn gehoor verdord is in abstracte noodzakelijkheid, dat spreekt plotseling tot hem, bevangt hem, valt hem aan. Was het de zon, waren het de kleuren of de klokjes der huiswaarts keerende koeien? Zij waren het, zegt de burger, en hij zoekt bevredigd zijn hotel weer op: er is geen drang in hem, verder te speuren, er is zelfs haast, om te ontsnappen naar de gewone dingen. Maar niettemin, wij weten het: de 'natuur' deed den burger a a n , zij besprong hem met haar liefelijke rozenwolkjes, zij bedwelmde hem met haar programmatische Alpenglüh'n waarachtig, zij ontnam hem eenige bezinning en eenige vastheid. Zij was voor hem dichtelijke werkelijkheid, onontleedbare gelijkenis, en geen burgerlijke werkelijkheid, hanteerbare beteekenis. Zij was voor hem persoonlijk, dierbaar.

Zoo is, eenerzijds, de 'natuur' voor den burger in enkele momenten een kleine roes, die hem onttrekt aan de schema's, waarin hij de wereld heeft geketend. Voor de 'natuur' wordt de burger 'dichterlijk' gestemd. Maar, anderzijds, blijkt deze ontroerende 'natuur' een zeer beperkt scala; zij blijkt afhankelijk van vaste omstandigheden, van algemeen-geldige gemeenplaatsen. De 'natuur', die den burger aandoet en bedwelmt, is de natuur der prentbriefkaar-

ten; er zijn zekere wetten, waaraan zij heeft te voldoen, wil zij voor den burger schoon kunnen zijn. De burger moet vakantie hebben, om tot den troon der schoonheid te kunnen naderen; vermaarde streken verheugen zich in de reputatie eener uitzonderlijke bekoorlijkheid; gerenommeerde vergezichten en eeuwige sneeuw dragen stevast de verrukking van duizendtallen mee. Zoo schijnt deze natuurschoonheid der burgers aan bepaalde uitwendige voorwaarden gebonden te zijn; de schoonheid manifesteert zich niet willekeurig, zij is niet het kleed van de natuur, maar van eenige natuurlijke combinaties, waaraan zij halstarrig schijnt te kleven: zonsondergang, gletschers, la Ville Lumière.

Door deze twee aspecten ontdekt men den burger in zijn verhouding tot den poëet. Eenerzijds creëert hij zich schoonheid, is derhalve de ‘natuur’ voor hem een creatie, een gedicht; anderzijds vermag hij niet te creëren buiten vaste voorwaarden om, is dus de ‘natuur’ voor hem een net van beperking en abstracte gebondenheid. Het Alpenlandschap is schoon, maar het is dan ook een A l p e n landschap... Wat wil het zeggen, dat de burger ‘de natuur schoon vindt’? Dat de wereld der dichtelijke werkelijkheid hem openbaar wordt, zonder dat de burgerlijke werkelijkheid hem te zeer begeeft, dat, met andere woorden, de natuur voor hem schoonheid bezit, terwijl de schoonheid in de

natuur wordt beperkt. Wat blijft er over van den term 'natuur'? Is de schoonheid 'natuurlijk'? Is de abstractie 'natuurlijk'?... En daarmee verwerpen wij het woord, omdat wij naderen tot het carnaval, waarin geen woord zijn zekerheid behoudt.

De burger ondergaat zijn wereld: en hij is dichter. Maar ook, hij economiseert zijn wereld: en hij blijft burger. Dientengevolge kan hij de poëten in hun scheppende werkzaamheid niet zonder meer op zij zetten; maar evenmin kan hij hun doortastend spel met de 'natuur' - een spel, dat hij om de doortastendheid, die hem vreemd is, 'onnatuurlijk' noemt - aanvaarden. De gemiddelde burger herkent den dichter niet als zijn burgerlijken metgezel, omdat hij zichzelf niet als dichter herkent, zijn eigen verhouding tot de 'natuur' niet als scheppend beseft. Hij weet niet, hoe burgerlijk de werkzaamheden der poëten zijn, omdat hij zich laat misleiden door de schijnbare belangeloosheid van hun arbeid. Hoe Vincent van Gogh te behandelen als een zakenvriend, hoe dien beroemden kladschilder, die tijdens zijn leven nooit iets voor zijn stukken 'gemaakt' heeft, te vergelijken met de zorgzaam overgespaarde opbrengst van de solide stukjes, die in de safe van den zakenvriend berusten? Deze vergelijking kan de burger niet aan; den klassieken Vincent wil hij kennen en tevens den psychopaath Vin-

cent, maar Vincent als medeburger komt hem onbegrijpelijk, zelfs hinderlijk voor.

De term ‘natuur’ misleidt. Hij dringt ons een scheiding op tusschen den onschuldigen ‘natuurliehebber’, den burger in zijn tuintje en op zijn vacantiereis, en den eenzamen schepper, den dichter met zijn brandenden en belangeloozen scheppingsdorst; en daarom ziet de burger op den onpractischen kunstenaar en de kunstenaar op den dom voortvegeteerenden bourgeois neer. Maar heeft de rentenier, die zijn bloemen verzorgt als zijn kinderen, de natuur lief? Ach, wat weet de rentenier van de natuur! Hij heeft lief met zijn kleine en onbelangrijke liefde die stokroos en die geranium, hij heeft lief de bloempersonen, die op zijn lapje grond wonen, die hem hun gezichten toedraaien en zacht knikken op den wind. En omdat duizend geraniums duizend renteniers toeknikken op dienzelfden zachten vulgairen wind, is nòg niet de liefde der duizend renteniers de liefde voor de natuur! Hun liefde geldt niet de geranium, de abstractie der plantkunde, maar een geranium, een zeer bepaald individu in hun net onderhouden perkje; die liefde dwingt hen niet tot verzen of schilderijen, maar wel tot zorgvuldig begieten; die liefde zal niet uitgaan naar de mesthoopen, maar zij zal wel bij een oneindig aantal geraniumkinderen blijven verwijlen, jaar in, jaar uit, en zonder huichelarij.

Zoo staat het met de liefde voor de natuur, al bevroedt de burger zelf niet, dat hij dichter is, al wil de dichter niet zien, dat zijn medeburger hem verwant is. Natuurliefde is een contradictio in terminis; want overal waar wordt liefgehad, wordt iets verpersoonlijkt, neemt iets afzonderlijke gestalte aan, wordt derhalve iets aan de 'natuur' tekort gedaan. Wat men onder 'liefde voor de natuur' pleegt te verstaan, noemen wij het carnaval der dichters; een dans om de schoonheid, een begeerte, om uitgelaten en weerspanning met de dingen om te gaan, steeds bekneld door de normen van Aschwoensdag, overal gebonden aan de grenzen der conventies, nergens vrij en niettemin onophoudelijk tegenwoordig. Dat men van 'natuur' kan spreken, beteekent slechts, dat het bestaan ons in burgerlijkheid kluistert, dat alle dingen niet meer alles zijn, dat de schoonheid en de persoonlijkheid der dingen zich hebben teruggetrokken achter het scherm der abstracties; maar dat men van 'liefde voor de natuur' kan spreken, beteekent, dat uit dit bestaansmechanisme de persoonlijke verhouding geenszins is weggenomen.

Aan de arrogantie van den beroepsdichter, van den aestheet-pur-sang, die zich wenscht te verheffen boven de 'massa', is dit besef van alomtegenwoordigheid der schoonheid vreemd; immers als beroepsmensch, als lid van het gilde der kunstenaars, als producent dus, heeft

ook de dichter van het vak zijn producten op prijs te houden. Ook de kunstenaars sluiten zich aaneen tot een groep, een klasse, die zich burgerlijk solidair voelt, omdat zij het ambacht van het scheppen bedrijft, en die de niet-scheppende paria's met hautaine minachting behandelt; dat is hùn burgerlijkheid, die zij even uitgesproken bezitten als welke andere kategorie van burgers ook. Gewoonlijk wordt erkend, dat de niet-dichter eveneens aandeel heeft in de schoonheid; maar dit is de 'natuurlijke' afval. Pas in het dichterlijk scheppingsproces stijgt de schoonheid tot haar loutere waarde; pas in de creatie van het kunstwerk, aldus de beroepsdichter, wordt een nieuwe wereld tegenover de oude gesteld, wordt de 'natuur' verlaten voor een andere orde, de goddelijke orde der poëzie, wordt het materiaal geadeld en losgemaakt uit de aardsche zwaarte.

In deze schijnbaar vederlichte theorie, de theorie der goddelijke poëzie, die in alle tijden de kunstenaars getroost heeft over het wanbegrip der 'massa', schuilt niettemin dezelfde burgerlijkheid van het bereikte bezit, van het verstarde dogma, die elders den verontruste beveiliging biedt. Zooals de minnaar van het huwelijk den minnaar der liaison veracht, zooals de geloovige van de ware religie den geloovige der andere ware religie verkettert, zoo ziet de beroepsdichter neer op den dichter, die

zijn geranium begiet, maar geen poëzie schrijft. De beroepsdichter verheft zich trotsch op zijn materiaal, dat onder zijn hand gevormd wordt; hij verheerlijkt de werken, hij verheerlijkt het ‘ambacht’, de techniek, hij verheerlijkt, met andere woorden, de stof, waarin werd uitgedrukt, als de uitdrukking zelve. Deze als schoone schepping gevormde stof heeft voor den kunstenaar een uiterst eenvoudig symbolisch karakter; als zij aan den scheppenden mensch ontsprongen is, ligt zij voor hem, zelfstandig geworden in een eigen wonderlijk stofleven; het geschapen werk is een schoon lichaam geworden, ademend in een onvergankelijk rythme. Over deze magische lichamen en hun schoonheidsgehalte, over scheppingen en stijlen, disputeeren de kunstenaars, op zoek naar de formule der zuivere schoonheid, der poésie pure: wonderlijke en doellooze tocht door het museum der scheppingen! Waar de één de gezuiverdste substantie ontdekt, vindt de ander een twijfelachtige alliage of zelfs een verwerpelijke droesem; Voltaire en Goethe gaan de ‘barbaarsche’ gothiek voorbij, waarin andere generaties zwelgen. Men spreekt over den geheimzinnigen kern van het werk, alsof het werk dien vasten, stralenden kern voorgoed bezat; men beoordeelt het werk, alsof de schoonheid uitgespreid lag in het gevormde materiaal.

Deze theorie is ongetwijfeld niet... poëtisch,

maar burgerlijk; immers zij is vruchtbaar, zij bevordert de productie der schoone dingen door het richtinggevend ideaal der zelfstandig in de stof levende poëzie. De theorie van den kunstenaar moet burgerlijk zijn, omdat hij werken moet, zich bevrijden door gemeenplaatsen, zich redden van het verterend vuur door bezit van wat niet bezeten kan worden. Waarom bindt hij zich aan de stof, aan de gemeenplaatsen van woord, kleur, lijn? Waarom vernedert hij zich tot dergelijk timmermanswerk van gebrekkige abstracties, dat het beeld slechts vermag te schenden? Waarom richt hij zich met vulgaire handenarbeid op stoffelijke vastheid en onvergankelijkheid, wanneer het niet is om zich te redden van een te dreigenden droom...? Er is geen dichterlijke noodzaak voor den stoet der kunstproductie, maar wel een burgerlijke. De producten zonder meer, de ontelbaren, die voor ons liggen, vormen een bezinsel van behoud en moeizaam verdreven onveiligheid. Uit de abstracties, waardoor de kunstenaar zich aan de stof tracht te geven, komt, in de eerste plaats, de bekentenis tot ons, dat de schoonheid, dat de dichter een gevaar is, dat bezworen moet worden in een formule. Hoe wanhopig Matthijs Maris de abstractie in een ontbindende vaagheid poogt te doden, hoe los van de abstracte beteekenis-gemeenplaatsen de woorden eener schoone poëzie ook mogen zweven: de kunst

blijft een redding in grenzen, en de dichter, die de grenzen moe is, scheidt niet langer.

In het materiaal, in de kneedbare stof, begeert de dichter iets te bannen, opdat het hem, eenmaal vastgelegd en buiten hem getreden, niet verder zal verontrusten; en daarom doet hij, in zekeren zin, hetzelfde als de burger, die de gematigde ontroering van een schoonen bergtocht begraaft in de vertrouwde drukte van zijn hotel. Het gedicht, het kunstwerk, is ook het vaste, het starre, het altijd-aanwezige, het vooreeuwige, het eigendom van den maker. Als zoodanig bewijst het den burger, die er zich in beveiligde, zooals het den dichter kan verraden, wiens droom het opnam... Het bleek herhaaldelijk: burger en dichter, 'natuur' en 'kunst', zijn nergens mathematisch scheidbaar. De burger, die in de natuur schoonheid ontdekt, ervaart de wereld in den glans der dichterlijke werkelijkheid; de dichter, die van dien glans het stoffelijk beeld tracht te geven, bindt zich aan de onbeweeglijke abstractie der burgerlijke werkelijkheid. Dat de gemiddelde burger den dichter als een onbegrijpelijk curiosum beschouwt en de kunst als een verdraaide natuur, is derhalve niet het gevolg van een contrast tusschen niet-scheppend en scheppend individu; want scheppen doet ook de man, die zijn lucifersdoosje ontdekt, terwijl men den schrijver van obscene woorden op schuttingen of den

vervaardiger van een gelegenheidsgedicht nog geen dichter behoeft te noemen, omdat zij hun creatieven drang materialiseeren. Het 'verschil' tusschen burger en dichter zal slechts te herleiden zijn uit hun overeenkomst, zooals hun overeenkomst slechts kan worden uitgedrukt door hun 'verschil'.

Het 'verschil' tusschen 'natuur' en 'kunst' is zoo ontzaglijk groot, dat iedere 'moderniteit' in de kunst den burger weer met verbazing slaat en tevens zoo ontzaglijk klein, dat het nauwelijks kan worden geconstateerd in de aethetica van smaak, reuk en tastzin! Wie onderscheidt in de keuken en de parfumerieënwinkel den kunstenaar van den leek? Hij, die de soep lekker vindt, en de geuren van Coty niet, heeft hier den Parnassus reeds bestegen, ook al is moderne muziek, moderne schilderkunst en moderne poëzie hem een voortdurende ergernis. Er is hier geen dogmaticus, die de grenzen trekt.

Wat den dichter van den burger 'onderscheidt', is nergens vast te leggen; en juist daarom is het 'verschil' voortdurend wezenlijk. In geen enkele schoonheidswet kan men de schoonheid vangen, in geen enkel gedicht kan men de dichterlijke werkelijkheid becijferen; en juist daarom schuilt in ons het onfeilbaar besef, dat wij de schoonheid kunnen onderkennen, ziften, toetsen. Waar men de schoonheid ont-

moet, kan niemand annonceeren, al annonceeren de reisbureaux alle schoone plaatsen ter wereld; het is onze burgerlijkheid, dat wij de schoonheid steeds weer willen koppelen aan traditioneele combinaties van ‘natuurlijke’ factoren, dat wij steeds naar de Alpen moeten, om ontroerd te worden; de burger moet steeds reizen, om aan zijn vacantienuitgever de schoonheid ijverig te gaan constateeren. Zie hier een ‘verschil’ met den dichter; de kunstenaar heeft geen reis noodig, om de schoonheid te ontdekken, al is het daarom niet onmogelijk, dat hij reist en zelfs naar de Alpen. Er zijn voor den kunstenaar geen ‘mooie’ en ‘leelijke’ gegevens; het kan vandaag de mestvaalt zijn, die inspireert, en morgen de Madonna. Het is het privilege des dichters, dat hij het burgerlijk onderwerp kan vergeten, door het zich toe te eigenen als zijn dichterkundig onderwerp. Verricht hij daarmee iets, waarop hij zich, als poëet, kan verheffen? Ja, en neen; hij ontdekt iets, wat anderen niet ontdekt hadden, maar tevens, hij ontdekt niets ‘anders’ dan zijn medeburger. Hij is een andere en toch dezelfde.

Het is voor den dichter de opperste eer, wanneer men, staande voor zijn werk, niet kan zeggen, of het mooi of leelijk is. In het werk, dat het diepst treft, vervloeien deze normen, waarmee de burger zoo gul omgaat. Er is slechts iets, dat ‘aandoet’, dat zich verraadt als opgelost in en

niettemin weggedrukt achter de stof; het is de dichterlijke werkelijkheid, die openbaar wordt, het is de abstractie, het stoffelijk teken, dat als symbool gaat spreken. Daarom heeft de burger in zijn bekrompenheid ook gelijk: alle modernisme is leelijk, verwrongen, afstootelijk, zo goed als het schoon is voor den maker. Het werk, de burgerlijke neerslag van de scheppingsfunctie, de deformatie van ‘natuurlijke’ gegevens tot een nieuwe stoffelijke vastheid, is slechts, wat het geeft, aan den schepper en aan den genietende. Het heeft slechts betekenis voor hen, voor wie betekenis tevens gelijkenis beduidt; het revolutionneert alleen die zielen, voor wie het stoffelijk symbool doorzichtig is, daar zij zelf ziende zijn. Voor hen verliezen de termen ‘mooi’ en ‘leelijk’ hun waarde, voor hen is de schoonheid het tweede gelaat der dingen.

Scheppen: beroepsburger en beroepsdichter hebben beide het scheppende moment, want zonder dit scheppende moment ware de ‘natuur’ dood in abstractie en de ‘kunst’ ongeboren; daarom ‘komen’ zij ‘overeen’, zooals zij ‘overeenkomen’ in hun burgerlijken drang, om hun schepping in grenzen te vangen. Zoekt men hun ‘verschil’, dan zoekt men niet op den weg, die de dogmatische kunstenaar in zijn vruchtbare, burgerlijke zelfverheffing wijst; immers ook hij vindt zijn eigen ‘natuur’ terug in

de werken en stijlen van alle generaties, ook hij legt wetten op, waar geen wetten gelden, ook hij decreteert formules, waar alle berekening faalt. Wil men het 'verschil', dan bepale men het niet met de nauwkeurigheid der mathematica, dan spore men het niet op in de volmaaktheid van dit gedicht (ook al is het gedicht volmaakt) of in de zuiverheid van dien stijl (al schijnt de stijl alle aardsche zwaarte achter zich gelaten te hebben); een ander zal U onvolmaaktheden en onzuiverheden toonen en het zal onweersprekelijk zijn, omdat spreken deze dingen aantast. Het 'verschil' ligt niet ergens vast, want gedichten zeilen mee met den tijd; gebroken stamelingen geraken in bloemlezingen, tempels en kathedralen brokkelen af en verweren onherkenbaar, muziek wordt versleten, de Venus van Milo verliest haar armen, duizend ironische barstjes overspinnen de klassieke doeken; alles keert, zij het tegenstrevend en zich vastklemmend aan den blik der menschen, terug tot het gedicht, dat nooit werd geschreven en dat wij gemakshalve Natuur noemen. Vaarwel verschil! De muziek, die het hardnekkigst het abstracte begrip tracht te ontvliesen door het kostbare, verfijnde oog buiten werking te stellen, de muziek, die het bevrijdende instrument des dichters bij uitstek kan zijn, zij is tevens het paradijs der zacht wiegende burgers, het eiland der gelukzalige commentatoren; geen kunst,

die een talrijker, luier, aanmatigender, verstarde 'publiek' vindt, omdat zij door de afsluiting van oog en begrip vrij spel geeft aan slaap en wanbegrip. Volkomen symboliek paart zich met volkomen tekort aan symbolisch besef. Hoeveel rijmelaars, kladschilders en deunende componisten hebben niet, op hun wijze verdienstelijk, de 'kunst beoefend', hoeveel Maecenaten hebben niet, ook in het werk der 'grooten', het gerijmel, de kladden en den deun met goud betaald...?

Het 'verschil' tusschen burger en dichter is een carnavalsverschil. De dichter, de beroepsdichter, de produceerende, is burger, want hij plant zich voort, hij beveiligd zich, hij handhaaft zich in zijn product. Dit product, zijn in stof verstarde werk, draagt alle kenmerken van den burgerlijken drang naar behoud; waarom zou men het loochenen? Het is een bouw van gemeenplaatsen, van kleur, lijn, klank, woord, van elementen, abstracties, die ieder burger kan begrijpen met zijn verstand en dientengevolge kan billijken of afwijzen. Maar het product is tevens iets 'anders'. Met al zijn burgerlijke onbeweeglijkheid, die den dichter redt, kan het voor den ziende teeken zijn der dichterlijke werkelijkheid; uit zijn nuchtere beteekenis kan de gelijkenis spreken, wanneer hij, die het ontmoet, de taal der gelijkenissen machtig is.

De dichter is burger, om anderen tot dichter

te kunnen maken; hij, die de loodzware burgerlijkheid van het in stof geschapen werk noodig heeft, om te kunnen leven, is tevens de bevrijder, die zijn medeburgers oproept tot dichterlijkheid, als zij dien oproep verstaan kunnen. Tusschen onbeweeglijke abstractie en vibreerende realiteit der verbeelding, tusschen de beteekenis der burgerlijke werkelijkheid en de gelijkenis der dichterlijke werkelijkheid, spant zich het werk van den dichter, beurtelings stupide object voor den kunstkooper en verrassende ontdekking van den schoonheidsgevoelige. De carnavalsgedachte verlost ons van de vraag, of de dichter 'hetzelfde' in zijn werk legt, als de genietende er uithaalt, of de waarden der kunst eeuwig zijn of vergankelijk, of de poëzie goddelijk is dan wel menschelijk; want wat belangrijk is voor den psycholoog, den historicus en den dichter-als-vakman, verstuipt ook met het laatste woord van het dispuut. De schoonheid heeft geen woordenrijke rechtvaardiging noodig, evenmin een genealogische tabel. Zonder den dichter, die haar heeft prijsgegeven aan de materie, zou zij ons niet begroeten, mèt den dichter kan zij niet leven.

Van de schoonheid zullen wij 'het ware' niet weten, noch van haar kleine bronnen, noch van haar onmetelijk stroomgebied; want waar zij ons ontmoet, in het lucifersdoosje of in de kunst, is haar waarheid eenvoudig en onafwijsbaar.

Carnavalsmoraal

En het geschiedde als zij reisden, dat hij kwam in een vlek; en eene zekere vrouw met name Martha ontving hem in haar huis.

En deze had eene zuster genaamd Maria, welke ook zittende aan de voeten van Jezus zijn woord hoorde.

Doch Martha was zeer bezig met veel dienens, en daar bijkomende zeide zij: Heere, trekt gij U dat niet aan, dat mijne zuster mij alléén laat dienen? Zeg dan haar dat zij mij helpe.

En Jezus antwoordende zeide tot haar: Martha, Martha, gij bekommert en ontrust u over vele dingen,

maar één ding is noodig; doch Maria heeft het goede deel uitgekozen, hetwelk van haar niet zal weggenomen worden.

L u k a s X, vs. 38-42

Zum Leben gibt es zwei Wege: Der eine ist der gewöhnliche, direkte und brave. Der andere ist schlimm und führt über den Tod, und das ist der geniale Weg.

T h o m a s M a n n

VII

Carnavalsmoraal

Er zijn moralisten, die het carnaval verdoemen; zij zijn de moreelen. Er zijn moralisten, die Aschwoensdag verdoemen; zij zijn de immoreelen. De moreelen echter houden de immoreelen niet voor immoreeler dan de immoreelen de moreelen; want de moraal der burgers bestaat krachtens het tegenwicht der immoraliteit, en evenzeer de moraal, die in zekere kringen den willekeurigen naam immoraliteit draagt. Het misverstand, dat de immoraliteit de dood van de moraliteit beteekent, stamt van de moreelen; het misverstand, dat de moraliteit de immoraliteit beknot, stamt van de immoreelen; en door deze misverstanden, die pleiten voor het verstand der moreelen en immoreelen, maar voor niets meer dan hun verstand, onthult zich de moraal, de moreele en de immoreele, als het monument der starheid en onbeweeglijkheid. Waar men e e n moraal dient, gelooft men steeds d e moraal te dienen; e e n

moraal zou geen waarde en spankracht hebben, wanneer zij onder haar dienaren niet als de moraal, als de edele en verhevende, de volstreckte, de bevrijdende, de onafhankelijke en alom-geldende, in onaantastbare goddelijkheid zou troonen. Daarom kan geen moraal leven zonder verkettering en, omgekeerd, geen ketter zonder moraal; moraal en immoraliteit zijn elkaar dierbaar in onverzoenlijke vijandigheid, zij verscheuren elkaar, terwijl zij voor elkaar onmisbaar zijn, zij dooden en beknotten elkaar in tallooze verstandige misverstanden, omdat zij elkaars dood niet kunnen dragen en elkaars groei niet ontberen. Eigenschap van iedere moraal, ook van die, welke prat gaat op haar ruimheid en milde inschikkelijkheid, is haar volstretheid; voorzoover wij allen moralisten zijn, zijn wij allen volstrekt in onze eischen, zijn wij allen zonder het inzicht en zonder de mildheid, zijn wij allen bezit verdedigende burgers. Burgerlijk is iedere moraal, omdat zij inhoud, feitelijke zwaarte heeft. Haar eisch is vastlegging, haar termen zijn ondubbelzinnig, haar formuleeringen zijn inhalig. De individuen, die de moraliteit boven alles stellen, zijn aan 'alles' gewoonlijk lichtvaardig voorbijgegaan; de moralisten van professie, voor wie de ethiek een ingeschapen noodzaak schijnt, mogen trachten de moraal van haar bijzondere toevalligheden te ontdoen, zij zullen er niet in slagen, den samenhang

tusschen moraliteit en gemeenplaats te loochenen. Verheven is de moraal voor den burger, omdat zij onderscheid maakt tusschen dit en dat, tusschen goed en kwaad, tusschen hoog en laag, omdat zij overal een bezwerende gemeenplaats stelt tusschen mensch en mensch; en om dezelfde redenen schrikt zij den dichter af. Niet, omdat zij goed is, noch omdat zij slecht is, maar alleen, omdat zij burgerlijk is, vormt zij de majestueuze kroon der burgerlijke wereld, worden haar uitspraken in het gebied des dichters echter niet gehoord.

De moraalprediker is de burger bij uitnemendheid. Zijn dichterlijkheid is zoo geketend, zijn drift tot zelfhandhaving zoo overheerschend, dat hij geen vrede kan vinden bij de vaste ommuring der eigen persoonlijkheid. Hij zet zich imperialistisch uit, ten einde anderen als zichzelf te kunnen zien; hij toornst tegen het andere, tot het krimpt onder zijn woorden en zich vernedert; woorden gebruikt hij als nuttige projectielen, zonder zich om hun ziel te bekommeren; zelfs de poëzie zal hij niet beneden zich achten, wanneer metrum en rijm gereede aanleiding bieden tot veroveringsexpedities. Moraliseeren en veroveren gaan niet alleen in de middeleeuwsche en koloniale politiek gepaard; zij zijn kinderen van den éénen burgerlijken stam. Het aanleggen van nieuwe gebieden, die toch dezelfde zijn: het prediken en kolo-

niseeren, heeft de energieke burgers ten allen tijde gelokt; de onbeschaamde vrijmoedigheid, die ten toon gespreid wordt bij het hanteeren van teksten, vindt slechts een equivalent in de zeden en gewoonten der vermaarde veroveraars. Het moraliseeren is een honger naar geestelijke koloniën; de apostelen der moraal zijn hartstochtelijk op zoek naar de kudden oncritische inboorlingen, aan wie zij hun verzameling waarheden met vrucht kunnen slijten. Zoo volstrekt is de groote moralist, dat hij de bekeering in massa en met het zwaard zonder tegenzin bedrijft; bekeering immers heeft voor hem den zin van verovering. Predikatie en veldtocht verschillen voornamelijk in het materiaal der ammunitie.

Dit heerszuchtig en burgerlijk karakter der moraalpredikers, dit algeheel gemis aan diepte ten bate van de expansie, dat de moraliseerende naturen teekent en hen bij hun tegenstanders gevreesd en gehaat doet zijn, verduistert echter één aspect: de noodzakelijkheid der moraal. Immers, zooals wij burgers moeten zijn, zooals wij moeten leven, zoo moeten wij moraliseeren. Het leven dwingt tot aanvaarden en afwijzen, tot omarmen en neerslaan; het laat geen andere keuze dan de keuze. De richting naar vastheid en onwrikbaarheid, naar de bevestiging en de versteening, is de zondenval van het menschdom; niets zal leven buiten de abs-

tractie, al is de abstractie dan ook niet het leven. In de moraal, de bewuste moraal, wordt het abstraherende, het atomistische, tot een woekerend gezwel, dat echter zijn ontstaan dankt aan de organisatie van het lichaam zelve. Het opleggen van grenzen aan anderen, dat bij de heerszuchtigen tot een levensvervulling kan worden, is niettemin een gevolg van de noodzakelijkheid der grenzen. Daarom: men kan de moralisatie in zich onderdrukken, maar niet uitroeien, men kan het oordeel verzwakken, maar niet ontwijken. Zelfs is het scherpe, harde, drieste, benepene, vaak dierbaarder dan het vage, zachtmoedige, weifelende en veelzijdige, zoodra het zich als symbool laat gelden; de strijdbare moraal wekt medegevoel op, wanneer men ontdekt, dat de moralist zich langs eenzelfde weg redt, zich volgens een analoge tactiek verdedigt. Vrij van de heerszucht der moraal is niemand, omdat de moraal geboren wordt in den strijd om het bestaan.

Is, derhalve, de slappe, vrijzinnige moralist, die geen zijner medeburgers een inhoud wil opdringen, maar niettemin steeds eenige zwevende en onduidelijke plichten verkondigt, het ethisch ideaal? Of is het de militante Savonarola, voor wien het leven een bitter slagveld is van dingen en woorden? Wat moet men met de moraal aanvangen, wanneer men haar verhevenheid als burgerlijkheid gaat zien, en toch

deze burgerlijkheid als een heroïeke noodzakelijkheid? Måg men moraliseeren, omdat men moèt? Welke waarde kan men, in dit licht, nog hechten aan het oordeel, aan de uitspraak, die onvermijdelijk en vaak met pathos, dat bevrijdend kan werken, een richting wijst?

Het zijn noch de alzijdig verslachte, noch de eenzijdig verstarde, die ons de geldigheid eener moraal kunnen hergeven, die de noodzakelijkheid der moraal kunnen opheffen tot aanvaardbaarheid. Het moreele pathos heeft geen grond meer, zoolang het niet is losgeworden van zijn burgerlijke volstretheid, in wier termen het zich nochtans moet blijven uitdrukken. Het heeft geen grond in slapheid, het heeft geen grond in starheid, want beide zijn evenzeer bezitsformules van den burger. Zin heeft de moraal slechts dan, wanneer zij... carnavaismoraal is, ieder moment uitbarstend in het scherpste oordeel, ieder moment gereed, om de betrekkelijkheid van dat oordeel te erkennen. Moraal kan niet week en toegeefflijk zijn; hij, die oordeelt, heeft geen andere middelen om waarachtig te oordeelen dan de striemende hagel van woorden. Moraal kan evenmin compact en ondoordringbaar zijn, wil zij niet terugvallen in de plumpe onbeweeglijkheid der burgerlijke moraal; en hij, die oordeelt, heeft zich voortdurend van de ontoereikendheid zijner woorden bewust te zijn. De carnavaismoraal geldt in volstrekte

felheid, omdat zij niets gelden laat. Zij kan haar relativisme niet zoeken in onmanlijke weifeling van oordeel en merglooze abstractheid van het woord; dòòr de stalen positiviteit van haar uitspraken en de aardse partijdigheid van haar tal heen moet zij verkondigen, dat eenzijdige uitspraken en bedwelmende taalklanken voor haar geen burgerlijke gevangenschap beteekenen. De stelligheid van haar redeneeringen moet symbool zijn van het zwijgen, dat in deze wereld niet gekend wordt. Haar laatste confessie moet zijn, dat zij haar gevolgtrekkingen maakt, om ze morgen te herroepen, niet met beschaamdheid, maar met trots.

Deze houding zal den burger onbegrijpelijk en schijnheilig voorkomen; hij zal spreken van de verantwoordelijkheid, die iedere term met zich draagt, hij zal gewagen van de onverbiddelijke logica, die het gebouw der begrippen samenhoudt, hij zal opmerken, dat het beter is te zwijgen dan de taal te misbruiken zonder de absolute kennis harer gewijde teekenen, hij zal, tenslotte, niet aanvaarden, dat volstrekte scherpte van oordeel en volstrekte relativiteit van oordeel elkaar kunnen aanvullen. Moraal is voor hem een stellige overdracht van waarden aan anderen, waarvoor men ten eeuwigen dage borg moet kunnen staan; en haar pathos is hol en vals geweest, indien die belegging achteraf onsolide blijkt te zijn... De burger heeft, als

altijd, gelijk. Hij, die een moraal vastlegt aan de teekenen der taal, gelooft in de volstrekteheid van zijn uitspraken; hij zou zijn woorden anders niet kunnen formuleeren in de strenge orde van den stijl, die hem als medium moet dienen. Maar tevens, de burger heeft slechts gelijk voorzover hij gelijk kan hebben. Hij, die een carnavalsmoraal formuleert, gelooft in de volstrekteheid van g e l i j k e n i s s e n ; hij gelooft in de volstrekte mogelijkheid, dat een ander zijn woorden zal kunnen verstaan; maar hij weet tevens, dat het verstaan niet in de woorden en de gelijkenis niet in de beteekenis ligt, al zijn woorden en beteekenissen onmisbaar voor het verstaan der gelijkenissen. Daarom zal hij niet aan de woorden hechten, die hij met zooveel zorg afwoog, daarom zal hij niet voor de ‘eeuwigheid’ geborgen achten, wat hij met zooveel liefde schiep.

Carnavalsmoraal is intellectualistisch en mystisch beide. Intellectualistisch: zij versmaadt niet de moeizame wegen van het begrip, om zich verstaanbaar te maken, zij zoekt de uiterste verfijning der sensaties, de bijna onmerkbare trilling der woordnuancen, om te kunnen vastleggen, wat voor haar de wereld ‘beteekent’, om te kunnen uitdrukken, welken zin de verschijnselen voor haar hebben. Mystisch: zij bespeelt haar begrippen niet, om zich aan hun verstaanbaarheid vast te klampen, zij zoekt de

sensaties niet, om zich in hun subtiliteit te verliezen, zij spoort de woordnuancen niet op, om zich een ijdel privilege te verwerven; want al deze dingen zijn haar niet anders dan teekenen, die slechts daarom zoo zuiver mogelijk gebruikt worden, opdat zij zoo zuiver en vergankelijk mogelijk symbool mogen zijn. Men mag den mysticus niet verwijten, dat hij spreekt over het onuitsprekelijke, dat hij dòòr te spreken zichzelf tegenspreekt; immers niet alleen het woord, maar het gansche leven nadert ons in abstractie. Alles spreekt zichzelf tegen, omdat het niet anders dan in abstractie gekend wordt en niettemin grondeloos ver van de abstractie verwijderd is; zou dan de mysticus de stomme paradox van het zwijgen boven de symboliek der taal moeten verkiezen? Intellectualistische mystiek is geen grooter tegenspraak dan het leven en zijn verschijnselen.

Laat ons moraliseeren, omdat wij moeten leven! Laat ons spreken over de dingen, omdat zelfs gelijkenissen moeten worden uitgesproken! Laat ons de volstretheid en het pathos niet ontwijken, opdat wij, in grauwe vaagheid, geen volstreckte en pathetische burgers worden!

De moraal is daarom voor den burger zoo gemakkelijk en voor den dichter zoo moeilijk te aanvaarden, omdat de burger in de oordeelende woorden vaste en onveranderlijke lichamen, be-

trouwbare en veilige bouwsteen ziet, terwijl de dichter, ondanks de vastheid en onveranderlijkheid, de betrouwbaarheid en veiligheid van den schijn, zich aan geen oordeel kan vastklemmen. Burgermoraal is een samenstel van welgefundeerde eenzijdigheden, die den burger in het bezit brengen van zijn wereld; carnavalsmoraal is een afgedwongen noodzakelijkheid, een aarzelend neerschrijven van termen, die in hun verfijning het zekerst bezit schijnen te waarborgen, terwijl zij 'in werkelijkheid' aan elke bezitsformule voorbijgaan. Moraliseert men over de notulen eener vergadering, dan doet de dichtelijke werkelijkheid niet ter zake; men vult de onjuistheden aan en de notulen worden onder dankzegging en zonder hoofdelijke stemming gearresteerd. Moraliseert men over een gedicht, dan doet de burgerlijke werkelijkheid niet ter zake; als men over 'onjuistheden' spreekt, onjuistheden van metrum, rijm of beeld, dan gaat het niet om deze feitelijkheden, maar om hun gelijkeniswaarde; ieder schoon gedicht bewijst opnieuw, dat alle dichterhandleidingen, rijmschema's en beeldcatalogi er slechts zijn om in de 'werkelijke' poëzie verloochend te worden. De carnavalsmoralist weet echter, dat de notulen hun poëzie gehalte hebben, zooals de poëzie haar genotuleerden vorm bezit; daarom notuleert hij zijn bespiegelingen zoo exact mogelijk als gelijkenissen. Hij

zoekt de klem der burgermoraal en de onbestaanbaarheid eener 'dichtermoraal' te vereenigen.

Niet door verachting, maar door ruitelijke erkenning van de noodzakelijkheid der burgermoraal nadert men tot de carnavalsmoraal; want ook de carnavalsmoralist moet groepeeren, moet deelen, onderscheiden, noemen, omdat hij aan de burgerlijke noodzaak van groep, getal, verschil en naam niet kan ontkomen. Weer zal hij, om zijn gevolgtrekkingen te kunnen maken, moeten grijpen naar de namen, waarmee hij begon en die hem als symbool dienen, de namen, die hij uit het dagelijksch leven heeft opgelicht en onherkenbaar heeft teruggegeven: 'burger' en 'dichter',... om in het willekeurige en onvolmaakte beeld van 'carnaval' zijn gelijkenis te voltooien. Hij zal zich moeten binden om zich te bevrijden. Hij zal niet boven den burger uitkomen om zich los van hem te kunnen voelen. Hij zal het leven moeten uitputten in zijn analyse om de onuitputtelijkheid van het leven te kunnen ondergaan. Alle moraal heeft de middelen van den burger van noode, ook wanneer zij zich van hem wil afwenden; en men dient de burgermoraal te verstaan, om in de carnavalsmoraal te kunnen berusten.

De burger huldigt in zijn moraal het atomistische, het onpersoonlijke, het abstracte; hij breidt zich uit over zijn medemenschen zonder hen als

bemide afzonderlijkheden, als persoonlijkheden te willen kennen, zonder zijn oordeel te bepalen in persoonlijke aanraking. Zijn standpunt is, gezien tegenover het andere standpunt van den anderen burger, willekeurig; de peilschaal van het oordeel wijst aan, hoezeer de één den ander als paria beschouwt, in hoeverre hij het andere oordeel nog verdraagt als ‘primitief’ of ‘naïef’, in hoeverre hij het verdoemt als ‘goddeloos’ of ‘onzedelijk’. Hoofdzaak is, dat de moraal een vast richtsnoer geeft, die het mogelijk maakt, een vaste gedragslijn te volgen. Men moet van het ‘lagere’ tot het ‘hogere’ kunnen opstijgen, ten einde een doel te bereiken, een oplossing te vinden. Er moeten waarden te vertrappen zijn, om deugdelijker waarden te kunnen verkrijgen: het ééne vertrappen als overwonnen wil zeggen, dat men tot het andere als tot het hogere is voortgeschreden. Men kan in Adam gevallen zijn of met de evolutie zijn opgeklommen: steeds stelt zich de burgermoralist op een standpunt, vanwaar hij de tijden en ruimten overziet en onderwerpt. Heeft hij eenmaal zijn leven opgelost en omgebogen naar een doel, dan zijn de oplossing en het doel maatstaf van andere oplossingen en doelstellingen, dan is zijn moraal, het hogere standpunt, de waardemeter van anderer betrekkelijke immoraliteit.

Burgermoraal is groeps Moraal. Haar kracht komt niet uit de diepte, maar openbaart zich in

de expansie, in de oppervlakte. In hoeverre haar woorden verstaan worden, is niet in de eerste plaats van gewicht; wanneer die woorden slechts duizend en één vaagheden overspannen en beteugelen, voldoen zij aan hun bestemming. De moralisten hebben behoefte aan woorden, die ranselen door hun algemeene verstaanbaarheid, die de gevaarlijke moerassen van onrust dempen door hun opslorpende werking; zij spreken in zinnen, die luid klinken van onloochenbare beteekenis, die den twijfel doodslaan als de turksche trom van het Heilsleger. Woorden der moraal moeten in ruimen kring gehoor vinden, zij moeten vereenigen, om tot daden te kunnen voeren, zij moeten den afgrond der onzegbaarheid met klankguirlanden verbergen. Van het daverende, van het verbloemende woord gaat de kracht tot de groote en imponeerende daad uit; in de imperialistisch gearticuleerde klank sterft de nuttelooze twijfel.

Burgermoraal is daadmoraal. Zelfs de woorden der moralisten zijn hardhandige daden; zelfs de moraal der principieele luiheid is nog een daadmoraal, omdat zij evenzeer afleidt van de dichterlijke werkelijkheid als de moraal der principieele plichtsbetrachting. Het gaat, in de moraal der burgers, nooit om de geheimen der woorden; het gaat om hun waarde als dolk of pistool, als lasso of narcoticum: een bezielend propagandist kan tien legers verslaan. In het

woord der moraal is de daad al vertegenwoordigd; het heeft effect te sorteeren als de headline en de reclame: 'Koopt nu X, het is Uw belang!' Waar, onwaar? men vraagt niet langer, maar men treedt binnen en koopt.

De groep en de daad eischen de strakke, stellige onderscheiding, het felle, militante verschil. Zonder besliste onderscheiding van het 'andere' kan de groep zich niet veilig 'hetzelfde' voelen, zonder accent op het verschil van het 'lagere' stadium en het 'hogere' is er geen impuls tot energieke daden. De burgermoralist zweert derhalve bij het 'hogere' en het 'lagere', bij het 'zelfde' en het 'andere'; de liefde tot God staat hoger dan de liefde tot mensen, de schoonheid der poëzie staat hoger dan de schoonheid der natuur, de staat is hoger dan de enkeling..., of omgekeerd, naar gelang de normen uitvallen ten voordeele van het ééne of het andere. Klankrijke woorden verdichten zich hier om vaagheid en leegheid, de vijanden van alle activiteit, uit te bannen; zij staan als indrukwekkende opschriften boven de moraaltempels, een ieder in overweging gevend hun verlossende kracht te beproeven. De leuzen zijn beloften van daden, van ongestoord en productief voortleven, van redding, heil, zekerheid en bezit.

Van woorden, die de groep samenbinden, de daad bevorderen, het verschil bevestigen, moet

de burgermoraal leven. Let daarom op de ontzaglijke zwaarte harer termen, op de plechtige solidariteit der bentgenooten, op de matelooze energieontplooiing en zelfbewuste definities der partijen en secten! Om het Grootte Woord, dat hun groote angsten bezweert met zijn verdoovenden klank, hun navel der wereld, hun heilige steen van Mekka, bouwen zij het onberispelijk sluitend systeem, waar geen speld tusschen is te krijgen, de statige en potsierlijke pagode, waarvan zij met trots kunnen zeggen, dat zij geen zwakke plek vertoont. En inderdaad, een zwakke plek heeft zij niet, omdat de zwakke plek het gebouw zelf is. Zoodra de reddende formule eenmaal is gevonden, behoeft men nog slechts den ingenieuzen constructeur, den feilloozen vakman, om het systeem te volmaken en onweersprekelijk te doen gelden. Ook de formule, die voor een zoekenden enkeling slechts het brooze en onmisbare beteekenisgewaad der gelijkenis was, kan de burgermoraal dienen als het wachtwoord, waaraan de groepsleden elkaar met een vertrouwelijken augurenlach herkennen!

Zoo is de moraal der burgers; maar niet eerder zal de carnavalsmoraal haar overwinnen, dan wanneer zij haar onontbeerlijkheid zal hebben begrepen. Ook zij zal in haar uitspraken appelleeren aan een groep, want door verstaanbaar te zijn geeft zij te kennen, dat zij gehoord

en verstaan wil worden. Ook zij zal niet hooghartig langs de daad heen kunnen gaan, want ieder woord, dat haar inzichten vertolkt, zal een ander inzicht wonden en wellicht dooden. Ook zij zal grenzen moeten trekken om het één van het andere te onderscheiden, want de burgerlijkheid der taal laat geen keuze. Het Asch-woensdag-aspect der carnavalsmoraal mag niet ontkend worden, want het carnaval is het carnaval der burgers. Overwinnen beteekent hier niet vernietigen van het verkeerde, om er het goede voor in de plaats te stellen; overwinnen beteekent hier voor alles: zichzelf herkennen in den meest verhardten burger, in de schijnbaar dolzinnigste leer, in de wanhopig gewrongen formule, in de steilste moraal. Zichzelf herkennen in den perspectieflozen Egyptenaar, in den monophysiet, in den wederdooper, in Voltaire en den dogmatischen Marxist, zonder het perspectief af te zweren, duophysieten te bestrijden, het nieuwe Jeruzalem te verwachten, de gothiek te kleineeren of de bourgeoisie te haten, beteekent den dichter in den burger herkennen, beteekent de eerste verovering van de carnavalsmoraal op de burgermoraal. Zichzelf herkennen is: de noodzakelijkheid en de volschapenheid van den burgerlijken vorm aanvaarden.

Zich herkennen..., om daarna te belijden, dat men onder geen beding in de verharding van dezen of genen vorm, die men als toevalli-

gen vorm doorzien heeft, begeeren zou, zalig te worden! Zich herkennen in de veelheid der vormen is geenszins te vereenzelvigen met het laffe accepteren van hier-iets-goeds-en-daar-iets-schoons; het beduidt allerm minst het samenstellen van eklektische bloemlezingen uit den schoot der eeuwen; het is geen verheven naam voor algemeene toegeeflijkheid tegenover alles. Toegeeflijk is slechts hij, die door de burgermoraal der verdraagzaamheid proclameert, dat hij geen kruit meer te verschieten heeft, dat hij er den voorkeur aan geeft met alle burgers ter wereld op goeden voet te leven en zijn burgerlijkheid wel aan wil lengen met alle burgerlijkheden, die hij op zijn weg ontmoet. Dit is geen herkenning, dit is een goedmoedige capitulatie. Wie zich herkent in alle vormen, erkent tevens, dat hij zich niet in de toevallige betrekkelijkheid der vormen herkent. De vormen in hun burgerlijke overtuigingskracht, in hun burgerlijke cijferwaarde, laten hem koud, stooten hem af. Maar wie zich herkent in alle vormen, overwint hen door te ontdekken, dat iedere vorm, elke moraal, in en dòòr de noodzakelijke burgerlijkheid der formule, symbool kan zijn zo goed als bezitsbepaling. Daarom kan men zich herkennen in alle dingen èn alle dingen verwerpen; deze twee zijn op het carnaval geen tegenstellingen.

De carnavalsmoraal is een kind der burger-

moraal; zij is burgermoraal. Zij scheidt nieuwe en harde grenzen, hoewel zij aan geen grens volstrekte waarde hecht; want aan de grenslooze vaagheid is haar niets gelegen. Zij handelt over het ééne en het andere, al is het ééne het andere en het andere het ééne; want zonder onderscheiding kan zij niet getuigen, dat onderscheiding het wereldraadsel niet oplost. Van de logge bezitsformules der burgers neemt zij de termen over, om er zich glimlachend in te herkennen; en door dien glimlach maakt zij de krankzinnigste woorden, en zelfs haar eigen verwaten betoog, goed voor eeuwig.

Om te bezitten heeft men termen van noode, en tevens om bezit te ontvliesen. Het zijn dezelfde termen...

Het carnaval der kinderen, het carnaval der minnaars, het carnaval der geloovigen, het carnaval der burgers, het carnaval der dichters: zijn zij één of zijn zij anders?

Wie moraliseert, moraliseert niet over 'het' leven, want 'het' leven is geen voorwerp van moraal, 'het' leven vloeit tusschen onze tastende vingers door; hij moraliseert over levenso r m e n . Desalniettemin wordt er onophoudelijk over het leven gemoraliseerd: het leven is lang, het leven is kort, het leven is een taak, het leven is zoo gek nog niet. Een onuitroeibaar instinct drijft de burgers, reeds in hun aanvanke-

lijke moraalwoorden, in den strijd tegen den demon van het ‘onbegrijpelijke’, het Leven, dat ‘begint’ met de geboorte en ‘eindigt’ met den dood. Uit alle kosmogonieën putten de burgers dit duister ‘begin’, in alle apocalypsen vreezen zij dit komende ‘einde’. Over ‘het’ leven gaat het geruisch van tallooze taalklanken, ‘het’ leven wordt stoutmoedig benaderd, ‘het’ leven wordt in bezit genomen door de zonderlingste en onsamenhangendste veronderstellingen, omdat het onbegrijpelijke geweerd moet worden, volledig omgezet tot begrijpelijkheid, tot op de laatste rest verbrand en onschadelijk gemaakt. Het ontgaat daarbij den burger, dat, bij alle voorspoedige vermeerdering van begripsbezit, ‘het’ leven hem tot den bodem toe onthouden blijft, dat hij machteloos blijft ronddolen met zijn mythologieën tusschen levens v o r m e n , die ‘het’ leven aan zijn blik onttrekken.

Daarom heeft de carnavaismoralist zich voor te houden, dat men over ‘het’ leven niet moraliseeren kàn, maar slechts over zijn vormen, over de abstracties, die wij de teekenen van het leven noemden. Het is zinloos en onvruchtbaar met groote en gewichtige woorden op ‘het’ leven aan te vallen: ‘het’ leven, dat het midden houdt, in de primitieve beeldspraak der burgers, tusschen een stoomer, die aan den eenen horizon opduikt om aan den anderen weer te verdwijnen, en een stuk wrakhout, richtingloos

heen en weer zwalkend op het water. Ongetwijfeld, er is niemand, die buiten deze beeldenwereld leven kan, omdat het... leven slechts in zijn abstracte vormen gekend wordt; er is niemand, die zich niet, peinzend over zijn geboorte, aan den horizon laat opduiken, om zich, peinzend over den dood, aan de golven van het onbekende over te geven, er is evenmin iemand, die geheel voorbijgaat aan de gedachte, dat zijn bestaan stuurloos is ingeklemd tusschen de onbekende gewesten vòòr het begin en àchter het einde. Deze moralisaties zijn noodzakelijk en vergeeflijk, omdat de zelfhandhaving in abstracties ze eischt, zo goed als het dagelijksch brood; maar raken zij de onbegrijpelijkheid van 'het' leven? Zij raken evenmin en evenzeer die onbegrijpelijkheid als iedere seconde van den normalen dag, die door wordt gebracht met ijverig begrip van zaken; en het is slechts karakteristiek voor den burger, dat hij de onbegrijpelijkheid zoekt in zijn abstract verleden en zijn abstracte toekomst, maar ze in het heden zelfs niet ontdekt! Het gaat, daarom, bij den burger, strikt genomen niet om de onbegrijpelijkheid van 'het' leven, maar om de onveiligheid van zijn bestaan; en wanneer de burger moraliseert over 'het' leven, moraliseert hij over de levensvorm Bestaan, waarin hij zijn abstractiebezit heeft gedeponeed.

Ook de carnavalsmoralist heeft er dus in te

berusten, dat 'het' leven zich aan zijn bespiegelingen onttrekt en slechts de levensvormen de stof kunnen leveren voor zijn moraal; ook in dit opzicht is de carnavalsmoralist derhalve burger, zonder eenig wonderbaarlijk privilege. Hij moet zich tevredenstellen met de groepeeringsen en onderscheidingen, die de burgers als hoogste wet erkennen; hij heeft geen enkel magisch middel om zonder omwegen loodrecht door te dringen tot afgesloten mysteriën; hij moet beginnen en eindigen met kinderen als kinderen, Calvinisten als Calvinisten, beeldhouwers als beeldhouwers te verdragen. Spelen niet overal de kinderen, prediken niet steeds de Calvinisten, richten de beeldhouwers niet alom standbeelden op? En tevens: het zijn toch niet de kinderen, die standbeelden oprichten, of de Calvinisten, die spelen, of de beeldhouwers, die prediken? Zelfs al kan een kind calvinistisch, een Calvinist kinderachtig, een beeldhouwer kinderachtig en calvinistisch beide zijn: is het daarom mogelijk, kindsheid, Calvinisme en beeldhouwkunst, hun onderscheidingen, hun verschillen, hun overeenkomsten, van de wereld af te schuiven en in het naakte licht der waarheid te staan? Hoever men voortschrijdt, hoe ijl en mathematisch de abstracties worden, onverzettelijk blijft de burgerlijke werkelijkheid de werkelijkheid van het ééne en het andere, van het ééne naast het andere.

Zoo heeft de carnavalsmoraal te beginnen met het carnaval der kinderen te onderscheiden van het carnaval der minnaars, het carnaval der minnaars van het carnaval der geloovigen, het carnaval der geloovigen van het carnaval der burgers, het carnaval der burgers van het carnaval der dichters; en zij zal hebben te eindigen met de erkenning, dat zij door te moraliseeren die onderscheidingen niet opheft. Immers reeds in het carnaval is Aschwoensdag gegeven; en daarom is het ééne carnaval niet het andere, al zijn zij alle... carnaval. Een kind is een kind, een minnaar is een minnaar; en daar een kind niet 'hetzelfde' is als een minnaar, is een kind iets 'anders' dan een minnaar. Een minnaar heeft een vrouw lief, een geloovige heeft God lief; en daar een vrouw niet 'hetzelfde' is als God, heeft een minnaar iets 'anders' lief dan een geloovige. Van deze redeneering is in de wereld der burgers geen appèl; van deze redeneering zal men niet bevrijd worden, zoolang men bestaat, zoolang men 'wereldburger' is; want zij klèèft aan het bestaan, aan het burgerschap der aarde. Het kan nooit de bedoeling der carnavalsmoraal zijn, haar te ontkennen of haar gebied te ontzeggen; want dat het ééne niet het andere is en het andere niet het ééne, is een werkelijkheid voor ons, die wij als burgers nooit zullen ontloopen. Het verzwakken van dit aspect van carnaval beteekent het aankweeken

van de vrijzinnigheid en de vaagheid, die het verheven woord van Christus vergeefs trachten te beduimelen: 'Ik ben niet gekomen om den vrede te brengen, maar het zwaard'. In hun werkelijkheid gelden de groepeerings, de verschillen, de onderscheidingen; en buiten hun werkelijkheid is geen levenswerkelijkheid.

Boven alles is de carnavalsmoraal vijandig aan het verslappende gelijkstellen en dooreenmengen der verschijnselen. Zij spreekt niet daarom van h e t kind, omdat zij alle kinderen, onverschillig hun aanleg en erfelijke belasting, gewelddadig aan één veralgemeenend oordeel wil onderwerpen; zij spreekt niet over d e liefde, omdat zij het 'verschil' tusschen de sexen of het 'onderscheid' tusschen erotiek en broederliefde wil verduisteren, zij spreekt niet over h e t geloof, omdat zij de waarde der religies en secten in hun formuleeringsverschillen wil ontkennen, zij spreekt niet over d e gemeenschap, omdat zij den staat 'hetzelfde' acht als de mode, zij spreekt niet over d e poëzie, omdat zij geen grenzen wil trekken tusschen schilderkunst en muziek. Versmading van grenzen treft men aan bij hen, die een niet onaanzienlijk belang hebben bij den vagen 'één pot nat', waarin alle phaenomenen door elkaar worden gekookt tot de onherkenbare brei der verwardheid; waardeering van grenzen houdt niet in, dat men niets anders dan de grenzen waardeert.

Het is noodzakelijk, de grenzen van ‘natuur’, ‘traditie’, ‘soort’, scherp te trekken en scherp te laten gelden, om tot het inzicht hunner betrekkelijke geldigheid te geraken. Het is noodzakelijk, den mensch met erfelijkheidsfactoren te omsnoeren tot hij aan alle zijden bepaald schijnt, ten einde te ervaren, dat de persoonlijkheid van den mensch zelfs door het fijnste net van factoren niet wordt gevangen; het is noodzakelijk, dieren en planten te groepeeren en te onderscheiden naar hun ‘overeenkomsten’ en ‘verschillen’, om te kunnen erkennen, dat geen dier en geen plant door de subtiliteit der abstracties in hun persoonlijk ‘leven’ zijn aangetast; het is noodzakelijk, de materie steeds weer te ontbinden, om haar simpele ‘ondeelbaarheid’ te kunnen beseffen... Onze groote ‘natuurlijke’ scheidslijn loopt tusschen de n man en de vrouw; en niettemin, is er één persoonlijkheid, die aangeduid kan worden als de volstreckte man, als de volstreckte vrouw, is er één mensch, die kan worden opgelost in mannelijke en vrouwelijke factoren? Armzalig is deze ‘indeeling’, armzalig in haar ‘natuurlijke’ grofheid, afgestemd op de ‘natuurlijkheid’ der voortplanting, maar daarom niet minder noodzakelijk en vruchtbaar; zòò vruchtbaar, dat de stervelingen zich vermenigvuldigen en hun bestaan daarbij nog vergallen door de onoplosbaarheid van het sexueele vraagstuk, dat regel-

matig opnieuw wordt opgelost door den laatsten heiland. Men moet de gansche burgerlijke volstrektheid der begrippen ‘man’ en ‘vrouw’ hebben ondergaan, wil men, zelfs zonder kennis der ‘natuurlijke’ variatie homosexualiteit, terugkeeren tot de ‘ondeelbaarheid’ der persoonlijkheid, die in geen onderscheiding wordt uitgeput.

Niet om de grenzen te verzwakken, noch om hun dialectische verfijning te belemmeren, zal de carnavalsmoraal zich tenslotte afwenden van de abstractie, waarvan zij zelf gebruik maakt en zich niet afwenden kàn. Zij zal niets versmaden, dat het spel der begrippen compliceert; want wie zich tot het uiterste gecompliceerd heeft, zal het eenvoudigste nog kunnen hervinden, het eenvoudigste, dat zonder hulp der begrippen niet kan worden uitgedrukt. De hervinding van den eenvoud der dichterlijke werkelijkheid kan geschieden in alle ontwikkelingsperioden van het begrip; vandaar, dat geen enkele ontwikkelingsperiode van het begrip haar b e h o e f t te brengen. De grove voorstellingen van den boer en de geslepen systematiek van den wijsgeer zijn in dit opzicht onttrokken aan het burgerlijk plan van ‘lager’ en ‘hooger’: dat zij de verlossende ontdekking volkomen kunnen symboliseeren, zooals zij haar volkomen kunnen versluieren. Daarmee is de werkelijkheid van ‘lager’ en ‘hooger’ derhalve

niet omvergeworpen, daarmee is niet gezegd, dat iedere boer een simpele trap ten hemel kan vinden, die de wijsgeer zich slechts met inspanning kan veroveren; daarmee is de hierarchie der begrippen niet geloochend. Geen mirakel ontnemt ons de plicht, de burgerlijke plicht, de begripsbegrooting sluitend te maken, ook al waarborgt een sluitende begrooting nog geen ‘werkelijke’ uitkomst. Millioenen boeren spitten de aarde om en zij zijn zeer bekwaam in hun vak. Honderden wijsgeeren spitten de taal om en zij zijn zeer bekwaam in hun vak. Hun bekwaamheid is ‘verschillend’, noodzakelijk en waardevol; en niettemin is zij geen waarborg, dat het eenvoudigste hun werd geopenbaard. Dit is het mysterie: dat men zich met volledige toewijding een volledig leven moet construeeren en slechts heeft af te wachten of de volledigheid komen wil...

Het carnaval der kinderen, het carnaval der minnaars, het carnaval der geloovigen, het carnaval der burgers, het carnaval der dichters: zijn zij één of zijn zij anders...? Deze vraag is geen vraag meer: met het volledig behoud van hun anders-zijn zijn zij één. Hun eenheid wordt niet geboren, nadat de grenzen zijn uitgewischt, maar is reeds geboren, terwijl de grenzen worden getrokken.

Is het wonder, dat er op het carnaval der bur-

gers herhaaldelijk en nadrukkelijk gesproken wordt over den burger, over het kind als burger, den minnaar als burger, den geloovige als burger, den... burger als burger, den dichter als burger, terwijl de taal den dichter slechts aarzelend en bijna verlegen beroert? Is het toeval, dat het anders-zijn der dingen zoo zeker en helder kan worden omschreven, terwijl hun één-zijn honderd omslachtige gelijkenissen noodig heeft, die vervuld zijn van onzuivere en troebele beelden? Is het een grillige bijkomstigheid, dat men den burger onder alle levensvormen zoo gemakkelijk ontmaskert, terwijl het vluchtigst woord over den dichter gesproken op alle gebied ontnuchtert, terwijl zelfs de term 'dichter' de benaming vertegenwoordigt van een schrijvenden burger?

Om tot den nameloozen dichter te naderen heeft men een vloed van burgermansnamen noodig, die alle overvloedig uitsluitel geven over... burgers. Men moet spreken over het 'dichten in gemeenplaatsen', over den 'dichter in den burger', termen, die voorstellingen wekken en beelden suggereeren, die de wereld der burgers geenszins achter zich laten; men moet spreken over de 'tweede kracht', die men als kinderlijkheid, liefde, geloof, gemeenschap, schoonheid, een plaats tracht te geven in diezelfde wereld der burgers. Komt het er op aan te zeggen, 'wat' de dichter 'is', dan verliezen

de woorden eensklaps hun vertrouwde bruikbaarheid, dan schrompelen de definities ineen, dan deinzen de anders zoo energieke beteekenissen terug; dan schijnen alle formules dorre quanta en bleeke qualiteiten, dan krijgt de dichter de physiognomie van den negatieven burger. Woorden zijn teekenen des behouds; zij ontstaan in den dienst der burgers en zij vervullen dien dienst tot het einde toe. Met woorden moeten wij over den dichter spreken, dien wij met woorden verburgerlijken.

Er valt dus over den dichter niets 'anders' te zeggen dan over den burger, want de dichter verhoudt zich niet tot den burger als het ééne tot het andere. Evenmin valt er over den dichter iets 'nieuws' te zeggen, omdat de dichter niet als een 'hooger' stadium voortkomt uit een 'lager', maar in den ouden burger en zijn stellige uitspraken 'geheel' aanwezig is. Geen andere en nieuwe woorden zullen inlichtingen kunnen verstrekken over den dichter, daar in dezelfde oude woorden van den burger, zijn veilige teekenen des behouds, de dichter reeds glimlacht om de zekerheid, die de abstracte, gemiddelde beteekenis bergt.

Kaal en bespottelijk zal derhalve de carnavalsmoraal den burger voorkomen; deze hooghartige moraal, die hem overal aantast in zijn verstarring, hem steeds critisch betrapt op de beperktheid zijner formules, hem onophoude-

lijk schrik aanjaagt met het spookbeeld ‘dichter’... en zelf deze verstarring niet eens kan ontberen, deze beperktheid niet kan overschrijden, dezen ‘dichter’ niet kan definiëren! Zelfs de beroepsdichter, dit hoogtepunt van wisselvalligheid, wordt hem voorgehouden als medeburger! En thans is het glimlachen aan den burger, die niet zonder leedvermaak toeziet, hoe de carnavalsmoralist zich zal redden uit de impasse, waarin de eigen hooghartigheid hem heeft gebracht; thans, aan het einde gekomen van zijn moralisaties, zoekt hij hulpeloos naar het laatste woord: het laatste woord, dat hem voortdurend ontwijkt en weigert zich te leenen voor het... eenvoudigste. Waarom zijn kinderlijkheid, liefde, geloof, gemeenschap en schoonheid, wier stellig anders-zijn zoo nadrukkelijk door den carnavalsmoralist werd toegegeven, dan ‘één’ in den dichter? Waarom wordt de ‘tweede kracht’ vernietigend genoemd, als zij niet eens in staat is de grenzen der gemeenplaatsen te vernietigen, als zij zelfs niet kan worden losgedacht van de ‘eerste kracht’ des behouds? De burger vraagt, en hij begeert antwoord.

Een nieuwe concessie van zwakheid: men zal den burger op geen vraag kunnen antwoorden wanneer hij het antwoord niet reeds in zich heeft, men zal hem het vragen nimmer afleeren, tenzij hij reeds weet, vragen onbeantwoord te

moeten laten. De vragen, die met 'ja' of 'neen' kunnen beantwoord worden, gaan aan den dichter voorbij; en daarom worden zij door de burgers met zooveel positiviteit gesteld. Is de liefde natuurlijk of is zij zondig? Is de ziel onsterfelijk of is zij vergankelijk? In dergelijke problemen schept de burger een zonderling behagen en van de autoriteiten, die hij dienomtrent ondervraagt, verlangt hij een beslist antwoord, niet beseffend, dat in de formuleering der vraag de zinneloosheid van het antwoord ligt opgesloten; met de drieste en als met mathematische zekerheid ingekleede oplossing kan men den burger dan ook gelukkig maken, gelukkig echtgenoot, gelukkig christen. Zoo laf in dichterlijkheid is het gros der burgers, dat het spel van vraag en antwoord hun bestaan beheerscht, dat hun streven naar 'waarheid' met het beurtelings onbevredigd-zijn en bevredigd-worden gelijk te stellen is. De gemiddelde burger wenscht zijn levensraadsel op te lossen als zijn kruiswoordraadsel: in zijn vrijen tijd, en daarbuiten met rust gelaten te worden, om naar behooren te kunnen deelnemen aan de vragen van den dag; geen wonder derhalve, dat hij het levensraadsel oplost, zooals hij de vragen van den dag beantwoordt! Daden of daadkrachtige woorden, daarmee laat zich de twijfel ontwricken.

Zooals dus de burger glimlacht over de zwakheid van den carnavalsmoralist, die zelfs geen

vragen kan stellen, waarop het antwoord afdoende is, zoo glimlacht de carnavalsmoralist op zijn beurt over de voldaanheid van den burger, die het 'juiste' antwoord op zijn vraag heeft ontvangen en nu de onbegrijpelijkheid uit zijn bestaan heeft weggebannen. Hij glimlacht over de tallooze 'juiste' antwoorden, die op elkaar botsen en de alleenzaligmakende juistheid voor zich opeischen. Hij glimlacht over de woorden, deftig en voornaam als predikanten en aansprekers, zeker en onwrikbaar als ambtenaren en onderwijzers, die den afgrond der 'werkelijke' onbegrijpelijkheid voor den burger verborgen moeten houden, en hij glimlacht ook over de droomen en psychosen, waarin diezelfde bezwerende woorden, zoo plechtig en hierarchisch geschaard in het dagelijksch leven, lallend als idioten en kwijlend als baby's, vervuild als bedelaars en hinkend als Hephaistos, terugkeeren als een bespotting van alle hierarchie. Hij glimlacht over de hechte burgerlijke orde van den dag, die den nacht niet weerstaan kan en onder de beddedekens in een angstwekkende wanorde verkeert; hij glimlacht over den gezeten burger, die in den slaap kinderlijk stoeit, over den geposeerden echtgenoot, die des nachts aan alle bacchanalen, aan alle verlokking der lusten gretig en schaamteloos deelneemt, over den voortreffelijken geloovige, dien duizend duivelen belagen; hij glimlacht

over dit leger van grenzen, zoo zorgvuldig als het ‘bewuste leven’ gecultiveerd, zoo eerbiedwaardig als de ‘geldende normen’ uitgedost, dat plotseling, zonder waarschuwing, te allen tijde in zijn tegendeel kan overslaan, al wordt dit vernederende tegendeel opzijde gedrongen als het ‘onderbewuste’, al worden zijn ‘normen’ onder het toiletmaken zoo haastig mogelijk afgezworen. Hij glimlacht om de steeds falende pogingen der moralisten, die althans nog een gering ‘verschil’ zoeken te behouden, een bleeke grens zoeken te trekken tusschen den waanzin en de amoureuze, religieuze of poëtische extase, een ‘verschil’, dat slechts te vinden is in de mate van burgerlijke bruikbaarheid, een grens, die slechts getrokken kan worden tusschen toevallige (nog-) begrijpelijkheid en even toevallige onbegrijpelijkheid. Hij glimlacht,... niet omdat hij de verschillen en de grenzen loochent, niet omdat hij de vragen en de antwoorden wil afschaffen, maar omdat hij dezelfde verschillen, grenzen, vragen en antwoorden, die onmisbaar zijn om het leven te kunnen vervullen, om te kunnen bestaan, onbruikbaar ziet om ‘het leven’ op te lossen en uit te putten; hij glimlacht, omdat de naamlooze dichter zich over al zijn namen wrekt in droom en waanzin, die den verharden burger de omkeerbaarheid van zijn ‘oplossingen’ dreigend voorhouden, hem de betrekkelijke waarde

der burgerlijke werkelijkheid in hun onbruikbare variaties onafwijsbaar aankondigen.

Dit is dan de kleine wraak van den carnavalsmoralist: dat hij de zekerheden der burgers tegen elkander uitspeelt, om hun het pathos hunner zekerheden als onmisbaar en niettemin onhoudbaar voor te leggen, om hun den dichter in zijn gelijkenis te toonen als Sacer, dat is heilig en vervloekt in eenen, kracht van behoud en van bederf tegelijk. Geen burger zou bestaan in onwrikbaarheid, als hij geen 'burger-dichter' was, als hij niet 'dichtte in gemeenplaatsen', als zijn onwrikbare normen geen pathos beteugelden, als zijn abstracties geen dichterlijke werkelijkheid omspanden; neem het pathos weg, en de normen vervallen, neem den dichter weg, en de burger bestaat niet meer. Daarom is de dichter den burger onmisbaar, heilig, want hij geeft hem het levensgehalte, dat voorwaarde is voor alle abstractie, hij geeft hem den inhoud, waarzonder geen norm werkelijke norm is: geen burgerlijke werkelijkheid zonder dichterlijke werkelijkheid. Maar evenzeer ontvlieft de dichter de vastlegging in burgerlijke vormen; iedere abstractie beknelt hem, iedere norm is hem hinderlijk. Daarom is elke abstractie, elke norm, elke naam, elke term tevens een strijd met den dichter, die naamloos begeert te blijven, is elke burgerlijke zekerheid tevens een onhoudbaarheid, een worsteling om

te formuleeren, wat niet te formuleeren valt, een krampachtige poging om ‘de’ waarheid te fixeeren aan een blijvend bezinnsel; als zoodanig vervloekt de burger den dichter, omdat hij hem de volstreckte rust ontnemt, hem zijn vormen als een drukkend harnas doet voelen. Sacer: heilig is de dichter, omdat hij den burger het leven schenkt, vervloekt is de dichter, omdat hij de burgerlijke vormen met het bederf der vergankelijkheid bedreigt. Sacer: heilig is het leven, omdat het de abstracties werkelijkheid geeft, vervloekt is het leven, omdat het zich aan alle abstracties onttrekt.

In kinderlijkheid, liefde, geloof, gemeenschap en schoonheid nu, in de onmisbaarheid, maar tevens in de onhoudbaarheid van deze namen, ligt het geheim van den heilig-vervloekten dichter, van den dichter, die burger moet worden en het niet kan zijn, het carnavalsgeheim, besloten. Heilig zijn de kinderen die opgevoed worden tot volwassenen, heilig zijn de minnaars, die door hun paring de wereld in stand houden, heilig zijn de geloovigen, die in hun formule den dood afweren, heilig zijn de burgers, die al samenzijnde de rust bevorderen, heilig zijn de dichters, die door hun producten de zinnen aangenaam streelen; want in hen, onderscheiden naar hun gemeenplaatsen, manifesteert de dichter zich als vruchtbaar burger. Heilig is het pathos der gemeenplaatsen, want het voedt het be-

staan, het kweekt de energie, het bevordert de daad, het sterkt de onderscheiding... Maar vervloekt, driewerf vervloekt de volwassenen, die kinderen blijven, de minnaars, die verteerd worden door hun liefde, de geloovigen, die de grenzen tusschen God en mensch verbreken, vervloekt zij, die naar gemeenschap smachten en zij, die in hun scheppend visioen de wereld veranderen; want in hen dreigen de verschillen te vergaan en kondigt de dichter zich aan als de dood, de dood der vormen. Vervloekt is het pathos, dat de beteekenis der gemeenplaatsen aantast, want het richt zich tegen het bestaan, het doet de energie verslappen, het ontnemt de daad zijn 'natuurlijke' drijfveer, het berooft de onderscheidingen van hun volstrekke waarde.

Heilig en vervloekt: zijn zij anders of zijn zij één? Zijn de heiligen en de gevloekten, zijn de geïnspireerden en de gekken 'verschillend' of zijn zij 'dezelfden'? De oude klank: sacer, antwoordt diep en raadselachtig; één klank, één antwoord. De kracht des behouds is de kracht des verderfs; de burger onderscheidt hen, de dichter vereenzelvigd hen; voor den burger is het behoud heilig en het verderf vervloekt, voor den dichter zijn behoud en verderf slechts symbolen van de ééne kracht, de ééne werkelijkheid, sacer, taboe, niet toegankelijk voor onze schennende begrippen, die haar onophoudelijk betasten.

De woorden, die de burgers over kinderlijkheid, liefde, geloof, gemeenschap en schoonheid spannen, de zware woorden, die het ééne van het andere scheiden, het andere boven het ééne stellen, zijn te heiliger naarmate zij een dreigender vloek moeten bezweren, zijn te meer woorden des behouds naarmate zij een grooter verderf veilig moeten bedden. Want in kinderlijkheid, liefde, geloof, gemeenschap en schoonheid wijst een goddelijke demon naar de dichterlijke werkelijkheid, die met behoud en verderf zoo zorgeloos speelt, alsof niet de hoogste belangen ermee gemoeid waren...

Aan het einde gekomen, overziet de carnavalsmoralist den weg; want van het begin tot het einde loopt de weg, die naar de gelijkenis voert van een weg zonder begin en zonder einde.

Hij moest aanvangen met de onderscheiding van den burger en den dichter, zooals hij die ontmoette in het burgerlijk taalgebruik van iederen dag, teneinde de eenige waarde van het platvloersche 'wij', het ondraaglijk gemeenzame en vulgair vereenigende, te vinden in het carnaval der burgers, de synthese, maar daarom nog niet de gelijkstelling van burger en dichter. Uit de beteekenisnuancen der woorden: 'burger' en 'dichter', moest hij de gevolgtrekking maken, dat het burgerlijk begrip van den dichter slechts zijn burgerlijkheid ver-

mocht uit te drukken, maar dat het wezen van den dichter, datgene, wat den dichter dichter doet zijn, in geen woordgrenzen opging. Zoo kwam hij tot de gelijkenis van Carnaval, van den gecostumeerden burger, die eeuwig en vergeefs tracht aan den druk van Aschwoensdag te ontkomen; deze misleidende gelijkenis, misleidend als de gelijkenis van den zondenvall voor hen, die misleid willen worden.

Burger, dichter, carnaval. Deze namen waren beeldend, zij waren vol gevaarlijke herinnering aan den levensroes, waarin de woorden gemakkelijk en onbelemmerd voorbijgaan; zij lagen als object voor prille liefde en haat gereed. Toch werd de carnivalsmoralist gedrongen deze woorden en geen andere te kiezen, deze woorden, die hem aanhoudend moesten drijven naar de bonte veelheid der verschijnselen, naar het groot tafereel der dwaasheid, buiten de stilte van de bosschen, waar de mysten met de bladeren en stammen der boomen verkeeren, buiten de rust van het abstracte begrip, dat de toevlucht der filosofen is.

Waarom koos hij deze woorden? Waarom liet hij de burgers niet in vrede aan hun werk, waarom liet hij den dichter zijn verzen niet schrijven, waarom vierde hij niet liever carnaval in plaats van de benaming te exploiteeren? Terwijl hij burgers en dichters verried en het carnaval door moralisaties ontlusterde, ont-

vielen hem de beslistheid der burgers, de taal der dichters en de betooverende verdwazing van carnaval. En niettemin, met hartstocht koos hij deze woorden en geen andere, versmaadde hij de verborgenheid der bosschen en de drooge feilloosheid van het technisch gecanoniseerde begrip; niet uit verachting voor den éénen weg of den anderen weg, maar plotseling beseffend, dat deze toevallige termen hem moesten ontvoeren uit de wereld, waar zij als dogmatische formules van kracht waren, als onveranderlijke waarden golden.

Meegenomen door zijn beelden, maar thans tevens gericht tegen zijn beelden, wendde hij zich opnieuw tot de burger-dichters en hun onderscheidingen, om hun burgerlijkheid te kunnen verstaan als een vorm van dichterschap, hun dichterschap als de inhoud hunner burgerlijkheid. Hij wendde zich tot de kinderen, om te ontdekken, dat na alle omschrijving het kind een burgerlijk phaenomeen werd, maar dat daarmee het kinderlijke niet bleek opgelost in burgerlijkheid. Hij wendde zich tot de minnaars, om uit het burgerlijk vormenspel van liefde en haat de onoplosbare liefde, die alle verstand te boven gaat, over te houden. Hij wendde zich tot de geloovigen en vond het geloof niet verklaarbaarder, omdat de geloofsformules der burgers den angst voor de vergankelijkheid moeten verslaan. Hij wendde zich tot de bur-

gers, zag de solidariteit hunner gemeenschappen, maar kon den drang naar gemeenschap niet rubriceeren. Hij wendde zich tot de dichters, las duizend gedichten, maar wist niets meer omtrent het aangezicht der schoonheid.

Dit was de weg van den carnavalsmoralist. Weet hij meer, dan toen hij op weg ging? Bracht hij een moraal thuis, die waardig naast andere moralen kan worden geëxposeerd?

Hij weet niets meer, dan toen hij van huis ging. Hij bracht niets mee, dat geëxposeerd kan worden. Want deze bladzijden zijn voleindigd en zij vallen van hem af, omdat zij een vorm, een beteekenis hebben gekregen. Zij liggen voor hem, een reeks schriftelijke gebaren, verward, wachtend; wachtend op wie? Zij, die hem bevrijdden van den angst voor den paedagoog, voor den zedemeester, voor den predikant, voor den staatsman, voor den kunstenaar, zij, de teekens, liggen nu als een einde voor hem, een koud einde, wachtend. Men moest niet kunnen voltooien, want het ontnuchtert, een afgepasten en waardigen burger, een boek, met den schijn van voltooidheid, van geheelheid, achter te laten, of het wekt een slaap van burgerlijke tevredenheid, iets voltooid te hebben. Deze papieren burger, opgebouwd uit alle woordsoorten en gevoegd volgens een bepaalde syntaxis, blijft uitnoodigend achter, wachtend; wachtend op wie? Op hen, die zullen becijferen, of de auteur

een optimist dan wel een pessimist moet genoemd worden, op hen, die er over zullen redetwisten, of hij religieus of verstandelijk, moreel of immoreel was, op hen, die al bladerend zullen zeggen: 'Hij breekt alles af, dat is niets voor mij'. Niets anders kunnen deze voltooide regels meer dan stompzinnig wachten en, als begrijpelijke woordcomplexen zonder voorkeur, den eerste den beste welkom heeten, als Z.M. den Lezer. Zoo kan het voleindigde worden geëxposeerd, als wetenswaardigheid, omdat het nu eenmaal voleindigd is.

Niet daarom echter ging de carnavalsmoralist den weg van het begin naar het einde; want het verleden zijner formules, dat nu de openbaarheid trotseert, is hem ontvreemd, toen het krachtens de auteurswet zijn eigendom werd voor de toekomst. Hij ging van het begin naar het einde, om tijdens dien gang van de alleenheerschappij van begin en einde bevrijd te worden. Hij verdiepte zich in de starre onbeweeglijkheid der burgerlijke termen, om te ontdekken, dat deze termen niet slechts beteekenissen zijn voor den burger, maar ook gelijkenissen voor den dichter. Hij dook onder in den maalstroom der verschillen, om den burgerlijken eerbied voor die verschillen te verliezen. Hij bevredigde zijn begeerte naar de orde van het begrip door zijn gedachten te formuleeren en vast te leggen, om ook deze bevrediging, de orde, die

hij zelf omschreef, als een burgerlijke begrenzing te kunnen erkennen.

Is daarom het geschrevene onwaar? Zijn daarom deze formuleeringen, die met den schijn van wetenschappelijke volstrektheid pronken, onjuist? Is het verleden van formules, dat met zijn voltooiing afvalt, dan in abstracties verdord en gestorven?

Waar en onwaar, juist en onjuist, zij zijn termen in het rijk der burgers, waar de evolutie voortschrijdt van stadium tot stadium, waar de wetenschap opklimt van hypothese tot hypothese, waar de burgerlijke werkelijkheid abstractie met abstractie verslaat, om tot steeds subtieler abstractie te geraken. Waar of onwaar, juist of onjuist zijn derhalve alle beweringen, voorzoover zij 'wetenschappelijk' zijn, voorzoover zij een beroep doen op de begripsschakels der menschen en handelen over datgene, wat geweten kan worden. Wat geweten kan worden, laat zich als these stellen, als antithese weerleggen, in synthese verzoenen; de man der wetenschap is de man van de oplossing, van het uitgangspunt der hypothetische onwetendheid en het doel der hypothetische alwetendheid; zijn scepsis is gegrond op een n o g -te-weinig-weten, zijn bestaan voegt zich als onderdeel in den onafzienbaren stoet der zoekenden; zijn theorie 'sluit zich aan' bij die zijner voorgangers, 'corrigeert' ze of 'verwerpt' ze.

Het wetenschappelijk standpunt kent, hoeveel onbegrijpelijkheid het ook in het verschiet ziet, geen onbegrijpelijkheid tusschen waar en onwaar, juist en onjuist; immers de onbegrijpelijkheid is voor de wetenschap slechts een voorloopige onbegrijpelijkheid, die in een hypothetische toekomst eens tot de zuivere formule zal worden teruggebracht.

Voorzoover het leven derhalve in wetenschap, in den ruimsten zin, wordt opgelost, voorzoover ook de carnavalsmoralist onder het teeken der formule staat, dragen dan ook alle uitspraken, alle onvermijdelijke definities van den carnavalsmoralist over 'het' leven de stigmata der burgerlijke werkelijkheid; zij geven oplossingen, die als waarheid tegenover onwaarheid worden gesteld, als juistheid op onjuistheid worden veroverd, zij veinzen door hun stelligheid het onbegrijpelijke te dooden. Als wetenschappelijke formuleeringen hebben zij een volstrekte geldigheid, kunnen zij door andere volstrekte formuleeringen worden aangetast en ondermijnd, laten zij zich met die andere formuleeringen verzoenen in een derde, die beide omvat. Zij zijn waar, om onwaar te zijn, juist, om onjuist te blijken, voltooid, om te sterven: Aschwoensdag.

Maar niettemin: de carnavalsmoralist ontsnapt aan de alleenheerschappij van begin en einde. De papieren vrucht, het afgevalen li-

chaam uit gestorven teekens gebouwd, wacht ook op den herkenningblik, die uit de betekenissen gelijkenissen leest! Eén blik, die niet naar waarheid of onwaarheid vorscht, maar verwonderd en glimlachend de geheime verwantschap ondergaat, verovert iets van de dichterlijke werkelijkheid op het onafzienbaar kansspel der historie; één blik, die de logge teekens ziet wijzen naar den naamlozen dichter, naar die onbegrijpelijkheid, waaraan het begrip in der eeuwigheid niet toekomt, maakt de tijden goed. Wat aan de gelijkenissen verandert is hun betekenis; maar Thales, die van het Water sprak en Heraclitus, die den Stroom noemde, zijn verstaanbaar, als dagteekenden hun namen van heden; als men verstaan kan...

Dit dan is de laatste carnavalsmoraal: dat men den burger moet verstaan, om tot den dichter te kunnen naderen.